

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
HUMANITĀRO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
ĀZIJAS STUDIJU NODAĻA

**NEMIRSTĪBAS FENOMENS:
ĶĪNIEŠU TRADICIONĀLĀ ĢEOMANTIJA (*FENŠUI*) UN TĀS
IEZĪMES ĶĪNAS PIRMĀ IMPERATORA CJIŅ ŠIHUAN
KAPUŅU CELTNIECĪBĀ**

MAĢISTRA DARBS

Autore: Arita Karīna Braķe

Stud. apl. nr. ab16122

Darba vadītāja: Dr. Phil. Agita Baltgalve

RĪGA

2021

Saturs

Ievads	3
1. Ķīniešu tradicionālā ģeomantija	5
1.1. Ģeomantijas jēdziens.....	5
1.2. <i>Fenšui</i> 风水 attīstība.....	7
1.3. <i>Fenšui</i> jēdziens	10
1.4. <i>Fenšui</i> skolas.....	15
1.4.1. <i>Sjinšipai</i> 形势派 jeb formu skola.....	16
1.4.2. <i>Licjipai</i> 理气派 jeb virzienu skola.....	21
1.5. Piecu elementu jeb <i>vusjin</i> 五行 teorija.....	26
2. Nemirstības fenomens senajā ķīniešu kultūrā	31
2.1. Pēcnāves un nemirstības filozofija līdz Cjiņ dinastijai un tās laikā	31
2.2. Cjiņ Šihuan nemirstības filozofija	34
2.3. Cjiņ Šihuan un viņa nāve	38
3. Kapeņu celtniecība	42
3.1. Apbedīšanas tendences līdz Cjiņ dinastijai un tās laikā	42
3.2. Cjiņ Šihuan kapeņu ģeogrāfiskais novietojums	46
3.3. Cjiņ Šihuan kapeņu struktūra	51
3.4. Cjiņ Šihuan kapeņu celtniecība.....	56
Secinājumi	61
Izmantotā literatūra	63
Kopsavilkums.....	69
Summary	70
Dokumentārā lapa	71

Ievads

Maģistra darba tēma ir „Nemirstības fenomens: ķīniešu tradicionālā ģeomantija (*fenšui*) un tās iezīmes Ķīnas pirmā imperatora Cjiņ Šihuan¹ kapeņu celtniecībā”. Cjiņ Šihuan, kurš dzīvojis laikā no 259. līdz 210. g. p.m.ē., ir ļoti pretrunīgi vērtēta persona, bet tajā pat laikā viens no ietekmīgākajiem cilvēkiem visā Ķīnas vēsturē. Viņu sauca par pirmo imperatoru, jo tieši viņa valdīšanas laikā pirmo reizi, lai gan ne uz ilgu laiku, daudzās Ķīnas teritorijā pastāvošās valstis tika apvienotas. Ievērojams celtniecības projekts bija kapeņu un terakotas armija, kas speciāli tika veidota, lai sasniegtu nemirstību. Pirmais imperators vēlējās valdīt mūžīgi un izmēģināja arī daudzas zāles un eliksīrus, lai pagarinātu savu dzīvi. Vairāk kā 30 gadi pagāja, veidojot šo kapu kompleksu, kurā viņš mūžīgi varētu valdīt aizsaulē, bet neviens nezināja šo kapeņu atrašanās vietu, jo nevienā no vēsturiskajiem avotiem tā netika norādīta, tādēļ kapeņu nejausi tika atklātas tikai 1974. gadā.

Fenšui, sākotnēji izmantoja ideālās kapa vietas atrašanai. Tas bija uzmanīgi glabāts noslēpums un sākotnēji pieejams tikai valdošajai elitei, piemēram, Ķīnas pirmajam imperatoram. Ir avoti, kas vēsta, ka *fenšui* prakse izmantota jau pirms Cjiņ Šihuan, bet iespējams, tieši sākot ar viņa izcilo kapeņu paraugu *fenšui* teoriju sāka pielietot arī plašāk, piemēram, attiecībā uz ēku būvniecību, parku veidošanu un telpu iekārtojumu vispār. *Fenšui* jēdziens mūsdienās ir ļoti izplatīts visā pasaulē, bet tas tiek lietots pārāk plaši un nekonkrēti, piemēram, *fenšui* suņiem, *fenšui* sievietēm, *fenšui* apģērbā, *fenšui* kulinārijā utt. Līdz ar to Rietumos cilvēkiem bieži vien pat nav pareizas izpratnes, ko tas īsti nozīmē, vai kāda bijusi tā sākotnējā nozīme Ķīnā. Tāpēc ir svarīgi parādīt vienu no pirmsākumu piemēriem, šajā gadījumā Ķīnas pirmā imperatora kapeņu, skaidrojot vissenākās *fenšui* nozīmes un izcelsmi.

Darba mērķis ir iepazīties ar Ķīnas tradicionālo ģeomantiju un izpētīt vai un kādā veidā Ķīnas pirmā imperatora kapeņu celtniecībā izmantotas *fenšui* metodes. Izvirzītā mērķa sasniegšanai ir uzstādīti vairāki uzdevumi - vispirms tiek izpētīts ķīniešu tradicionālās ģeomantijas jeb *fenšui* jēdziens, tā vēsture un senākie dokumentētie novirzieni. Tā kā *fenšui* agrāk tika izmantots ideālās apbedīšanas vietas atrašanai, tad, pirms runāt par pašām kapeņām, autore par otro uzdevumu uzstādījusi iepazīšanos ar pēcnāves teoriju pirms Cjiņ Šihuan un viņa laikā. Pēdējais uzdevums ir pirmā imperatora kapeņu un to celtniecības izpēte, un, protams, *fenšui* iezīmju

¹ 秦始皇 (259. - 210. g.p.m.ē.)

meklēšana Cjiņ Šihuan kapenēs.

Darba pirmajā nodaļā tiek aplūkota ķīniešu tradicionālā ģeomantija jeb *fenšui*. Tā kā mūsdienu un senatnes izpratne par šo terminu ir ļoti atšķirīga, tad šajā nodaļā vispirms aprakstīta izpratne par ģeomantiju vispār. Tālāk tiek iepazīstināts ar *fenšui* vēsturi sākot ar avotiem, kur šis termins minēts pirmo reizi, līdz vēstures posmam neilgi pēc Cjiņ Šihuan. Pirmās nodaļas otrā daļa veltīta *fenšui* būtības aprakstīšanai un divu senāko skolu apskatīšanai. Pirmās nodaļas pašās beigās sniegts ieskats arī piecu elementu teorijā, kas ir svarīga ķīniešu kultūras daļa un uz kuru savulaik atsaucies arī pats imperators.

Apbedīšanas vietas meklēšana un kapeņu celtniecība ir saistīta ar filozofiju par pēcnāves dzīvi, tāpēc darba otrajā nodaļā tiek aplūkota pēcnāves filozofija gan pirms Cjiņ Šihuan, gan viņa laikā. Pats Cjiņ Šihuan savas dzīves laikā bija ļoti aizrāvēs ar nemirstības idejām, kas, protams, atspoguļojas arī kapenēs, tāpēc, lai gūtu padziļinātāku izpratni par viņa dzīves/ pēcnāves dzīves mērķiem, tiek sniegts ieskats pirmā imperatora nemirstības filozofijā. Savukārt, pirms sākt runāt par pašām kapenēm, autore sīkāk iepazīstina ar pirmo imperatoru un viņa nāvi.

Darba trešā nodaļa ir veltīta pašu kapeņu izpētei. Vispirms tiek aprakstītas kapeņu celtniecības tendences pirms Cjiņ dinastijas un Cjiņ Šihuan laikā. Tas ir svarīgi, lai būtu iespējams noteikt vai pirmā imperatora kapeņu celtniecību var saistīt ar *fenšui* vai tās vienkārši celtas pēc tā laika principiem, kuru pamatā arī iespējams ir *fenšui* ideoloģija. Tālāk tiek analizēts kapeņu ģeogrāfiskais novietojums un to struktūra, un tiek vērtēts kā *fenšui* teorijas atspoguļojas šajos aspektos. Tad sniegts neliels ieskats paša imperatora kapeņu plānošanas un celtniecības procesā, jo kapenes sāka būvēt uzreiz ar Cjiņ Šihuan nākšanu pie varas, kad viņam bija tikai 13 gadu un daudzus procesus vadīja viņam padotie.

Darbā izmantotie ķīniešu vārdi un termini rakstīti, izmantojot Pētera Pildegoviča sastādīto latviešu valodas transkripcijas tabulu. Personvārdi, grāmatu nosaukumi un citi nosaukumi pierakstīti tieši darba tekstā izmantojot ķīnizīmes.

1. Ķīniešu tradicionālā ģeomantija

1.1. Ģeomantijas jēdziens

Ķīnā jau pirms mūsu ēras dažādās formās pastāvējis jēdziens *fenšui* (*fen* 风 *šui* 水) jeb “vējš un ūdens”, kas Rietumos visbiežāk tiek tulkots kā „ģeomantija”, un mūsdienās parasti attiecas uz telpu iekārtošanu. Tomēr, tajā pat laikā ir jāņem vērā, ka katram no šiem jēdzieniem ir sava atsevišķa vēsture, attīstība un pielietojuma jomas, tāpēc nepieciešams šos vārdus skaidrot sīkāk. Vispirms skaidrots tiek ģeomantijas termins.²

Tezaura vārdnīcā vārdam ģeomantija atrodams šāds skaidrojums - “zīlēšana novērojot zemi, kā arī pēc gaisā izmestas saujas zemes, smilšu vai akmentiņu izkārtojuma nokrītot zemē”.³ Savukārt, tiešsaistes etimoloģijas vārdnīcā tiek skaidrots, ka ģeomantija ir zīlēšanas māksla, izmantojot zīmes, kas iegūtas no zemes. Vārds cēlies 14. gadsimta beigās, no senā franču *géomancie*, no viduslaiku latīņu *geomantia*, un no vēlās grieķu valodas *geomanteia*, kas radušies apvienojot vārdus “zeme” (*gaia*) un “zīlēšana” (*mancy*), kas iespējams, nākuši no tagadējās Grieķijas reģiona pirmsindoeiropiešu valodām un sākotnēji asociējušies ar dabas dievībām.⁴ *Mancy*, ir grieķu izcelsmes vārdu veidojošais elements, kas ir zīlēšana kaut ko izmantojot, no grieķu valodas *manteia* nozīmē "orākuls, zīlēšana," tulkojot no *mantis mantis* tas nozīmē "kāds, kas zīlē; redzētājs; pravietis; dievišķā neprāta skartais".⁵ Vārda ģeomantija pirmā zilbe *geo-* saistās arī ar vārdiem ģeoloģija, ģeogrāfija, un tās visas ir nozares, kas vienā vai citādā veidā pēta zemes un dabas parādības. Tikai ģeomantija saistās vēl arī ar reliģiskiem un metafiziskiem aspektiem.⁶

Divi galvenie ģeomantijas novirzieni ir āfrikāņu jeb Rietumu "zinātne par smiltīm" un ķīniešu jeb Austrumāzijas "zinātne par vēju un ūdeni", ko tautā sauc par *fenšui*, bet ir pieejami dažādi nosaukumi. Abās sistēmās izdalītās ģeomantiskās konfigurācijas attiecas uz debesu parādībām. Āfrikāņu ģeomantijas variācija interpretē ģeometriskos dizainus, kad, metot oļus un tiem nokrītot, izveidojas dažādas kombinācijas. Tā bija izplatīta caur Bizantiju visā Eiropā un Anglijā, savukārt, Āzijas *fenšui* ģeomantija koncentrējas uz pašu reljefu. Sakarā ar to, ka tā ir

² **Bruun, Ole.** Fengshui in China: Geomantic Divination between State Orthodoxy and Popular Religion. New York: Cambridge University Press, 2011, 11-12 lpp.

³ **Spektors, Andrejs.** Tēzauris: ģeomantija. <https://tezauris.lv/%C4%A3eomantija>, 2009-2021. [skatīts 11.02.2021.]

⁴ **Harper, Douglas.** Online Etymology Dictionary: geomancy. <https://www.etymonline.com/word/geomancy>, 2001-2021.[skatīts 11.02.2021.]

⁵ **Harper, Douglas.** Online Etymology Dictionary: mancy. https://www.etymonline.com/word/-mancy?ref=etymonline_crossreference 2001-2021.[skatīts 11.02.2021.]

⁶ **Harper, Douglas.** Online Etymology Dictionary: geo. https://www.etymonline.com/word/geo-?ref=etymonline_crossreference, 2001-2021. [skatīts 11.02.2021.]

saistīta ar zīlēšanu pēc zemes formām, *fenšui* pazīstamie alternatīvi ir topomānija un astroloģija. Idejas, kas saista cilvēka dzīvošanu starp Zemi un Debesīm un visa atrašanos balansā, tiek iekļautas *fenšui* teorijās un pielietojumos.⁷

Tulkošanas process no ķīniešu valodas uz angļu valodu Rietumu valstīs ir sarežģītājs definīciju un vairojis neskaidrības, kas saistītas ar ģeomantiju un *fenšui*. Skinners⁸ atzina, ka vārdu "ģeomantija" 1870. gadā Rietumu rakstnieki pieņēma kā vispāratzītu *fenšui* tulkojumu. Bet vēlākie pētnieki apgalvoja, ka tas tomēr nav piemērots tulkojums, jo *fenšui* prakse Ķīnā atšķiras no parastās ģeomantijas izpratnes angļu valodā. Zīlēšana un pārdabiskie elementi noteikti bija iesaistīti *fenšui* agrīnā stadijā, taču prakse ļoti atšķīrās. *Fenšui*, aptver visu Ķīnas ģeomantiskās prakses spektru un visā tā darbības jomā ietilpst mājokļu, darba vietu, ciematu, pilsētu, piļu, tempļu un kapu dizains. Tā saknes meklējamas daoisma un konfuciānisma filozofijā.⁹

Ģeomantija tiek definēta kā māksla (tehnika), kuras pamatmērķis ir, ievērojot apkārtējās vides fizisko īpašību kopumu un starp tām valdošās novērojamās un nojaušamās likumsakarības, spēt noteikt cilvēkam vispiemērotākos un veiksmīgākos dzīves apstākļus. Tradicionālajā Ķīnā ģeomantijai, kas kopš senatnes pazīstama ar nosaukumu *fenšui*, bija ļoti nozīmīga loma. Zināšanas par vidi un tās labvēlīgo/nelabvēlīgo ietekmi uz cilvēku, sākumā izmantoja tikai valdošā elite un *fenšui* zinātne tika turēta noslēpumā, bet vēlāk to izmantoja arī vienkāršie cilvēki. *Fenšui* pamatā ir priekšstatu kopums, kas postulē saistību starp zemes reljefu (kalniem, ūdens tilpnēm utt.), vitālo enerģiju *cji* 气, no kuras veidots viss esošais, kā arī dabiskās vides elementiem un procesiem, numeroloģiju (ciparu kombināciju saistību ar zemes formu), zvaigznājiem, debess pusēm u.c. pasaules aspektu ietekmi uz cilvēku. Cilvēka vēlmes vienmēr ir bijušas saistītas ar izvairīšanos no neveiksmēm un ķīniešu tradicionālā ģeomantija *fenšui* piedāvā zināšanas par to, kā pareizi organizēt publisko (pilsēta) un privāto (mīteklis) dzīves telpu, lai tā būtu labvēlīga izaugsmei.¹⁰

⁷ **Nemeth, David J.** "Geomancy." Encyclopedia of Geography. SAGE Publications. 2010. http://www.sage-reference.com/geography/Article_n483.html [skatīts 24.04.2021.]

⁸ Burrhus Frederic Skinner (1904. - 1990.) bija amerikāņu psihologs, biheiviorists, rakstnieks, izgudrotājs un sociālais filozofs. Viņš bija Hārvardas universitātes psiholoģijas profesors no 1958. gada līdz aiziešanai pensijā 1974. gadā.

⁹ **Creightmore, Richard**, Feng Shui: Secrets of Chinese Geomancy, Glastonbury: Wooden Books Ltd., , 2011, 1 lpp

¹⁰ **March, Andrew L.** An Appreciation on Chinese Geomancy. "The Journal of Asian Studies", Vol. 27, 1968, 253-260 lpp.

1.2. *Fenšui* 风水 attīstība

Zināšanu nozarei, kas šodien pazīstama kā *fenšui*, vēstures gaitā ir bijis daudz dažādu nosaukumu, kur katram bija savas īpašas nianšes. Šai metodei bija dažādas formas, un bija dažādi apzīmējumi, piemēram, “zīlēšana par mājvietu” (*budžai* 卜宅); “zīlēšana par laukiem” (*budi* 卜地); “zīlēšana par kapa vietu” (*šjanmu* 相墓); “mājas plānošana” (*tudžai* 图宅); “zemes raksti” (*dili* 地理); “zemes zinātne” (*disjue* 地学); “kalnu un ūdeņu māksla” (*šanšui džišu* 山水之術); zaļā maisa māksla (*cjinnan šu* 青囊术).¹¹ Tātad kopumā nosaukums *fenšui* pārstāv virkni seno zināšanu jomu, kas pilnībā koncentrējas uz māju vai kapu atrašanās vietām.

Kā pirmais *fenšui* meistars minēts leģendārais Cjin Vu Dzi 青乌子¹², kurš pēc tautas nostāstiem esot dzīvojis Dzeltenā imperatora (*Huandi* 黄帝) laikā. Mūsdienās ir saglabājusies senas avots ar nosaukumu “Cjin Vu Dzi apbedīšanas kanons” (*Cjin Vu Dzi dzandzjin* 青乌子葬经), kura mūsdienu versija nāk no Haņ dinastijas laika “Cjin Vu kanona” (*Cjin Vu Dzjin* 青乌经). Šeit pirmo reizi minēts jēdziens *fenšui*, bet tas attiecināts tikai uz kapeņu būvniecības mākslu. Šajā darbā tiek aprakstītas dažādas svarīgas metodes, kas saistītas ar *cji* enerģijas izmantošanu. Vienīgais teikums, kur “Cjin Vu kanonā” *fenšui* minēts tieši izmantojot pašu *fenšui* terminu ir šis:

Iekšējais cji ceļas, bet ārējais cji veido formu. Iekšējais un ārējais cji sajaucas ar pieciem elementiem, tā rodas fenšui.

内气萌生，外气成形。内外相乘，风水自成。¹³

Mūsdienu *fenšui* definīcija ir termins, kas aptver visas senās skolas, un tas bieži, izmantojot senos *fenšui* nosaukumus, tiek datēts līdz pat periodam, kad leģendārais Dzeltenais imperators, ap 2700. gadu p.m.ē. iekaroja un nodibināja Dzeltenās upes apgabalu un ieviesa stratēģijas, kas bija balstītas uz kompasa norādījumiem jeb citiem vārdiem sakot, zināšanām par debess pusēm un virzieniem. Tiek uzskatīts, ka apm 2697. g. p.m.ē., Dzeltenais imperators ķīniešu kalendārā sāka izmantot ciklu grupu, kas pazīstama kā 10 Debesu stumbri un 12 Zemes zari, kas ir arī *fenšui* virzienu skolas pamatā. Mēdz arī sacīt, ka šis datums sakrīt ar slavenās astroloģiskās metodes *Ba*

¹¹ **Theobald, Ulrich.** Chinese Thought and Philosophy - *Fengshui* 風水, "An Encyclopaedia on Chinese History, Literature and Art", <http://chinaknowledge.de/Literature/Daoists/fengshui.html>, 2013. [skatīts 10.03.2021]

¹² Sens ģeomantijas speciālists, nav zināmi precīzi viņa dzīves gadi, bet leģendas vēsta, ka viņš dzīvojis ap Huandi 黄帝 laiku (2700~2500g.p.m.ē).

¹³ **Chu Lizi/ 樽里子.** Qing Vu jing/青乌经. Gong ban shu/ 公版书. 2015. 8 lpp.

Zi 八字¹⁴ attīstības laiku. Tātad var apgalvot, ka jau šajā pirms Cjiņ dinastijas periodā parādījušās *fenšui* pamatidejas.¹⁵

Dažos senos ķīniešu kapos tika atklāti vairāki zaļā pūķa un baltā tīģera simboli, kas datēti ar 6000. g. p.m.ē. Zaļais pūķis senajā ķīniešu mitoloģijā ir viens no četriem debesu gariem, kā arī to vadītājs. Tas “magnētiskajā kompasā” (*luopaņ* 罗盘)¹⁶ aizņem austrumu virzienu, un tā elements ir koks. Pārsvārā tiek minēts kontekstā ar Balto tīģeri, kas, savukārt, ir viens no četriem debesu gariem senajā ķīniešu mitoloģijā un *lupaņ* kompasā aizņem rietumu virzienu, tā elements ir metāls. Dabiskajā ainavā Baltais tīģeris atrodas labajā pusē. Šim zemes veidojumam jābūt zemākam un īsākam par zemi, kas atrodas Zaļā pūķa kreisajā pusē. Ja Baltais tīģeris stiepjas garš, tad Zaļajam pūķim jābūt augstam, lai izveidotu *jiņ* 阴 un *jan* 阳 līdzsvaru. Tas liek domāt, ka šīs zināšanas bijušas vēl vecākas, tikai tās turētas dziļi noslēpumā. Līdzīgi priekšraksti ir atrasti arī, piemēram, Indijā Vēdu tekstos. Ķīnas un Indijas teritoriālais tuvums liecina par senām attiecībām, kas saistītas ar zināšanu apmaiņu, kas datēta ar vēl senāku laiku. Tātad, var teikt, ka zināšanas par reljefu ir izveidojušās pat agrāk nekā 6000. g.p.m.ē., pamatojoties uz cilvēku pieredzi un novērojumiem, lai noteiktu labākās vietas, nodrošinātu aizsardzību pret savvaļas dzīvniekiem un iespējamām uzbrukumiem, atrastu pārtiku un ūdeni, izmantotu slēptas vietas, aptverot visus faktorus, kas nepieciešami izdzīvošanai. Šīs pieredzes pakāpeniski saplūda plašās zināšanās par reljefa, kalnu un apkārtējo ūdenstilpju formām, kas laika gaitā noveda pie jaunām teorijām, piemēram, teorijas par pretmetiem un astoņām trigrammām, kuru izstrādāja Fu Sji 伏羲 un piecu elementu teorijas, kura pirmo reizi izklāstīta “Vēstures dokumentu” (*Šanšu* 尚书) kanona nodaļā “Dižais plānojums” (*Hunfaņ* 洪范), ko sistematizējis *Dzou Jeņ* 邹衍 (apm. 305–240 p.m.ē.)¹⁷

Cjiņ 秦 un Haņ 汉 dinastijas periodus var nosaukt par ķīniešu ģeomantijas agrīnās attīstības laiku. *Fenšui* bija māksla panākt līdzsvaru starp debesīm un zemi un to galvenokārt izmantoja imperatori un augsti ierēdņi, lai kontrolētu un uzturētu savu autoritāti. Līdz ar to daudzi priekšraksti bija slepeni. Galvenokārt šeit tika ietvertas militāras un politiskas stratēģijas, kas bija daļa arī no pilsētu un teritoriju plānošanas sistēmas. Veselas pilsētas, pilis un tempļi tika uzbūvēti

¹⁴ *Ba Zi* ir sena ķīniešu metafizikas nozare, kas koncentrējas uz piecu elementu jeb universālo spēku vai enerģijas jeb *cji* mijiedarbību. *Ba Zi* burtiski tiek tulkots kā astoņas zīmes, bet vēl tas pazīstams ar nosaukumu četri likteņa pīlāri. Tā ir sena sistēma, kas izmanto dzimšanas datumu un dzimšanas laiku, lai analizētu un prognozētu indivīda ceļu dzīvē.

¹⁵ **Ros, Pierfrancesco; Parancola, Stefano.** FENG SHUI: the Earth Way and the Sky Way. Milan: Editoriale Delfino Srl, 2020, 16-17 lpp.

¹⁶ Virzienu skolas kompass, pēc kura nosaka ideālo kapa vietu. Skatīt Att. nr. 2. “*Šipaņ* kompass”.

¹⁷ **Ros, Pierfrancesco; Parancola, Stefano.** FENG SHUI: the Earth Way and the Sky Way. Milan: Editoriale Delfino Srl, 2020, 17 lpp.

saskaņā ar *fenšui* meistarū priekšrakstiem, kuri pilnībā izmantoja Debesu un Zemes enerģiju, lai uzturētu dinastijas labklājību, izmantojot teritoriālo kontroli un pārvaldību. Ķīniešu dinastiju ilgā vēsture tika garantēta, pateicoties šīm zināšanām un tās noslēpumiem, kas tika sargāti ar dzīvību.¹⁸

Nākamo pāris dinastiju periodus, kas bija Trīsvalstība (*Sanguo* 三国), Rietumu Dzjiņ (*Sji Dzjiņ* 西晋) un Austrumu Dzjiņ (*Dun Dzjiņ* 东晋), var uzskatīt par *fenšui* izplatības laiku. Šis laiks ir ievērojams ar daoista un ģeomantijas meistara Guo Pu pētījumiem, kas izklāstīti viņa sarakstītajā "Apbedīšanas grāmatā" (*Dzanšu* 葬书). Tieši sākot ar šo laiku *fenšui* mācība sāka izplatīties un kļuva ļoti populāra. Mājvietas atrašanu dzīvajiem cilvēkiem pētīja *Jaņ fenšui* 阳风水 skola, bet vispiemērotāko apbedījumu vietu atrašanu noteica *Jin fenšui* 阴风水 skola. Atbilstošu apbedījumu vietu izvēle nebija paredzēta vienkāršiem cilvēkiem, bet gan imperatora ģimenēm, jo imperators tika uzskatīts par dievību. Ģimenes locekļu izvietošana šajās nozīmīgajās vietās nodrošināja saikņu saglabāšanu un labklājības garantēšanu viņu pēctečiem un līdz ar to visai dinastijai.¹⁹

Fenšui apvieno gan teorētiskās zināšanas, gan praksi, un to var saukt par zinātņi, kas attīstījusies visas Ķīnas vestures un Ķīnas civilizācijas pastāvēšanas laikā.²⁰ Pirmie *fenšui* pierādījumi tika atrasti vairāk nekā pirms sešiem tūkstošiem gadu. *Fenšui* simbolika, kas atklāta kapos no aptuveni 4000 gadiem pirms mūsu ēras, norāda uz *fenšui* pirmsvēsturiskajām saknēm. *Fenšui* vadošās idejas iedvesmoja viens no senajiem klasiskajiem tekstiem "Pārmaiņu grāmata" (*Jidzjiņ* 易经). Kā visietekmīgākais zīlēšanas teksts ķīniešu kultūrā, "Pārmaiņu grāmata" aizsāk teoriju, ka lietas pastāvīgi mainās; ka Visumu veido radoši spēki, kurus pārstāv divi pretstati; ka starp visiem notikumiem pastāv fundamentāla korelācija. Citiem vārdiem sakot, Visumu veido pastāvīgi plūstoši spēki, kas ietekmē cilvēka un visu dzīvo būtņu ikdienas dzīves aktivitātes.²¹ Agrīnā kosmoloģiskā domāšana attēlo kosmosu, kas sastāv no *cji* nemainīgu pārmaiņu procesos, pamatojoties uz pretmetiem un piecu elementu mijiedarbību.²²

¹⁸ **Ros, Pierfrancesco; Parancola, Stefano.** FENG SHUI: the Earth Way and the Sky Way. Milan: Editoriale Delfino Srl, 2020, 18 lpp.

¹⁹ Turpat, 20 lpp.

²⁰ **Mak Michael Y.; So Albert Ting-pat.** Research in Scientific Feng Shui and the Built Environment. Hongkong: City University of HK Press, 2009, 27 lpp.

²¹ **Wu Shih-Jung,** Feng Shui: A Comparison of the Original Concept and Its Current Westernized Version. New York: Rochester Institute of Technology, 2019, 13 lpp.

²² **Raphals, Lisa.** Science and Chinese Philosophy. Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/chinese-phil-science/>, 2015-2020.[skatīts 10.01.2021]

1.3. *Fenšui* jēdziens

Sākot ar sinoloģiju un vēlāk arī vairākās citās disciplīnās, ieskaitot antropoloģiju, ģeogrāfiju un arhitektūru, ķīniešu *fenšui* vairāk nekā gadsimtu ir ieinteresējusi gan vienkāršos rietumu ļaudis, gan zinātniekus. Tas gan nenozīmē, ka šī tēma būtu dziļi zinātniski izpētīta. Aptverošu zinātnisku pētījumu trūkums daļēji izskaidrojams ar mulsinošo veco teksta materiālu, lielo daudzumu mūsdienās populārām rokasgrāmatām, praktiskajiem paņēmieniem un neskaitāmām vietējo iedzīvotāju interpretācijām. Atkarībā no pētnieka mērķa, *fenšui* tiek klasificēts kā primitīva psiholoģija, protozinātne, pseidozinātne, vēju un ūdeņu izmantošanas praktiskās metodes, primitīvā maģija, ķīniešu tautas reliģijas būtība vai vienkārši māņticība.²³

Sākumā *fenšui* tika izmantots, lai noteiktu māju un kapu atrašanās vietas - tradicionāli tas norāda uz kapu izvietojumu harmoniskā stāvoklī ar dabas elementiem. *Fenšui* galvenais mērķis bija nodrošināt mirušos senčus ar ērtu atpūtas vietu, kur atrodams *cji* enerģijas līdzsvars. Ģimenes bieži nolīga profesionālus ģeomantijas speciālistus, lai noteiktu apbedīšanas laiku un izvēlētos atbilstošu kapa vietu. Sākumā zināšanas tika balstītas uz trim novērojumiem: astronomiskām parādībām, dabas parādībām un cilvēku uzvedību, un tā bija sena ķīniešu gudrība, kas saistīta ar arhitektūru un dabu.²⁴ Ar *fenšui* palīdzību bija jāpanāk harmonija starp debesīm, zemi un cilvēkiem, nodrošinot līdzsvaru starp dabu, ēkām un cilvēkiem.²⁵

Fenšui meistaram, kurš meklē labu kapa vai mājvietas atrašanās vietu, ir ļoti svarīgi zināt *cji* izplatīšanās virzienus. Atradis bagātīgas *cji* plūsmes straumes, viņam jāseko tām līdzī un jāatrod vieta, kur tās koncentrējas, lai varētu izmantot cilvēkam labvēlīgā veidā. Sekli, ātri plūstoši ūdeņi izkļiedē *cji* enerģiju, bet augstās un atklātās vietās *cji* izkļiedē vējš. Šādas vietas tiek klasificētas kā *jan* pretmets. Savukārt zemi, aizsargāti baseini un ūdens tilpnes tiek saistītas ar *jiņ*. Kad *jan* un *jiņ* ir balansā, tiem vajadzētu gādāt par vietas un tās iedzīvotāju vai, ja tas ir kaps, tad aizgājēja mieru, klusumu un labklājību. *Jiņ* un *jan*, un zemes *cji* tieši atspoguļojas caur topogrāfiskām pazīmēm.²⁶

²³ **Bruun Ole.** Fengshui in China: Geomantic Divination Between State Orthodoxy and Popular Religion. New York: Cambridge University Press, 2011, 1-2 lpp.

²⁴ **Chung Sue Fawn; Wegars, Priscilla.** Chinese American Death Rituals: Respecting the Ancestors. Oxford: AltaMira Press, 2005, 24 -26 lpp.

²⁵ **Chen Guo-Ming.** The Impact of Feng Shui on Chinese Communication. "China Media Research", Vol. 3, 2007, 104-105 lpp.

²⁶ **Feuchtwang, Stephan.** An Anthropological Analysis of Chinese Geomancy. Bangkok: White Lotus, 2002, 56 lpp.

Pats termins *fenšui* pirmo reizi detalizēti aprakstīts “Apbedījumu grāmatā” jeb (*zanšu* 葬书), kuru uzskata, ka sarakstījis daoists Guo Pu 郭璞 (276–324).²⁷ Tā kā senākie teksti, kas apraksta *fenšui* atrodami “Apbedīšanas grāmatā”, tad šī iemesla dēļ tiek Guo Pu pat uzskata par pamatlicēju vienai no *fenšui* skolām. Apbedīšanas grāmatā par paša *fenšui* termina rašanos sacīts šādi:²⁸

Cji izplatās līdz ar vēju, bet saskaroties ar ūdeni tas apstājas. Senie cilvēki savāc šo cji un neļauj tam izklīst, viņi to kustina un neļauj tam apstāties, tādēļ to nosauca par vēju un ūdeni (fenšui). Fenšui metode ir šāda: pirmkārt svarīgi iegūt ūdens enerģiju, un ierobežot vēja enerģiju ir otra svarīgā lieta.

气乘风则散，界水则止。古人聚之使不散，行之使有止，故谓之风水。风水之法，得水为上，藏风次之。²⁹

Turpat slavenajā darbā Guo Pu apraksta, kā dažu kalnu veidu konformācija attiecībā ar upēm vai ezeriem nosaka īpaši labvēlīgus apstākļus kapu atrašanās vietai. Īpaši tiek aprakstīta *cji* enerģija. Grāmatā pieminēta šāda frāze:³⁰

Ārējais cji apkopo iekšējo cji, bet tekošais/ garām ejošais ūdens apstādina pūķa³¹ enerģiju. (Ārējais cji ir ūdens šķērsojums, bet iekšējais cji ir cji, kas nāk no pūķa.)

夫外气所以聚内气，过水所以止来龙。(外气者，横过之水；内气者，来龙之气。)³²

Tātad enerģiju izkļiedē vējš, bet tā apstājas pie ūdens robežas. Tas liek domāt, ka reljefa apakšējā vitālā enerģija (apakšējā *cji* enerģija) veidojas kalna jeb tā sauktā pūķa tuvumā, izkļiedējas ar vēju un to attur ūdens (parasti upes vai ezera) klātbūtne, kas nozīmē, ka *fenšui* meistariem bija pēc iespējas precīzāk jāsabalansē abi elementi - vējš un ūdens.³³ *Cji* cirkulē pa visu pasauli dažādos veidos atkarībā no vietējiem ģeodēziskajiem spēkiem un topogrāfijas. "Pūķa vēnas" (*lunmai* 龙脉)

²⁷ **Madeddu, Manuela; Zhang Xiaoqing.** Harmonious spaces: the influence of Feng Shui on urban form and design. "Journal of Urban Design" Vol. 22, 2017, 712 lpp.

²⁸ **Yuan Ding.** Kanyu (feng-shui) : The Forgotten Perspective In The Understanding Of Intangible Setting In China's Heritage Sites. "Scientific Symposium (ICOMOS General Assemblies)" 2005. [skatīts 04.03.2021]

²⁹ **Guo Pu/郭璞.** Zang shu/葬书. Gongban shu /公版书 2015. 6,7 lpp.

³⁰ **Ros, Pierfrancesco; Parancola, Stefano.** FENG SHUI: the Earth Way and the Sky Way. Milan: Editoriale Delfino Srl, 2020, 16 lpp.

³¹ *Fenšui* pūķi ir apzīmējums kalniem.

³² **Guo Pu/郭璞.** Zang shu/葬书. Gongban shu /公版书 2015. 34 lpp.

³³ **Ros, Pierfrancesco; Parancola, Stefano.** FENG SHUI: the Earth Way and the Sky Way. Milan: Editoriale Delfino Srl, 2020, 16 lpp.

ir koncentrēta zemes *cji* straume, kas izstaro vērtīgo "pūķa *cji*" (*luncji* 龙气), ko var saukt arī par pūķa enerģiju. Tādējādi garas, viļņainas kalnu ķēdes tiek uzskatītas par galvenajiem kalnu pūķiem un lielas upes par lielākajiem ūdens pūķiem. Majestātiskie kalni iemieso *jan cji* 阳气 (jo augstāka zeme, jo spēcīgāka ir tā *cji*), savukārt likumotais ūdens ir *jiņ cji* 阴气 (jo dziļāks ūdens, jo lielāks tā *cji*). Pūķi sasaista visas ainavas funkcijas un tiek uzskatīti par vissvarīgākajiem. "Debesu *cji*" (*tieņcji* 天气) no augšas nolaižas zemāk esošajos kalnu pūķos, sekojot to mugurām un plūstot pa to izciļņiem un veidojumiem, līdzīgi kā asinis cilvēku vēnas. Plūstot, tas vai nu izklīst un izkliedējas, vai arī "ūdens *cji*" (*šuičji* 水气) to notur vietā, jo "kalns" (*šāņ* 山) ir kā saimnieks, bet "ūdens" (*šui* 水) ir tā viesis. Kad *cji* cirkulē pa reljefa formām, ainavai tiek dota dzīvība.³⁴

Kalnu pūķus tradicionāli vērtē pēc to centrālā mugurkaula un izciļņu veidojumu stipruma. Ideālā gadījumā vajadzētu izskatīties tā, ka pūķis ierodas no tālienes un bezgalīgā manierē stiepjas uz priekšu. Labākā apmetnes vieta jeb ideālais fenšui punkts ir "pūķa ala" (*lunsjue* 龙穴), kas atrodas tur, kur pulcējas visvairāk labvēlīgo kalnu pūķa vēnu, un kur pūķa *cji* ir visauglīgākais. Kalnu grēdas galu, kas atrodas vistuvāk pūķa alai, sauc par pūķa galvu, bet tālāko galu - par asti. *Cji* var plūst gan uz priekšu, gan atpakaļ, atbilstoši pūķa ekstremitāšu izvietojumam. Vienmērīgi kalnu grēdu sākumi un beigas ir labāki par pēkšņiem un asiem, jo tie ļauj pūķim attīstīties un ļauj *cji* saplūst tur, kur līdzenumā saplūst kalnu grēdās. Kalnu pūķa mugurkaula izgriešana, piemēram, ceļa vai dzelzceļa veidošanai, var izraisīt katastrofālu ietekmi uz *cji* plūsmu, līdzīgi kā upes aizsprostošana var noslāpēt ūdens pūķi. Tas var izraisīt lielas problēmas. Pakājes un citi kalni parasti kalpo pārlikās *jan* enerģijas līdzsvarošanai no augstajiem kalniem uz to aizmuguri, kā arī tie kalpo *cji* saturēšanai *mintan* (gaismas halle 明堂) laukumā, par ko tiek stāstīts nākošajā rindkopā.³⁵

Mintan termins parādās agrīnā vēsturiskajā literatūrā kā svētās un rituālās arhitektūras nosaukums, kur Džou dinastijā (1046 - 256 g.p.m.ē.) "Debesu dēls" (*Tieņdzi* 天子) upurēja un lūdza "Debesu valdnieku" (*Tieņdi* 天帝). Nosaukums parādās Haņ dinastijas Sima Cjieņ "Vēsturnieka pierakstos", un tiek raksturots kā divstāvu paviljons ar apaļu salmu jumtu augšpusē un kvadrātveida dibenu, ko ieskauj siena. Tas atrodas uz paaugstinātas zemes, un ko ieskauj ar ūdeni piepildīts grāvis. Ieeja *mintan* ir no dienvidrietumu puses. *Mintan* ir atklāta teritorija alas jeb ideālā *fenšui* punkta priekšā, labākajā gadījumā tajā ir upe (vai kāda cita veida ūdens tilpne) un

³⁴ **Creightmore, Richard.** Feng Shui: Secrets of Chinese Geomancy. Glastonbury: Wooden Books Ltd. 2011. 6,7 lpp.

³⁵ Turpat, 10,11 lpp.

auglīga paliene, kurā *cji* var sakoncentrēties. Vieta, kur ūdens ieplūst *mintan*, ir pazīstama kā "ūdens mute" (*šui kou* 水口), un jo lielāka "ūdens mute", jo lielāku bagātību tas veicinās. "Cjiņ Vu kanonā" (*Cjiņ Vu dzjin* 青鸟经) par kalniem un upēm ir rakstīs šādi:³⁶

Kalns alkst spēka, ūdens - skaidrības. Kalni un upju līkloči sniedz augstu stāvokli, pārpilnību un bagātību. Kalns apstādina ūdens plūsmu un iesloga valdniekus. Ja ap kalnu vijas ūdens, būs neskaitāmi daudz pēcnācēju. Ja kalna dēļ ūdens tek taisni, pēcnācēji būs spiesti dzīvot kopā ar radniekiem. Ja ūdens tek no austrumiem uz rietumiem, bagātība būs bezgalīga.

山欲其凝，水欲其澄，山来水回，富贵丰财，山止水流，虜王囚侯。山顿水曲，子孙千亿。山走水直，从人寄食。水过东西，财宝无穷。³⁷

Interesanti, ka arī Cjiņ pimā imperatora kapa *mintan* laukumā apkārt esošās straumes saplūst kopā un veido dīķi, kas tikai apliecina *fenšui* klātesamību kapenēs, bet par šo tiks turpināts apakšnodaļā 3.3. - Cjiņ Šihuan kapeņu struktūra.³⁸

Garas, dziļas, lēnas, līkumotas ūdensteces visvairāk veicina ūdens pūķa *cji* uzkrāšanos, it īpaši, ja tie plūst gan apkārt alai, gan tai priekšā. Ūdenim jābūt redzamam, kā tas aizplūst prom, bet tajā pat laikā pats izejas punkts no noteiktās teritorijas nav redzams. Vietas, kas atrodas upes līkuma ārpusē vai ir vērstas pret tuvojošos straumi, var applūst, un tāpēc tās ir nelabvēlīgas, tāpat kā vietas blakus taisnām vai strauji plūstošām straumēm - tas var novest pie *cji* aizplūšanas no attiecīgās vietas. Vēlma ir savienošanās ar ūdens plūsmām, jo šādi *cji* koncentrējas noteiktā vietā.³⁹

Ķīniešu filozofijā uzsvērtā mijiedarbība starp pretmetiem jeb *jiņ* 阴 un *jan* 阳 ir viena no svarīgākajām idejām, ko absorbē *fenšui*. *Jiņ* un *jan* ir divi pretēji, bet savstarpēji papildinoši spēki, kas veido Visumu. Etimoloģiski *jiņ* nozīmē ēnainu kalna vai pakalna ziemeļu pusi, savukārt *jan* ir upes vai kalna saulainā dienvidu puse. Lai gan katrs spēks ir pašsaprotama sistēma, tieši pretmetu mijiedarbība veido pilnīgu Visuma sistēmu. Pārmaiņu grāmatā norādīts, ka secīga *jiņ* un *jan* kustība ir dao. Laodzi 老子 „Sacerējuma par Dao un De” (*Daodedzjin* 道德经)⁴⁰, sacīts:⁴¹

³⁶ Creightmore, Richard. Feng Shui: Secrets of Chinese Geomancy. Glastonbury: Wooden Books Ltd. 2011. 12,13 lpp.

³⁷ Chu Lizi/ 樽里子. Qing Vu jing/青鸟经. Gongban shu/ 公版书. 2015. 7lpp.

³⁸ Chen Qiaoyi/陈桥驿; Wang Dong/王东. Shui jing zhu/水经注. Beijing: Zhonghua shuju/北京: 中华书局, 2009. 120 lpp.

³⁹ Creightmore, Richard. Feng Shui: Secrets of Chinese Geomancy. Glastonbury: Wooden Books Ltd. 2011. 12,13 lpp.

⁴⁰ Dao De Dzjin 道德经 saukts arī par Dao un De kanonu. Par tā autoru uzskata Laodzi. Pašreizējais teksta variants ir no mūsu ēras 3. gadsimta. Tiek uzskatīts, ka teksta oriģināls ticis uzrakstīts apmēram 600. g. p.m.ē.

⁴¹ Feuchtwang, Stephan. An Anthropological Analysis of Chinese Geomancy. Bangkok: White Lotus, 2002, 2 lpp.

Visu dao var uzskatīt par visa pirmsākumu, par "pirmo". Dao ražo jin un jan. Jin un jan sajaukšanās rada harmonisku cji. Visbeidzot jan cji, jin cji un harmonijas cji - šo trīs enerģiju mijiedarbības rezultātā rodas viss esošais. Visas lietas no jin pārvēršas par jan, tad jin un jan viena ar otru saplūst, lai radītu harmoniju.

整个“道”可以姑且看作“一”，“道”产生阴阳，阴阳互相交融又产生和谐之气，最后阳气、阴气、和气三者互相作用，产生了万物。万物背阴而向阳，阴阳二气互相冲融产生和气。⁴²

Fenšui teoriju ietekmē arī ģeogrāfiskais stāvoklis vai izvietojuma virziens, ko pārstāv pretmetu teorija, kā arī harmonijas idejas, kas iestrādātas abu spēku mijiedarbībā.⁴³ Fenšui apzīmē dabiskās vides spēku, vēju un kalnus, un kalnu gaisu; straumes un lietu; tāpat arī daudzu citu dabisko procesu ietekmi uz noteikto vietu. Aiz fenšui stāv vesela metafizisko jēdzienu un simbolu kosmoloģija. Ķīnieši tradicionāli uzskata, ka visam atrodies harmonijā, fenšui nesīs veiksmi attiecīgajai personai, bet arī jebkuras ēkas vai kapa vietas analīze ar zināšanām par fenšui noteiks attiecīgās vietas īpašnieka laimi, protams, tāpat tas darbojas arī pretejā virzienā.⁴⁴

Ķīnīmei *cji* ķīniešu valodā ir ļoti daudz nozīmes. Pētera Pildegoviča⁴⁵ vārdnīcā šis vārds ir tulkots kā „ēters” un skaidrots kā „substance ķīniešu dabas filozofijā”.⁴⁶ *Cji* ir dzīvības enerģija, kas veido visu materiālu būtību. Tas ir pamatelements, kas rada dinamisko mijiedarbību starp jin un jan, kā arī starp pieciem elementiem (*vusjin* 五行⁴⁷). Pirmkārt, *fenšui* izmanto *cji* jēdzienu, lai izskaidrotu Visuma radīšanu. Visumu, ieskaitot kalnus un upes, veido *cji* mijiedarbība, ko papildina debesis un zeme. *Cji* tiek uzskatīts par universālo principu, kas ir visu lietu pamatā, tā ir dzīvības enerģija, kas regulē visas lietas, un nodrošina visu lietu pastāvēšanu un dzīvību. Tas ir cēlonis, forma, būtība, iemesls pastāvēšanai un visu lietu augstākais standarts - tas izpaužas visur. *Cji* jēdziens *fenšui* no tehnikas vai uz prasmēm orientētas prakses, veido to arī par ontoloģisko⁴⁸ teoriju. Papildus tam, balstoties uz savstarpējās izpratnes principu starp *cji* cilvēka ķermenī, kā arī debesis un zemē, *fenšui* izstrādā “dzīvā *cji*” teoriju, lai izskaidrotu cilvēku un zemes savstarpējās

⁴² **Lao Zi/老子**. Daodejing /道德经. Beijing: Beijing lianhe chuban gongsi/北京: 北京联合出版公司 2015, 136 lpp.

⁴³ **Chen Guo-Ming**. The Impact of Feng Shui on Chinese Communication. “China Media Research”, Vol. 3, 2007, 104 lpp.

⁴⁴ **Feuchtwang, Stephan**. An Anthropological Analysis of Chinese Geomancy. Bangkok: White Lotus, 2002, 2 lpp.

⁴⁵ Pēteris Pildegovičs (1938.- ..) ir latviešu sinologs, diplomāts, pirmais Latvijas pilnvarotais lietvedis Ķīnas Tautas Republikā, Latvijas Universitātes Konfūcija institūta vadītājs.

⁴⁶ **Pildegovičs, Pēteris**. Lielā ķīniešu-latviešu vārdnīca. Beijing: Commercial Press. 2010, 524 lpp.

⁴⁷ Termins *vusjin* tiek skaidrots arī kā “pieci tikumi”, “pieci pārstāvji”, “pieci spēki”, “piecas fāzes” un “pieci kosmiskie simboli”.

⁴⁸ Ontoloģija - tulk. no grieķu val. “esošais”, mācība par esamību, esamības būtības noteicošajām iezīmēm.

attiecības. Teorija apgalvo, ka nomirstot, cilvēku “dzīvais *cji*” atdalīsies no fiziskā ķermeņa. Līdz ar to svarīgs *fenšui* mērķis ir atrast vietu, kas piepildīta ar *cji*, kas vienā gadījumā derīgs dzīvajiem, un otrā gadījumā derīgs mirušajiem cilvēkiem. To darot, dzīvie vai mirušie cilvēki var uzkrāt zemes *cji*. Šis *cji* nodrošina pārticību ģimenē un nes labumu apkārtējiem cilvēkiem.⁴⁹

“Dzīvais *cji*” ir arī vispārīgs kritērijs, ko *fenšui* izmanto, lai noteiktu un spriestu, vai vide ir piemērota dzīvošanai vai apbedīšanai. Kalnu vai vietu, kurā ir dzīvs vai labvēlīgs *cji*, atšķirībā no ļaunajiem *cji*, klāj zaļie koki, dzidras un tīras upes un purpursarkana atmosfēra. Turklāt “dzīvais *cji*” prasa, lai izvēlētajā vietā būtu iespējams uzglabāt vēju un savākt *cji*. Vējš ir *cji* kustība, bet ūdens ir *cji* cietais stāvoklis. Turklāt virziens, kas balstīts uz pozitīvo mijiedarbību starp pieciem elementiem (t.i., tie ražo viens otru), nodrošina arī vietu, kur tiek savākts vai vējš, vai *cji* enerģija. Tādējādi arī ir radies apzīmējums *fen* (vējš 風) *šui* (ūdens 水).⁵⁰

1.4. *Fenšui* skolas

Fenšui Ķīnā attīstījās dažādos veidos, taču vēsturnieki nevar noteikt precīzu tā radīšanas laiku. Lai gan pirmo reizi oficiāli *fenšui* termins ticis pieminēts “Cjiņ Vu kanonā”, tomēr tā pamatidejas ir izveidojušās jau krietnu laiku pirms tam. Sākotnēji ģeomantija bija paredzēta tikai imperatoram un viņa ģimenei, jo viņu uzskatīja par dievību. Senajā Ķīnā imperatori, dižciltīgie un daži privilīģētie cilvēki apzināti turēja *fenšui* noslēpumus pie sevis. Visa literatūra par *fenšui* bija aizliegta vienkāršajiem cilvēkiem. Jebkāda literatūra, kam bija saistība ar *fenšui* tika konfiscēta, ja atrasta viņu rīcībā. *Fenšui* praktizējošie meistari kalpoja tikai elitei un tika dāsni atalgoti. Bet tie, kas noteikumiem neklausīja, tika stingri sodīti vai pat nogalināti. Tāpēc *fenšui* bija pieejams tikai nedaudziem privilīģētajiem, un parastie cilvēki pat nezināja par tāda pastāvēšanu. Tā kā *fenšui* bija cieši glabāts noslēpums, pret tā izpaušanu un paņēmienu izplatīšanu izturējās ar pietāti. Tas tika nodots no paaudzes paaudzē, vienas ģimenes ietvaros. Bija iespējams, ka par mācekli tika izvēlēts kāds ģimenei nepiederošs cilvēks, bet viņam bija jāatbilst stingriem kritērijiem. Pēc tam, kad māceklis bija izvēlēts, tas nozīmēja neatlaidību, pazemību un uzticību mūža garumā. Lielākā daļa mācību tika veikta mutiski, jo priekšmets bija pārāk konfidenciāls drukāšanai. Teorijas izpaudās

⁴⁹ **Chen Guo-Ming**. The Impact of Feng Shui on Chinese Communication. “China Media Research”, Vol. 3, 2007, 104 lpp

⁵⁰ Turpat, 105 lpp

dzejoļu veidā, kas skolēniem bija jāapgūst recitējot.⁵¹

Fenšui lielu popularitāti ieguva tikai Sun dinastijas (*songdai* 宋代) (m.ē. 960-1279) laikā un tikai līdz ar Sun dinastijas beigām bija izveidojušās divas atšķirīgas *fenšui* skolas - “formu skola” (*sjinšipai* 形势派) un “virzienu skola” (*licjipai* 理气派). Katra skola sevī apvienoja dažādas senās zināšanas un senās metodes.⁵² Tā kā pašos pirmsākumos zināšanas par *fenšui* tika cītīgi glabātas noslēpumā, mūsdienās nav daudz informācijas tieši par senajām mākslām, kuras apvienojot radās *fenšui* mūsdienu izpratnē. Šajā maģistra darbā tiek apskatītas divas galvenās *fenšui* skolas, kuras, lai gan pēc oficiāliem datiem pirmo reizi minētas pēc Cjiņ Šihuan dzīves perioda, tomēr sevī iekļauj un apvieno agrākās zināšanas un mācības, pēc kurām iespējams veikt turpmāku analīzi. Šo skolu pamatprincipi apvieno noslēpumus, kas glabāti vairākus simtus gadu pirms mūsdienās pazīstamo *fenšui* skolu izveides.⁵³

To, kura no šīm divām skolām dominē attiecīgajā vietā un reģionā, nosaka ģeogrāfiskie faktori. Formu skolas teorija ir labāk piemērota kalnainām ainavām, piemēram, Ķīnas dienvidos un rietumos, savukārt virzienu skolas teorija labāk iederas ainavās, kas ir līdzenas, un kam nav īpaši izteikta specifika.⁵⁴

1.4.1. *Sjinšipai* 形势派 jeb formu skola

Pirmā oficiālā skola radās Džjiansji provincē, un to sauca par formu skolu. Šajā skolā galvenā nozīme tika piešķirta zemes formām, reljefam un kontūru ietekmei.⁵⁵ Par tās galīgo noformētāju tiek uzskatīts Tan dinastijas daoists un ģeomantijas speciālists Jan Juņsun 楊筠松 (834-904), kuru mēdz dēvēt arī par otro *fenšui* tēvu.⁵⁶ Viņš dzimis Džjansji 江西 provincē, vēlāk kļuva par ierēdni pie imperatora Sji Zun 僖宗⁵⁷. Viņš bija imperatora galma ģeomantijas meistars

⁵¹ **Sang, Larry.** The Principles of Fengshui. California: American Feng Shui Institute, 1995, 4-5 lpp.

⁵² **Chung Sue Fawn; Wegars, Priscilla.** Chinese American Death Rituals: Respecting the Ancestors. Oxford: AltaMira Press, 2005, 24 -26 lpp.

⁵³ **Ros, Pierfrancesco; Parancola, Stefano.** FENG SHUI: the Earth Way and the Sky Way. Milan: Editoriale Delfino Srl, 2020, 18 lpp.

⁵⁴ **Mak Michael Y.; So Albert Ting-pat.** Research in Scientific Feng Shui and the Built Environment. Hongkong: City University of HK Press, 2009, 28 lpp.

⁵⁵ **Chung Sue Fawn; Wegars, Priscilla.** Chinese American Death Rituals: Respecting the Ancestors. Oxford: AltaMira Press, 2005, 24 -26 lpp.

⁵⁶ **Bruun, Ole.** Fengshui in China: Geomantic Divination between State Orthodoxy and Popular Religion. New York: Cambridge University Press, 2011, 110 lpp.

⁵⁷ Tan dinastijas Sji Zun 唐僖宗, deviņpadsmitais Tan dinastijas imperators, kurš valdīja no 873. līdz 888. gadam.

no 874. līdz 888. gadam, bet šis fakts nav minēts dinastiju oficiālajos vēsturiskajos pierakstos. Lai gan viņš ir dzimis vairākus simtus gadu pēc Šihuan, viņš ir apkopojis senās zināšanas, kas bija pastāvējušas jau vairākus simtus gadu, un izveidoja *fenšui* formu skolu. Šo skolu mēdz dēvēt arī par Dzjiansji 江西 skolu tās izcelsmes vietas dēļ.⁵⁸

Formu skola nodarbojas ar ainavas izpēti ap kapu vai ēkas vietu. Tiek ņemti vērā visi redzami vietas aspekti, tostarp kalni, kalnu grēdas, nogāzes, klintis, straumes un veģetācija, kā arī cilvēku veidotas konstrukcijas, piemēram, pilsētas, ciemati, mājas, kapi, tempļi un stūpas. Turklāt šī skola ņem vērā vēja, ūdens un cji plūsmas, lai panāktu visaptverošu vērtējumu par spēkiem, kam noteiktajā vietā ir sava noteikta loma. Izmantojot virkni korelāciju, piemēram, starp ainavu formām un pūķiem, kā arī starp kalnu formām un pieciem elementiem, tā nosaka vislabāko iespējamo vietu konkrētam mērķim, piemēram, kapa vietas vai mājas celtniecībai.⁵⁹

Balstoties uz Jan Juņsun, jāievēro šādi pamata principi:

- ◆ Visas konstrukcijas jānovieto uz slīpas, labi nosusinātas zemes, izvairoties no zemām mitrām vietām.
- ◆ Dzīvojamajiem mājokļiem, tostarp mājām, ciematiem, pilsētām, uz ziemeļiem jābūt kalnu vai koku vairogam, aizsargājot vietu no ļaunprātīgas ietekmes šajā virzienā.
- ◆ Mirušo kapa vietām jāatrodas uz dienvidiem vērstās nogāzēs, vēlams ar aizsargājošiem elementiem sānos un ar bagātīgiem augiem aizmugurē.
- ◆ Māju un apdzīvotu vietu ieejām jābūt vērstām uz dienvidiem, lai noķertu vai absorbētu labvēlīgo ietekmi no šī virziena, lai gan īpašas zemes formas un vietējās tradīcijas var mainīt orientāciju uz dienvidaustrumiem vai dienvidrietumiem.
- ◆ Ainavu veidojumi slēpj zaļā pūķa un baltā tīģera klātbūtni, kas attēlo *jiņ* un *jan* formas, kā arī *jiņ cji* un *jan cji* straumes. Pūķim jāatrodas uz austrumiem, bet tīģerim uz rietumiem no jebkuras vietas, vēlams, veidojot mīkstus līkumus (no kuriem ir identificētas daudzas dažādas variācijas), kas kopumā veido zirga pakava formu, kas aizsargā kalnus.
- ◆ Ja šīs konfigurācijas nav pie rokas, izvietošana var izmantot citas *jiņ* un *jan* zemes iezīmes. Asa izauguma pauguri tiek identificēti kā *jan*, turpretī maigākie pacēlumi tiek identificēti kā *jiņ*. Tos var ieregulēt katru savā pusē vai papildināt vienu ar otru, lai apgabaliem ar spēcīgām *jan* izpausmēm, būtu arī piezemētās *jiņ* izpausmes, un abi spēki apvienotos pareizās

⁵⁸ **Field, Stephen L.** The Numerology of Nine Star Fengshui: A Hetu, Luoshu Resolution of the Mystery of Directional Auspice. "Journal of Chinese Religions" Vol. 27, 1999. 13–33 lpp.

⁵⁹ **Bruun, Ole.** Fengshui in China: Geomantic Divination between State Orthodoxy and Popular Religion. New York: Cambridge University Press, 2011, 111 lpp.

proporcijās, vēlams ar nelielu vīrišķo dominanci.

- ◆ Tā kā pilnīgi līdzena zeme nav piemērota apbūvei, mākslīgi pakalni var uzlabot vietu, tāpat kā var izveidot vai mainīt ūdensceļus un dīķus, lai palīdzētu uzkrāties *cji*.⁶⁰

Fenšui formu skolā kalniem ir būtiska loma kā pūķu un tīģeru simboliem; noteiktajā ainavā īpaši izšķirošas ir enerģijas līnijas jeb t.s. “pūķa vēnas” (*lunmai* 龙脉). Kā vīrišķo *jan* spēku iemiesojums, kalni, kas atrodas tuvu vai redzami horizonta tuvumā, ir vajadzīgi vislabvēlīgākajai *cji* ietekmei, turpretim līdzena zeme tiek uzskatīta par bezspēcīgu un tādējādi neveselīgu. Pēc pūķa un tīģera identificēšanas kalnu formu interpretācija ir formu skolas speciālistu galvenā darbība. Pēc redzamā kalna silueta speciālistam jāspriež par elementu un spēku klātbūtni. Sekojot Jan Juņsun teorijām, neskaitāmas ķīniešu *fenšui* rokasgrāmatas klasificē kalnu formas, sasaistot tos ar planētām un elementiem, izmantojot tradicionālo piecu elementu klasifikāciju.⁶¹

Zodiaka zīme un mājas īpašnieka vai kapā apbedītā atbilstošais elements (divpadsmit zīmes ir apvienotas ar piecu elementu ciklu, kopā izveidojot sešdesmit personības tipus) ir vēl viens faktors, kas ir ārkārtīgi svarīgs, lai noteiktu pareizo atrašanās vietu. Izmantojot kopējas tautas zināšanas par dzīvnieku zīmēm, kā arī piecu elementu radošos un postošos ciklus, speciālistam jānosaka, vai cilvēka dati ir harmoniski vai konfliktējoši ar apkārtni.⁶²

Šīs skolas mācība balsās uz pieciem slepenajiem faktoriem jeb simboliem - pūķi, smiltīm, ūdeni, alām un virzienu. Uzsvars tiek likts uz fizisko konkrētās vietas formu un apkārt esošo dabu, lai noteiktu *cji* pūsmu.⁶³ Šī skola tika plaši atzīta Senās Ķīnas sabiedrības augstākajās klasēs, un tās principi jau kopš seniem laikiem tika pielietoti piļu un pilsētu celtniecībā.⁶⁴

Pirmais un galvenais formu skolas simbols ir “pūķis” (*lun* 龍). Tas Ķīnā zināms jau no seniem laikiem un apvieno dažādus elementus. Pirmkārt, tas norāda uz animisma iezīmēm, kurā pastāv uzskats, ka apkārtējās vides objektiem, piemēram, kalniem, upēm un kokiem ir savs gars. Tas norāda arī uz dzīvās zemes priekšstatiem, kas aug un pārveidojas, mijiedarbojoties ar *jin* un *jan* bezpersoniskajiem spēkiem un dažādu būtņu, tostarp cilvēku, iejaukšanos. Pūķis ir arī impērijas/imperatoa simbols, kas norāda uz sociālo un politisko varu, kā arī tradīcijām, un tāpēc tā

⁶⁰ **Yang Yunsong/楊筠松**. *Bazhai mingjing/八宅明鏡*. Beijing: Shijie zhishi chubanshe/北京: 世界知识出版社. 2010.

⁶¹ **Bruun, Ole**. *Fengshui in China: Geomantic Divination between State Orthodoxy and Popular Religion*. New York: Cambridge University Press, 2011, 112 lpp.

⁶² **Mak Michael Y.; So Albert Ting-pat**. *Research in Scientific Feng Shui and the Built Environment*. Hongkong: City University of HK Press, 2009, 29 lpp.

⁶³ **Chung Sue Fawn; Wegars Priscilla**. *Chinese American Death Rituals: Respecting the Ancestors*. Oxford: AltaMira Press, 2005, 27 lpp.

⁶⁴ Turpat, 29 lpp.

ir ļoti svarīga zīme. Formu skolā pūķis apzīmē vislielāko kalnu. Tā kā *fenšui* pielieto stingri kontekstuālu un vizuālu pūķu formas interpretāciju, mēdz būt specifiski nosaukumi, kas runājot par kalna formu būs, piemēram, “pūķa mugurkauls”, vai “pūķa galva”. Skatīt apakšnodaļu 1.3. “Fenšui jēdziens”.⁶⁵

Otrais simbols ir “smiltis” (*ša* 沙). Burtiski tas apzīmē zemi vai augsni, bet *fenšui* tas nozīmē ieaugušos paugurus vai nelielus kalnus, kas simbolizē apkārtējo vidi vietā, kas aizsargā alu no stipra un auksta vēja. Smiltis ir apkārtējie kalni vai pakalni, kas aizsargā "alu" jeb ideālo *fenšui* punktu no stipra vēja. Apkārtējās vides raksturošanai tā izmantoja četru simbolu teoriju. Ideālo "alu" raksturo kā aizsargājošu kalna veidojumu ar zaļo pūķi (*cjiņlun* 青龙) kreisajā pusē, balto tīgeri (*baihu* 白虎) labajā pusē un melno bruņurupuci (*sjuanvu* 玄武) aizmugurē. sarkanais putns (*džucjue* 朱雀), savukārt, atrodas "alas" un *mintan*⁶⁶ priekšpusē.⁶⁷

Ūdens (*šui* 水) ir trešais simbols, kas apzīmē ūdens plūsmu caur noteikto vietu vai ap to. Ūdens ir vēlamākā īpašība formu skolas praksē. "Ūdens pūķa kanons" (*Šuilun dzjin* 水龙经) ir *fenšui* rokasgrāmata, kas veltīta ūdens plūsmas interpretācijai un ir atrodama imperatora enciklopēdijā, kurā ieteikts, lai dienvidos būtu ūdens, ūdenstecei jābūt mierīgai un gludai, tā nedrīkst būt strauja vai taisna.⁶⁸

Ala (*sjue* 穴), kas ir ceturtais simbols, ir labākā atrašanās vieta un *fenšui* prakses galīgais mērķis jeb *fenšui* ideālais punkts. Ideālajai alai vajadzētu sakrist ar visām pūķa, smilts, ūdens, alas un virziena iezīmēm. *Fenšui* tekstos ideālā vieta bieži tiek aprakstīta kā kalnu grēda, kas kā aizsargs atrodas apkārt ideālajai vietai jeb alai, un kuru ar vienmērīgu līkumu aptver plūstošs ūdens. Papildus pieciem ģeogrāfiskajiem faktoriem arī *mintan* šajā ainā ir ļoti nozīmīgs. To raksturo kā tukšu telpu alas priekšā, ko ieskauj četri simboli.⁶⁹

Piektais simbols ir “virziens” (*šjan* 向). Ideālā variantā mājoklis (vai kapa vieta) ir vērsts uz dienvidiem. Formu skolā četrus svarīgo virzienus uz austrumiem, rietumiem, dienvidiem un ziemeļiem attiecīgi dēvē par kreiso pusi, labo pusi, priekšu un aizmuguri. Tā vietā, lai atsauktos uz mājokļa orientāciju četru virzienu ziņā, tiek izmantoti termini kreisais, labais, priekšējais un

⁶⁵ **Mak Michael Y.; So Albert Ting-pat.** Research in Scientific Feng Shui and the Built Environment -Theories and applications. Hongkong: City University of HK Press, 2015, 48 lpp.

⁶⁶ Lai pēc iespējas labāk izmantotu četru dzīvnieku enerģiju, vietai (punktam) priekšā ir nepieciešams tukšs laukums jeb *mintan*. Šo koncepciju paredzēja čūskas simbols, kas apzīmē spēkus, kas centrā satiekas spirālē. Četriem dzīvniekiem jābūt harmoniski un proporcionāli līdzsvarotiem, jo viena dzīvnieka palielināšanās nozīmē pretējā dzīvnieka samazināšanos.

⁶⁷ Turpat, 78 lpp.

⁶⁸ Turpat, 79 lpp.

⁶⁹ Turpat.

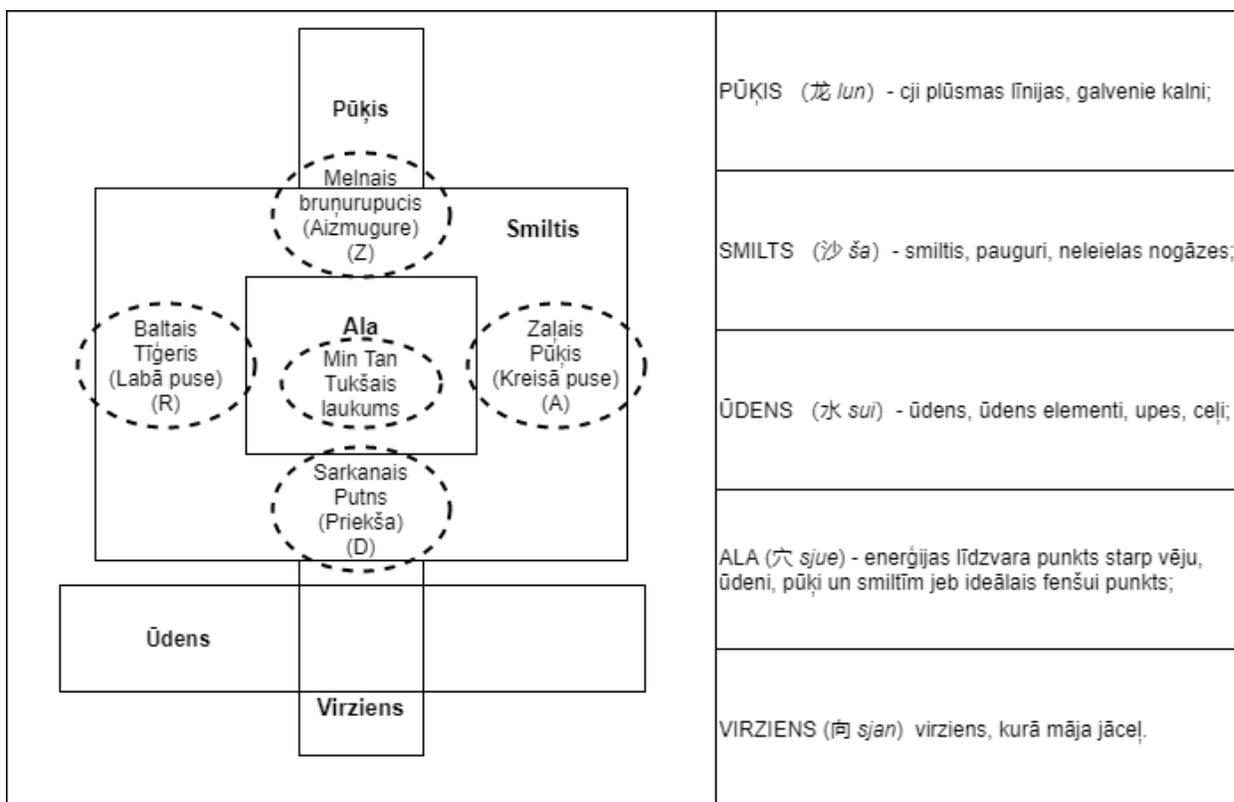
aizmugurējais. Apvienojot šos četrus simbolus, par ēku, kas vērsta uz dienvidiem, saka, ka "sarkanais putns priekšā", "zaļais pūķis kreisajā pusē". "baltais tīģeris labajā pusē" un "melns bruņurupucis aizmugurē".⁷⁰

Formu skolas pamatprincips ir enerģijas ierobežošana: katra dabiskā vai cilvēka radītā telpa, kuru aizņem cilvēks, jāprojektē un jābūvē tā, lai enerģija plūst lēni un harmoniski un būtu ierobežota attiecībā uz apdzīvošanas funkcijām. Ainavā tiek novēroti vairāki spēki: vēji, ūdens, kalni un ceļi, kas nosaka - tiek vai netiek bloķēta *chi* plūsma. *Fenšui* meistara mērķis ir novirzīt, virzīt un noturēt enerģiju apbūves teritorijai par labu. Šī tiekšanās pēc līdzsvara starp Debesu un Zemes spēkiem noveda pie teorētiskā modeļa izstrādes ar nosaukumu četri dzīvnieki, kur katrs dzīvnieks simbolizē enerģijas stāvokli, kas nepieciešams vietas vai ēkas veiksmīgai izveidei. Modelis tiek izmantots gan vietas analīzei, lai noteiktu labāko vietu celtniecībai, gan ēkas vai interjera enerģijas potenciāla palielināšanai. Jau kopš agrākajām ķīniešu apmetnēm - četrus dzīvnieku koncepcija tika izmantota, lai noteiktu labāko vietu pilsētu, pieminekļu, kapeņu, dārzu un arhitektūras konstrukciju izvietojumam kopumā. Vietas enerģijas kvalitāte ir atkarīga no kalnu formas, no ūdenstecēm, veģetācijas, ēkām un infrastruktūras. Tādējādi vietas dominējošo raksturu vai atmosfēru nosaka simbolisko četrus dzīvnieku klātbūtne: melns bruņurupucis, zaļais pūķis, baltais tīģeris un sarkanais fēnikss. Dzīvnieki tiek uzskatīti arī par attiecīgās vietas aizsargiem.⁷¹

Tālāk izveidots klasiskais formu skolas modelis. Skatīt att. nr. 1.

⁷⁰ **Mak Michael Y.; So Albert Ting-pat.** Research in Scientific Feng Shui and the Built Environment -Theories and applications. Hongkong: City University of HK Press, 2015, 80 lpp.

⁷¹ **Ros, Pierfrancesco; Parancola, Stefano.** FENG SHUI: the Earth Way and the Sky Way. Milan: Editoriale Delfino Srl, 2020, 48 lpp.

Attēls nr. 1. Klasiskais Formu skolas modelis labākās apbedīšanas vietas jeb ideālā fenšui punkta atrašanai.⁷²

1.4.2. Licjipai 理气派 jeb virzienu skola

Otro skolu sauc par virzienu skolu jeb licji skolu. Atšķirībā no formu skolas, kur ķīniskajam un latviskajam nosaukumam ir vienāda nozīme, šis nosaukums nedaudz atšķiras. Lai gan *licji* 理气 burtiski nozīmē “cji enerģijas pielāgošana”, šīs skolas galvenais instruments ir kompass, ar kuru tiek noteikts virziens, kurā kapenes vai māja jāceļ, tādēļ Rietumos šo skolu pieņemts saukt par virzienu skolu.⁷³

Tā izveidojās Sun sinastijas laikā, galvenokārt Sičuaņas 四川, Džedzjanas 浙江 un Fudzjanas 福建 reģionos. Šī iemesla dēļ to mēdza saukt arī par Fudzjanas skolu. Šajā skolā uzsvars

⁷² Mak Michael Y.; So Albert Ting-pat. Research in Scientific Feng Shui and the Built Environment -Theories and applications. Hongkong: City University of HK Press, 2015. 43-46 lpp.

⁷³ Turpat, 51 lpp.

tiek likts uz kapa vietu virzienu, ko noteica, izmantojot “magnētisko kompasu” (*luopaņ* 罗盘), kas norādīja uz planētu izvietojumu un “Pārmaiņu grāmatas” trigrammu sistēmu. Tādēļ šo skolu mēdz dēvēt arī par kompasu skolu. Īpaši izveidotais kompass noteica visizdevīgāko apbedīšanas vietu. Kapa specifiskā sakārtošana varēja būt atkarīga no mirušā dzimšanas un nāves stundas, dienas un gada laika.⁷⁴ Šī skola uzsvēra kosmoloģijas metafiziskās spekulācijas, kas nāca no “Pārmaiņu grāmatas”. Īpaši tika analizēti konkrētās vietas virziena aspekti attiecībā starp “pieciem elementiem” (*vusjin* 五行), “astoņām trigammām” (*bagua* 八卦), “desmit debesu saknēm” (*šige tiengan* 十个天干), “divpadsmit zemes zariem” (*šier didži* 十二地支) un “9 zvaigznēm” (*dzjiusjin* 九星). Tieša atsauce uz dažādiem astroloģiskajiem un citiem simboliem bija ļoti nozīmīga, un tās praktizēšana balstījās uz noteiktām formulām.⁷⁵ Salīdzinot ar formu skolu, virzienu skola vairāk nodarbojas ar kosmoloģisko kārtību un kosmoloģiskajām korelācijām (ieskaitot skaitliskās proporcijas) ar kompasu virzieniem, potenciāli iesaistot visu ķīniešu kosmoloģisko spekulāciju diapazonu, pētot noteikto vietu. Formu skola ir balstīta uz ainavas subjektīvu interpretāciju, bet virzienu skola ir balstīta uz mehānisku tās principu piemērošanu, un to ir ļoti grūti praktizēt.⁷⁶

Virzienu skolas teorija sastāv no vairākiem elementiem, bet, tā kā vienu no saviem nosaukumiem tā ieguvusi pateicoties kompasam, tad kā pirmais virzienu skolas elements tiks aprakstīts kompass. *Cji* enerģijas iespējams saskatīt noteiktā ainavā, novērojot zemes formas un nojaušot *jiņ* un *jan* līdzsvaru, bet, lai iegūtu vairāk informācijas par konkrētu vietu, tiek izmantots *fenšui* kompass - tā arī ir ierīce kas apvieno visus iepriekšminētos elementus. Magnētiskās ierīces, kas vērstas uz ziemeļiem un dienvidiem, Ķīnā tika izmantotas zīlēšanai jau senatnē. Karojošo valstu (*džanġuo* 战国)⁷⁷ perioda un Haņ dinastijas vēsturiskie dati liecina, ka zīlēšanai tika izmantots karotes formas kompass, kas izgatavots no lodakmeņa vai magnetīta rūdas. Pirmajam zināmajam “dienvidu rādītājam” (*sinaņ luopaņ* 司南罗盘) uz bronzas plāksnes bija novietota magnētiskā karote. Plāksnē bija iegravētas astoņas trigramas, divdesmit četri ceļi, kuru pamatā ir zvaigznāji, un divdesmit astoņas mēness fāzes. Skatīt attēlu nr. 3. Savukārt, Haņ dinastijas kompasam, ko sauc par *Šipaņ*, skatīt attēlu nr.2. , bija gan kvadrātveida plāksne, kas simbolizē Zemi, gan apļveida plāksne, kas simbolizē Debesis. Šie agrīnie kompasi tika izmantoti, lai noteiktu

⁷⁴ **Chung Sue Fawn; Wegars, Priscilla.** Chinese American Death Rituals: Respecting the Ancestors. Oxford: AltaMira Press, 2005, 24 -26 lpp.

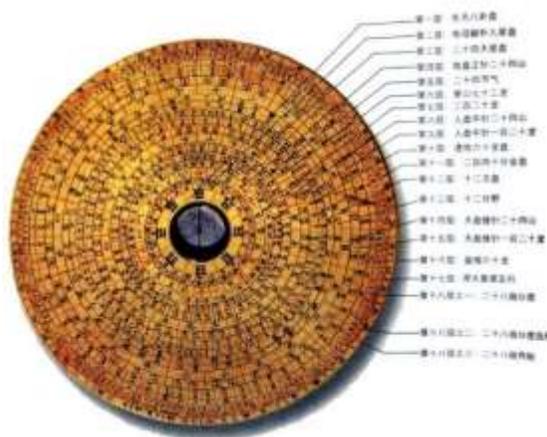
⁷⁵ **Mak Michael Y.; So Albert Ting-pat.** Research in Scientific Feng Shui and the Built Environment. Hongkong: City University of HK Press, 2009., 28lpp.

⁷⁶ **Sang, Larry.** The Principles of Fengshui. California: American Feng Shui Institute, 1995, 17 lpp.

⁷⁷ Aptuveni 5. gs. – 3. gs.p.m.ē.

vislabāko apbedījumu vietu, kā arī labāko vietu un laiku citiem notikumiem. Piemēram, ir kāds sens stāsts par to, ka pirmais Cjiņ imperators izmantoja *sinan luopan*, lai apstiprinātu savas tiesības uz troni.⁷⁸

Fenšui kompass ir zīlēšanas karotes tiešs pēcnācējs, jo šīs dažādās ziemeļu – dienvidu norādīšanas ierīces zīlēšanai tiek izmantotas nepārtraukti jau kopš Haņ dinastijas. Tika uzskatīts, ka tās reagē uz *cji* plūsmu. *Fenšui* meistara Guan Lu 管輅 (209.g.–256.g.) apraksti par kompassa darbību un arī vairākas citas agrīnās *fenšui* grāmatas norāda, ka tie jau kopš seniem laikiem ir bijuši nozīmīgi *fenšui* meistaru instrumenti. *Fenšui* kompass sastāv no apaļa koka vai lakota koka diska, kas parasti ir 10 līdz 15 centimetrus garš, plakans augšpusē un noapaļots apakšā. Neliela, apmēram trīs centimetru šķērsriezuma kompassa adata ir novietota centrā un to aizsargā stikls. Plakana virsma ap kompassa adatu ir ierakstīta ar rakstzīmēm koncentriskos gredzenos, iekļaujot visus *fenšui* jēdzienus. Visi gredzeni ir fiksētās attiecībās, ļaujot kompasu pagriezt tikai ap kompassa adatu.⁷⁹ Skatīt att. nr. 2.

Att. nr. 2. “Šipañ kompass”⁸⁰

Att. Nr. 3. “Dienvidu rādītājs”⁸¹

Fenšui kompassa iekšējais gredzens sastāv no astoņām trigrammām. Trigramma ir simbols, kas sastāv no trim līnijām, kas atrodas viena virs otras. Astoņas trigrammas ķīniešu valodā sauc par *bagua* 八卦. “Ba” nozīmē “astoņi” un “gua” nozīmē “trigramma”. Pamata izpratne par astoņām trigrammām ir ļoti svarīga, jo tie ir svarīgi atskaites punkti *fenšui* izmantošanā. Astoņu trigrammu

⁷⁸ **Bruun, Ole.** Fengshui in China: Geomantic Divination between State Orthodoxy and Popular Religion. New York: Cambridge University Press, 2011, 115 lpp.

⁷⁹ Turpat, 116-117 lpp.

⁸⁰ **Chen, Otto; Han, Dawei.** Rediscovering the Idea of Cultural Heritage and the Relationship with Nature: Four Schools of Essential Thought of the Ancient Han Chinese. “Heritage” Vol 2. 2019. 1825 lpp.

⁸¹ **Niantian/念田.** Zhongguo gudai sidafaming de huangyan: sinan luopan zengzhen cunzaima/ 中国古代四大发明中的谎言: 司南曾真实存在吗. Fenghuang wang zhi zhi/ 凤凰网知之. https://known.ifeng.com/a/20180408/44941455_0.shtml [skatīts: 11.04.2021.]

rašanās ir saistīta ar leģendāro Ķīnas valdnieku Fu Sji 伏羲, kurš valdīja apm.3.g.t. p.m.ē.. Daoisti uzskata, ka valdnieks Fu Sji pēc daoistu metodēm novēroja dabisko pasauli un izstrādāja astoņu trigrammu teoriju. Tā bija atspoguļota uz bruņurupuča čaulas, kad šis svētais dzīvnieks iznācis no Dzeltenās upes. Fu Sji esot ieraudzījis Visuma pirmatnējo enerģiju, bet mikrokosmos bijis atainots uz bruņurupuča čaulas astoņa veida marķējumos. Astoņi bruņurupuča čaulas marķējumi kļuva par astoņām trigrammām, kas simbolizē dabas pasauli. Tām ir šādi nosaukumi - debesis jeb *cjeņ* 乾; zeme jeb *kun* 坤; uguns jeb *li* 離; ūdens jeb *kaņ* 坎; kalns jeb *geņ* 艮; ezers jeb *dui* 兌; vējš jeb *sjiņ* 巽 un pērkons jeb *džeņ* 震. Vēlāk šie astoņi simboli tika izkārtoti astoņstūru shēmā, kas kļuva par *bagua* jeb astoņu trigrammu shēmu. Pēc savas formas tā bija līdzīga bruņurupuča čaulai. Šo Fu Sji izkārtojumu sauc par "agrīno debesu" (*sjenťian* 先天) kārtību.⁸²

Astoņas trigrammas tika pārskatītas, studētas no jaunas un celtas gaismā Džou dinastijas dibinātāja Veņ valdnieka (*Džou Veņ van* 周文王) laikā. Valdnieks Veņ daudz rakstīja par astoņām trigrammām, un domā, ka viņš izveidoja t.s. "vēlāko debesu" (*houtian* 后天) shēmu. Šī valdnieka astoņu trigrammu izkārtojums simbolizē lietu un parādību dinamisku mijiedarbību un pat mūsdienās tiek izmantots kā svarīgs fenšui rīks. Trigrammu pamatā ir pārtrauktas un nepārtrauktas līnijas. Nepārtraukta līnija tiek interpretēta kā *jan enerģija*, bet pārtrauktā līnija - *jiņ enerģija*. Tās iespējams kombinēt dažādās grupās. Četras divu līniju kombinācijas ilustrē četrus gadalaikus. Divas nepārtrauktas līnijas apzīmē vasaru - spēcīgs vīrišķības, saules un karstuma simbols. Nepārtraukta *jan* līnija zem pārtrauktas *jiņ* līnijas apzīmē pavasari - vājš vīrišķības, mēness un aukstuma simbols. Pārtraukta *jiņ* līnija zem nepārtrauktās *jan* līnijas apzīmē rudeni - vājas sievišķības, zvaigžņu un dienasgaismas simbols. Divas pārtrauktas *jiņ* līnijas apzīmē ziemu - spēcīgas sievišķības, planētu un nakts simbols. *Jiņ* un *jan* līniju apvienošana trigrammās rodas no daoistu filozofijas. Tāpēc astoņu trigrammu izpratne rada izpratni par daoistu fenšui.⁸³

Vēl uz *fenšui* kompasa ir attēlotas "desmit debesu saknes" (*šige tieņgan* 十个天干). Pirmo reizi debesu sakņu nosaukums parādījās Šan dinastijas laikā, apm. 1250.g.p.m.ē., kā desmit nedēļas dienu nosaukumi. Tos Šan dinastijas rituālos izmantoja arī kā mirušo ģimenes locekļu vārdus, kuriem attiecīgajā nedēļas dienā tika veikti zideojumi/upurējumi. Debesu saknes tika izmantotas kopā ar zemes zariem, līdzīgu 12 dienu ciklu, un tās kopā veidoja saliktu sešdesmit dienu ciklu. Pēc tam debesu saknes zaudēja savu sākotnējo funkciju kā nedēļas dienas un mirušo radnieku

⁸² Levitt, Susan. Taoist Feng Shui: The Ancient Roots of the Chinese Art of Placement. Vermont: Destiny books. 2000. 9-10 lpp.

⁸³ Turpat, 11 lpp.

nosaukumi un ieguva daudz citu lietojumu, no kuriem visizcilākais un ilgstošākais bija to izmantošana kopā ar zemes zariem kā 60 gadu kalendāro ciklu. Šīs saknes tiek saistītas ar 24 virzieniem un tādā veidā saknes 3, 4, 7 un 8 ir veiksmīgas saknes. Savukārt, saknes 1, 2, 9 un 10 ir neveiksmīgas. Saknes 5 un 6 ir centrālās saknes - bruņurupuča čaula vai Visuma vidusdaļa. Tās izmanto, lai kontrolētu *ša* izplatīšanos. (*Ša* 杀, burtiski nāve, aptver virkni naidīgu vides ietekmju. Tādas taisnas līnijas kā ceļi, žogi, strāvas kabeli vai asi stūri, kas vērsti uz mājokli, tiek uzskatīti par neveiksmīgiem, jo tie ir vērsti uz nāves enerģiju (*šacji* 杀气).⁸⁴

Uz *luopaņ* tiek attēloti arī divpadsmit zemes zari (*šier didži* 十二地支), kas tiek saistīti arī ar divpadsmit ķīniešu zodiaka zīmēm. Tās ir šādas: žurka (*dzi* 子), vērsis (*čou* 丑), tīģeris (*jiņ* 寅), zaķis (*mao* 卯), pūķis (*čeņ* 辰), čūska (*si* 巳), zirgs (*vu* 午), kaza (*vei* 未), mērkaķis (*šeņ* 申), gailis (*jou* 酉), suns (*sju* 戌) un cūka (*hai* 亥). Katrs zemes zars atbilst arī attiecīgajai pulksteņa stundai. Divpadsmit zemes zari veido divdesmit četru ceļu karte (*eršisi lutu* 二十四路图). Divdesmit četru ceļu karte, kas pazīstama arī kā divdesmit četru kalni (*eršisi šaņ* 二十四山), attiecas uz divdesmit četriem virzieniem ap dzīvesvietu vai kapsētu. Divdesmit četru ceļu jeb virzienu pamatā ir virzienu, kas iegūti no astoņām trigrammām. Katrs no šiem astoņiem virzieniem ir saskaņots ar trim zemes zaru virzieniem, kas kopā veido divdesmit četrus virzienus, kas ir atainoti uz *luopaņ* kompasu.⁸⁵

Virzienu skolas galvenos novērojumus var apkopot šādi:

- ◆ Saskaņā ar vispārējiem dabas likumiem, debesis un zeme ir viens otra atspulgs. Debesis ir ideālais tips un Zeme - materiālā izpausme. Lai panāktu harmonisku un pārtikušu dzīvesveidu, dzīvošanai (tāpat arī apbedīšanai) izvēlētajai vietai ir jāiekļaujas esošajos kosmoloģiskajos procesos, piemēram, saules un mēness kustībā, jiņ un jaņ mainībā un transformācijā starp pieciem elementiem, tādējādi pašai kļūstot par nelielu kosmosa centru.
- ◆ Kopējot lielākā kosmosa modeli, ēkas un to iedzīvotāji var izmantot dzīvību radošos kosmoloģiskos spēkus un dzīvot harmonijā un labklājībā. Tāpat arī miers un labklājība aizkapa dzīvē tiek sagādāta mirušajiem.
- ◆ Ņemot virzienu uz dienvidiem, tajā jābūt durvīm un visam, kas veras, visiem apkārtnes mākslīgajiem un dabiskajiem elementiem jāatbilst to simboliskajiem attēliem kompasā to īpašajos virzienos. Tāpat jāizvairās no elementiem, kas nav to pareizā izvietojumā, vai jāmaina.

⁸⁴ **Creightmore, Richard.** Feng Shu: Secrets of Chinese Geomancy. Glastonbury: Wooden Books Ltd. 2011.51 lpp.

⁸⁵ **Lu Yulin/ 陆玉林; Tang Youbo/ 唐有伯.** Zhongguo yingyang jia/ 中国阴阳家. Beijing: Zhongguo Renmin Daxue Chubanshe/北京: 中国人民大学出版社, 2019, 441 lpp.

- ◆ Izvēlētajai vietai ir jāņem vērā astoņas trigrammas un to simbolika, līdz ar to vieta var saistīties ar skaitļu aspektiem.
- ◆ Planētas, zvaigznes, kalni, u.c. elementi, kas attēlots *fenšui* kompasā, ir jāaplūko saistībā ar attiecīgo vietu un jāizvairās no pretrunīgām korelācijām.⁸⁶

1.5. Piecu elementu jeb *vusjin* 五行 teorija

Pēc seno ķīniešu kapeņu struktūras un celtniecības metodēm novērojams, ka kapenes jau pirms Cjiņ Šihuan laika tika celtas līdzīgas pilsētām un līdzī pēcnāves dzīvē tika doti ļoti daudzi ikdienā lietojami priekšmeti, kas norāda, ka tajā laikā uzskatīja, ka pēcnāves dzīve ir ļoti līdzīga laicīgajai dzīvei.⁸⁷ Pats Cjiņ Šihuan gan vēlējās sasniegt nemirstību un izmēģināja dažādas metodes, piemēram, dzīvsudraba lietošanu uzturā. Viņš lika saviem galma ārstiem un alķīmiķiem izstrādāt nemirstības eliksīru. Vairāk par viņa centieniem nemirstības jomā aprakstīts apakšnodaļā 2.2. - Cjiņ Šihuan nemirstības filozfija.⁸⁸

Cjiņ Šihuan savas dzīves laikā spēcīgi iespaidojies no teorijas par pieciem elementiem, kas tika uzskatīti par pamatelementiem uz zemes. Pieci elementi veido pamatu gan ārējai pasaulei dabā, gan arī tiek attiecināti uz cilvēka īpašībām, darbībām un iekšējiem garīgiem un fiziskiem procesiem. To asociāciju ķēdes izmanto arī *fenšui* mācībā, būvējot kapenes un citas ēkas.⁸⁹

Piecu elementu teorija ir nozīmīga ķīniešu filozofijas daļa. Tā ir svarīga ne vien *fenšui*, bet arī tādās jomās kā, piemēram, ķīniešu tradicionālā medicīna, ķīniešu cīņas mākslas, astroloģija, militārās stratēģijas. Arī politiskā vara tika nodota vai pārņemta, balstoties uz tieši uz piecu elementu teoriju. Pat Šihuan to izmantoja, lai leģitimizētu savu stāšanos pie varas. Lai gan oficiāli šī filozofija nostabilizējās tikai Haņ dinastijas laikā, tās pirmsākumi meklējami jau daudz agrāk.⁹⁰

Piecu elementu teorija pirmo reizi oficiāli minēta “Vēstures grāmatas” (*Šudžjin* 书经) nodaļā “Dižais plānojums”. “Vēstures grāmata” ir daļa no konfuciānisma “Piecām klasikām”

⁸⁶ **Mak Michael Y.; So Albert Ting-pat.** Research in Scientific Feng Shui and the Built Environment. Hongkong: City University of HK Press, 2009, 28 lpp.

⁸⁷ **Mu-chou Poo.** "Afterlife: Chinese Concepts." Encyclopedia of Religion. <https://www.encyclopedia.com>, 2005, [skatīts 03.05.2021.]

⁸⁸ **Afshari, Reza.** Mercury Poisoning, Emperor Qin Shi Huang and his Terracotta Army. “Asia Pacific Journal of Medical Toxicology”. Canada: University of British Columbia, Vol.8, 2019. 1-3 lpp.

⁸⁹ **Mu-chou Poo.** "Afterlife: Chinese Concepts." Encyclopedia of Religion. <https://www.encyclopedia.com>, 2005, [skatīts 03.05.2021.]

⁹⁰ **Chen Yuan.** Legitimation Discourse and the Theory of the Five Elements In Imperial China: The Society for Song, Yuan, and Conquest Dynastic Studies. “Journal of Song-Yuan Studies” Vol.44, 2014, 325 lpp.

(*vudzjin* 五经). Tas ir dažādu rakstu apkopojums, kas saistīts ar notikumiem Džou dinastijas laika valdošajās aprinās. Tieši pēdējās 32 nodaļas attiecas uz Rietumu Džou dinastiju (*Sji Džou* 西周), kas Ķīna valdīja līdz 771. g. p.m.ē. Šajā nodaļā pieci elementi pieminēti pirmo reizi: ⁹¹

Pieci elementi: pirmo sauc ūdens, otro uguns, trešo koks, ceturto metāls, bet piekto zeme.

Par ūdeni saka, ka tam ir plūstoša un tekoša daba. Uguns, savukārt, ir liesmojoša un paceļoša. Koks var būt saliekts vai taisns. Metāls var būt pakļāvīgs un mainīgs. Zeme mīl sēklas. Tas, kas uzsūcas un plūst, atbilst sāļai garšai; tas, kas ir ugunīgs un ceļas uz augšu, atbilst rūgtajai garšai; tas, kas ir izliekts un taisns, atbilst skābajai garšai; tas, kas ir pakļāvīgs un mainās, atbilst asajai garšai; tas, kas tiek apsēts un apstādīts, atbilst saldajai garšai.

五行：一曰水，二曰火，三曰木，四曰金，五曰土。水曰润下，火曰炎上、木曰曲直，金曰从革，土爰穡。润下作咸，炎上作苦，曲直作酸，从革作辛，稼穡作甘。⁹²

Turpinot par piecu elementu teorijas vēsturi, jāpiemin arī Džou Jeņ 邹衍 (apm. 305–240 p.m.ē.), kurš bija nozīmīgs Karojošo valstu perioda⁹³ filozofs. Viņš bija galvenais *jiņ* un *jan* ideju pārstāvis, kas pētīja saikni starp kosmosu (makrokosmosu) un cilvēku pasauli (mikrokosmosu). Džou Jeņ bija slavens ar savu ticību tradicionālajiem rituāliem, kas bija vienīgie līdzekļi, kas varēja saturēt kopā Džou 周 (11. gs. – 221.g. p.m.ē.) impērijas valsts sistēmu. Džou Jeņ filozofija izskaidroja *jiņ* un *jan* un piecu elementu ietekmi uz cilvēka un valstu dzīvi. Viņš izstrādāja teoriju par piecu elementu “savstarpēju radīšanu” (*sjansēn* 相生). Saskaņā ar šo teoriju norisinās pastāvīga, spontāna un cikliska šo piecu spēku nomaīņa, kas nosaka visus notikumus uz zemes un pat ietekmē dinastiju maiņu. Džou Jeņ sarakstīja arī darbu “Mēness kalendāra fenoloģija” (*juelin* 月令), kurā tiek aprakstītas attiecības starp gadalaikiem, mēnešiem, astronomiju, krāsām, mūziku un daudziem citiem cilvēka dzīves aspektiem. Tādējādi viss kosmoss tiek aplūkots kā korelāciju sistēma. ⁹⁴

Piecu elementu teorija ir attīstījusies daoisma mācības ietvaros. Daoisma teorija izmanto simbolus, lai aprakstītu realitātes parādības, līdz ar to katrs no pieciem elementiem pārstāv kādu procesa aspektu vai procesa izmaiņas. Materiālās pasaules pamatvielas saskaņā ar piecu elementu teoriju ir koks, uguns, zeme, metāls un ūdens. Visas materiālās lietas sastāv no viena elementa vai

⁹¹ **Lotha, Gloria.** Shujing. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Shujing>, 2016, [skatīts 12.02.2021]

⁹² **Zeng Yunchao/曾运乾.** Shang shu: Hongfan/ 尚书:洪范. Shanghai: Shanghai guji chubanshe/上海:上海古籍出版社, 2016, 239 lpp.

⁹³ Posms Senās Ķīnas vēsturē pirms Cjiņ Šihuan apvienoja šīs teritorijas 5. gs. – 3. gs.p.m.ē.

⁹⁴ **Theobald, Ulrich.** Zou Yan 邹衍. An Encyclopaedia on Chinese History, Literature and Art. <http://www.chinaknowledge.de/History/Zhou/personszouyan.html> 2012. [skatīts 10.03.2021.]

vairāku elementu kombinācijām, jo šie elementi ir pamatkomponenti visam, kas atrodas uz zemes.⁹⁵ Šajā ziņā koks nav tikai faktiskais koks, kas saistās ar konkrētu matēriju, bet tas atspoguļo arī īpašo elementa raksturu, stāvokli un spēku.⁹⁶ Ķīniešu pieci elementi nekādā gadījumā nav jāsaprot kā vielas, bet gan kā atšķirīgi enerģijas veidi, kas ietekmē katru lietu un būtni, katru pārmaiņu nebeidzamajā pasaules pārvērtību procesā.⁹⁷

Koks sevī ietver radošuma un paplašināšanās enerģiju, vienlaikus pārstāvot tādas iezīmes kā izaugsme, dzimšana, spēks, elastība un intuīcija. Pārāk daudz koka apkār var likt justies nomāktam, stingram, spītīgam un neelastīgam, savukārt pārāk maz var parādīt radošuma trūkumu vai depresiju, neskaidras sajūtas un stagnāciju.⁹⁸

Uguns elements pārstāv entuziasmu un vadības prasmes. Šo elementu var izmantot, lai veicinātu iedvesmu un drosmi. Ja ir pārmērīga uguns pārpilnība, tā var izpausties kā dusmas, agresija, aizkaitināmība un impulsīva uzvedība, turpretī pārāk maz var parādīties kā emocionāls aukstums, redzes trūkums, neizteiksmīgums un pašnovērtējuma trūkums.⁹⁹

Zeme ietekmē fizisko spēku un kārtību, vienlaikus radot vispārēju piezemēšanās, līdzsvara un stabilitātes sajūtu. Kad ir pārmērīgi daudz zemes, cilvēki bieži sajūtīs smagu sajūtu un piedzīvos vairāk garlaicības, gausuma un nopietnības. Kad zemes ir par maz, cilvēki var justies neorganizēti, haotiski un bez mērķtiecības.¹⁰⁰

Metāls ietekmē garīgo skaidrību un loģiku. Šis elements saistās ar tādām īpašībās kā organizētība, uzmanība, taisnīgums un analītiskās spējas. Ieskauti lielā metāla daudzumā, cilvēki var tikt uztverti kā pļāpīgi, pārāk kritiski un pakļauti runai bez domāšanas. Kad nav pietiekami daudz metāla, cilvēki var justies klusi, piesardzīgi un trūkst uzmanības.¹⁰¹

Ūdens ietver garīgumu un emocijas. Ūdens elements līdzsvars sniedz iedvesmu, gudrību un atklāsmi. Ja apkārt ir pārāk daudz ūdens elementa, cilvēkam var rasties nelīdzsvarotības un emocionālās slīkšanas sajūta. Tāpat tas var likt justies pārlietu emocionālam un pārāk sabiedriskam. Kad ūdens ir par maz, var izjust līdzjūtības trūkumu, vientulību, izolētību, stresu un kā arī cilvēks var sajūties maznozīmīgs.¹⁰²

⁹⁵ Turpat, 28 lpp.

⁹⁶ Turpat.

⁹⁷ **Feuchtwang, Stephan.** An Anthropological Analysis of Chinese Geomancy. Bangkok: White Lotus, 2002, 40 lpp.

⁹⁸ **Wu Shih-Jung.** Feng Shui: A Comparison of the Original Concept and Its Current Westernized Version. New York: Rochester Institute of Technology, 2019, 28 lpp.

⁹⁹ Turpat.

¹⁰⁰ Turpat, 29 lpp.

¹⁰¹ Turpat.

¹⁰² **Wu Shih-Jung.** Feng Shui: A Comparison of the Original Concept and Its Current Westernized Version. New York: Rochester Institute of Technology, 2019, 30 lpp.

Pieci elementi veido mijiedarbības attiecību tīklu. No vienas puses tie ir savstarpēji papildinoši un savstarpēji produktīvi, bet tajā pat laikā pieci elementi arī nomāc vai uzvar viens otru. Tāpat katram elementam ir arī sava simboliskā krāsa, forma un attiecīgais debess virziens. Skatīt tabulu nr.¹⁰³

ELEMENTS	RADA	PĀRVAR	KRĀSA	DEBESS VIRZIENS	FORMA
zeme	metāls	ūdens	dzeltens	DR/ZA	kvadrāts
metāls	ūdens	koks	balts	ZR/R	aplis
ūdens	koks	uguns	melns	Z	viļņains
koks	uguns	zeme	zils	DA/A	taisnstūris
uguns	zeme	metāls	sarkans	D	trijstūris

*Tabula nr. 1. Piecu elementu mijiedarbības un nozīmes.*¹⁰⁴

Tabulā var apskatīt “radīšanas” (šēn 生) ciklu, jeb kā zeme ražo metālu; metāls rada ūdeni; ūdens ražo koksni; koks rada uguni un uguns rada zemi. Šādas Piecu elementu savstarpējās attiecības rada pozitīvu mijiedarbības rezultātu. Tabulā arī attēlots “nomākšanas” (ke 克) cikls: kā zeme pārvar ūdeni; metāls pārvar koksni; ūdens pārvar uguni; koks pārvar zemi, bet uguns pārvar metālu. Šīs kontrastējošās attiecības jeb iznīcība noved pie negatīviem mijiedarbības rezultātiem. Šie divi cikli ir skaidri parādīti jau “Vēstures grāmatā”,¹⁰⁵ un skaidri formulē piecus elementus un to dabisko ciklu. Kopā ar dabas parādībām un sezonas izmaiņām Pieci elementi veido divus paralēlus ciklus. Radīšanas ciklā viens elements ģenerē savu pēcteci, ievērojot noteikto pēctecības modeli, kas atbilst dabiskajai mijiedarbībai. Piemēram, ūdens baro koku jeb dod tam spēku augt, bet pēc tam koksne tiek izmantota uguns iegūšanai. Savukārt nomākšanas ciklā attiecīgais elements iznīcina tā priekšgājēju. Piemēram, ūdens nodzēš uguni un, bet pēc tam uguns izkausē metālu.¹⁰⁶ Skatīt tabulu nr. 1.

¹⁰³ **Chen Yuan.** Legitimation Discourse and the Theory of the Five Elements In Imperial China: The Society for Song, Yuan, and Conquest Dynastic Studies. “Journal of Song-Yuan Studies” Vol.44, 2014, 327 lpp.

¹⁰⁴ **Mak Michael Y.; So Albert Ting-pat.** Research in Scientific Feng Shui and the Built Environment. Hongkong: City University of HK Press, 2009, 28-35 lpp.

¹⁰⁵ **Dai Sheng/戴圣; (ed.)Wang Xuedian /王学典.** Li Ji (Guoxue da shuyuan) /礼记 (国学大书院). Nanjing: Jiangsu fenghuang kexue jishu chubanshe /南京: 江苏凤凰科学技术出版社, 2018.

¹⁰⁶ **Chen Yuan.** Legitimation Discourse and the Theory of the Five Elements In Imperial China: The Society for Song, Yuan, and Conquest Dynastic Studies. “Journal of Song-Yuan Studies” Vol.44, 2014, 327 lpp.

Divu vai vairāku elementu esamība noteiktā vidē rada dažādus dinamiskus modeļus. Līdzīgi elementi, piemēram, zemes elementa struktūra zemes elementa vidē būs savstarpēji atbalstoša savienība, savukārt, elementi, kas "radīšanas" ciklā atrodas pirms vai pēc noteiktā elementa, atradīsies harmonijā. Tāpēc tiek uzskatīts par ļoti labvēlīgu, ja noteiktā vieta liecina, piemēram, par koka, uguns un zemes elementa esamību. Tāpat ūdens elementa ēka koka elementa vidē sniegs labumu sabiedrībai, bet ēku ar trīsstūrveida uguns motīvu uzturēs blakus esošais koka elements un kvadrāta formas. Tomēr, kad elementi "nomākšanas" ciklā atrodas pirms vai pēc noteiktā elementa, veidojas disharmonija, tāpēc koka ēka metāla vidē tiks nomākta, savukārt zemes elementa struktūra ūdens elementa vidē nesīs biznesa panākumus uz cieņas rēķina. Ja struktūru ietekmē elements, kas tai ir kaitīgs, vai ja ir vairāki jaukti elementi, harmoniju var ieviest, izmantojot formu, krāsu, vielu vai simbolu atbilstošā daudzumā. Piemēram, gadījumā, kad metāla elements apdraud koka māju, var pievienot ūdens elementu, kas samazinās metāla spēku un baros koksni. Skatīt tabulu nr.1, lai saprastu, kā rast līdzsvaru apkārt esošajos elementos.¹⁰⁷

Saskaņā ar *fenšui* teoriju pirms dzimšanas cilvēks eksistē kā dabas sastāvdaļa. Citiem vārdiem sakot, cilvēks ir konkrētās vides produkts. *Cji* enerģija, ko rada piecu elementu mijiedarbība, daudzējādā ziņā nosaka cilvēku dzīves ievirzi. *Fenšui* mācībā piecus elementus parasti saista ar debess virzieniem.¹⁰⁸ Ņemot par piemēru ziemeļu puslodi, saule lec austrumos, kur ir daudz enerģijas, tādējādi austrumi sakrīt ar elementu "koks". Saule noriet rietumos, kur gaisma ir vāja, tādējādi rietumi atbilst elementam "metāls". Dienvidos ir silta uguns; ziemeļos ir auksts ūdens; un centrā ir zeme. Piecu elementu mijiedarbība cieši saistās ar *fenšui* teoriju un tiek izmantota, lai noteiktu piemērotu vietu mājas vai kapa celtniecībai.¹⁰⁹

¹⁰⁷ **Creightmore, Richard.** Feng Shui: Secrets of Chinese Geomancy. Glastonbury: Wooden Books Ltd. 2011. 28,29 lpp.

¹⁰⁸ Fenšui mācībā parasti tiek minēti pieci debess virzieni, ieskaitot arī centru.

¹⁰⁹ **Chen Guo-Ming.** The Impact of Feng Shui on Chinese Communication. "China Media Research", Vol. 3, 2007, 104 lpp.

2. Nemirstības fenomens senajā ķīniešu kultūrā

2.1. Pēcnaves un nemirstības filozofija līdz Cjiņ dinastijai un tās laikā

Šan 上 un Džou 周 dinastijās svarīga bija senču pielūgšana jeb senču kults. Karojošo valstu periodā to, savukārt, aizstāja ar kultu par kosmiskām dievībām vai nozīmīgām dabas vietām, īpaši kalniem un upēm. Visaugstākā būtne tika uzskatīta par augstāko (senāko) priekšteci, jo uzskatīja, ka cilvēku un garu pasaule ir cieši saistīta. Saskaņā ar Šan dinastiju augstākā būtne bija pazīstama kā "Augšējais dievs" (*Šandi* 上帝). Džou dinastijas laikā, savukārt, tika lietots termins *tieņ* (*tieņ* 天), kas burtiski nozīmē "debesis". Arī Cjiņ impērijas laikā reliģija bija spēcīgi saistīta ar "gariem" (*šēņ* 神) un "ēnām" (*jiņ* 阴). Jau kopš seniem laikiem ķīnieši veica upurēšanas garu pasaulei, kas, pēc viņu uzskatiem, bija paralēla cilvēku pasaulei. Abas pasaules - redzamā un neredzamā - bija aptuveni paralēlas, un mirušie pārvietojās no vienas uz otru. Reliģiskā prakse lielā mērā sastāvēja no mēģinājumiem kontrolēt cilvēku plūsmu un enerģijas starp šīm divām pasaulēm jeb nodrošināt mirušo aiziešanu un novērst viņu atgriešanos, tajā pašā laikā novirzot enerģiju, svētību vai informācijas plūsmu atpakaļ uz cilvēku pasauli.¹¹⁰

Jautājumu par to, kas ar cilvēku notiek pēc nāves, senie ķīnieši risināja pieņemot, ka cilvēkam ir divas dvēseles - "zemes dvēsele" (*po* 魄) un "debesu dvēsele" (*huņ* 魂). Abas dvēseles nāves laikā atdalās no ķermeņa, un abas iespējams uzturēt paliekošas ar upurēšanu un ziedojumiem, no kuriem tās var baroties. Zemes dvēsele pamazām sabrūk kopā ar ķermeni, savukārt debesu dvēsele izdzīvo tik ilgi, kamēr ir cilvēki, kas to atceras, un kamēr tai tiek pasniegti pienācīgi ziedojumi no dzīvajiem cilvēkiem. Tātad, cilvēks savā ziņā dzīvotik ilgi, kamēr ir kāds, kas viņu atcerās. Šī dvēsele var kļūt par varas un ietekmes dievību, zīlēšanas seansos tā var atbildēt uz dažādiem pēcnavēju jautājumiem, un tā var pat var novērst pēcnavēju pāragru nāvi. Ja *po* tiek atstāts novārtā, tas var kļūt par "dēmonu" (*gui* 鬼) un vajāt dzīvos, savukārt novārtā atstātais *huņ* līdzīgā gadījumā kļūst par nožēlojamu spoku, bet arī ir spējīgs nodarīt kaitējumu.¹¹¹

Interesanti ir tas, ka ķīniešiem nebija īpašu speciālistu, kas veiktu apglabāšanas. Rituālu un etiķetes jautājumos bija padomdevēji, bet upurēšanu un kulta rituālus parasti izpildīja attiecīgās

¹¹⁰ Lewis, Mark Edward. The Early Chinese Empires: Qin and Han. London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007. 178 lpp.

¹¹¹ Morton, Sott W.; Lewi, Charlton M. China: It's history and culture, 4th Edition. New York: McGraw-Hill Inc., 2004, 29 lpp.

ģimenes galvas. Tika upurēti dažādi dzīvnieki, likti ziedi, bet vīns tika izliets zemē. Upurus visbiežāk sadedzināja, bet dažreiz arī apglabāja vai iemeta ūdenī. Bagāti cilvēki, šķērsojot noteiktu upi, ūdens garam ziedoja nefrīta gredzenus, tos iemetot straumē. Nabadzīgie, savukārt, apvienojās, lai svinētu upes svētkus, kuros tika izvēlēta skaista meitene, kuru nosūtīja peldēt laivā, bet kura galu galā noslīka upē kā ziedojušs gariem un kļuva par “upes līgavu”. Cilvēku upurēšana tika atcelta līdz ar Džou dinastijas beigām, bet Cjiņ imperatora Šihuan kapenēs tomēr ir palikušas dzīvo cilvēku upurēšanas pazīmes.¹¹²

Cjiņ pirmais imperators dabas dievībām piešķīra ļoti svarīgu lomu. Viņš turpināja pielūgšanu, kas tika turēta uz “āra altāriem” *di*, kur katrs bija vērsts uz vienu no pieciem virzieniem (skatīt piecu elementu teoriju), un ieviesa “ziedojušu” (*fen* 俸) un “kalnu” (*šaņ* 山) upurēšanas tradīciju Taišaņa kalna un citu tuvējo kalnu virsotnēs. Ideja par šādu upurēšanas veidu radās vēlīnā Karojošo valstu laikā, kad tā laika rakstnieki apgalvoja, ka tādus ir veikuši visi citi valdnieki, kuri pasaulē ir nodibinājuši t.s. “lielo mieru” (*taipin* 太平). *Fen* nozīmē “dāvināt”, “ziedot”, un Haņ dinastijas avoti liecina, ka šāda upurēšana iezīmēja visaugstākās varas pieprasīšanu noteiktajā reģionā. Pirmā imperatora iniciētās *fen* upurēšanas gadījumā tas iezīmēja pieteikumu uz varu pār visu pasauli. *Fen* upurēšana bija tikai daļa no dažādajām upurēšanām kalnos, kas apliecināja varu pār viņa jaunajām teritorijām un šādi viņš pasludināja savu triumfu dieviem un cilvēkiem. Upurēšana iezīmēja varas iegūšanu pār pasauli, kuru atzīst gan mirstīgie, gan gari.¹¹³

Fen un *šaņ* upurēšanas bija savam laikam izcilas parādības. Svarīgākais regulārais valsts kulta Cjiņ dinastijā tika izpildīts uz četriem (vēlāk pieciem) altāriem. Tie pārvaldīja virzienus, un katrs no tiem tika apzīmēts ar attiecīgo krāsu, kas saistīta ar tā virzienu, balstoties uz piecu elementu teoriju. Pirmo reizi *di* kā virziena dieva pielūgsmes reģistrēta septītajā gs. p.m.ē. Cjiņ uzsāka balto *di* kultu, iespējams, tāpēc, ka tā bija vistālākā rietumu valsts, kas tika iekarota pirmā. Vēlāk tika pievienots dzeltenais, zaļais un sarkanais *di* kults, kā iekarojumu izpausmes centrālajās valstīs. Melnā *di* kultu, savukārt, 205. gadā p.m.ē. uzsāka Haņ dibinātājs Gaodzu 高祖, tā simbolizējot uzvaru pār Cjiņ.¹¹⁴

Ir pieejami vēsturiski teksti, kas apgalvo, ka Cjiņ Šihuan, īpaši savos uzskatos par pēcnāves dzīvi un nemirstību, spēcīgi ietekmējies no daoisma. Pats termins daoisms (*daodzjiao* 道教) un tā

¹¹² Morton, Sott W.; Lewi, Charlton M. China: It's history and culture, 4th Edition. New York: McGraw-Hill Inc., 2004, 31 lpp.

¹¹³ Lewis, Mark Edward. The Early Chinese Empires: Qin and Han. London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007. 186 lpp.

¹¹⁴ Lewis, Mark Edward. The Early Chinese Empires: Qin and Han. London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007. 186 lpp.

tulkojums izriet no nozīmes, kas vārdam *dao* ir piešķirta "Dao un De kanonā" (*daodedzjin* 道德经), Džuanzi (庄子) un citos tekstos.¹¹⁵ Domātāja Laodzi darbā "Dao un De kanons" tiek aprakstīta mijiedarbība starp *jiņ* un *jan*. Viņš skaidro harmoniskos un divējādos *dao* principus, bet darbā tiek uzsvērti arī nepieciešamība ievērot dabisko *dao*, kas ir "ceļš", kā arī tiek izcelta uzmanīga "rūpēšanās par savu dzīvību" (*janšen* 养生), apgalvojot, ka ar to vien pietiek cilvēka labsajūtai.¹¹⁶

Ap Cjiņ Šihuan laiku bija divu veidu daoisti - senatnes "filozofiskie daoisti" un impērijas "religiskie daoisti", kas nodevās nemirstības sasniegšanai. To atšķirība bija tāda, ka reliģiskie daoisti aicināja izmantot papildu elementus, piemēram, eliksīrus nemirstības sasniegšanai. Šādi elementi daoismā patiešām bija, taču to nozīme bieži ir pārspīlēta. Galīgā atšķirība ir tāda, ka "filozofisko daoistu" mērķis nekad nebija vienkārša nāves novēršana, bet drīzāk, paaugstinātas eksistences stāvokļa sasniegšana. Daoistu vidū šāda stāvokļa sasniegšana parasti bija personiskās attīrīšanās process un realitātes apzināšanās, t.i., morālās, garīgās un kognitīvās izaugsmes process. Kad cilvēks ir pabeidzis šādu procesu, tiek pieņemts, ka viņš kaut kādā veidā ir sasniedzis stāvokli, kas, fiziskajam ķermenim nomirstot, nepazudīs.¹¹⁷

Papildus šīm vispārībām jēdzieni ļoti atšķirās ne tikai starp klasiskajiem daoistu tekstiem un vēlāk "religiskajiem" praktiķiem, bet arī starp katras tradīcijas segmenta daoistiem. Piemēram, viens no problemātiskajiem jēdzieniem ir *sjeņ* 仙 vai *sjeņžen* 仙人, kas parasti tiek tulkots kā "nemirstīgais". Gan Ķīnā, gan ārpus tās šis termins ir plaši uzskatīts par galveno "daoisma" iezīmi, bet pētnieki strīdās par to, vai senie "Dao un De kanons" un "Džuanzi" paredzēja šādu nāves stāvokļa sasniegšanu. Daži avoti apgalvo, ka klasiskie daoisti tikai vēlējās lielāku garīgās dzīves kultivēšanu un neizbēgamās nāves bezrūpīgu pieņemšanu. Daži "Dao un De kanona" un "Džuanzi" fragmenti liek domāt, ka, līdz savai nāvei, cilvēkam jānododas garīgās dzīves kultivēšanai, bet citi nepārprotami iesaka iemācīties nāvi novērst. Šie fragmenti liek domāt, ka šāds stāvoklis ir teorētiski iespējams. Par to var spriest arī pēc Cjiņ Šihuan centieniem nemirstības jomā.¹¹⁸

Lai gan daudzos aprakstos vadošie praktizētāji tiek attēloti kā "uzkāpuši nemirstībai", lielākā daļa daoistu tekstu patiešībā liek domāt par "pēcnāves nemirstību". Stāsti par "nemirstīgajiem", kuri turpina dzīvot simtiem gadu, parasti ir literārās iztēles, nevis daoistu

¹¹⁵ **Kohn, Livia.** Daoism Handbook. Leiden: Brill, 2000. 1 lpp.

¹¹⁶ **Pregadio, Fabrizio.** The Encyclopedia of Taoism Volume 1&2. London: Routledge, 2008, 6 lpp.

¹¹⁷ Turpat, 91 lpp.

¹¹⁸ **Pregadio, Fabrizio.** The Encyclopedia of Taoism. Vol. I and II, London: Routledge, 2008. 92 lpp.

religiskās prakses produkti. Tomēr daoisms bija vienīgā ķīniešu tradīcija, kas sniedza tieši šādu pēcnāves filozofiju. Un ir skaidrs, ka, kamēr daži daoisti izmantoja šādus attēlus kā vervēšanas ierīces, ievilinot iesācējus garīgās pašizaugsmes procesā, citi laiku pa laikam apdomāja teorētiskās iespējas sasniegt idealizētu stāvokli ārpus nāves.¹¹⁹

2.2. Cjiņ Šihuan nemirstības filozofija

Ļoti daudz runāts par to, ka Ķīnas pirmais imperators bija apsēts ar nemirstības sasniegšanu un savas dzīves laikā izmēģināja dažādas metodes ilgmūžības sasniegšanai. Īpaša uzmanība jāpievērš imperatora titulam Cjiņ Šihuandi 秦是皇帝. Vārds Šihuandi nozīmē “Pirmais imperators” (burtiski “sākuma imperators” *ši-huan* 始皇), un tas bija tituls, ko imperators piešķīra pats sev, kad viņš uzvarēja cīņā ar saviem konkurentiem 221. g. p.m.ē. Bet titula beigās ir vēl viena ķīnizīme *di* 帝. P. Pildegoviča vārdnīcā tā tiek tulkota kā “imperators, debesu valdnieks, augstākā dievība”. Jau šajā aspektā ir manāmas Ķīnas pirmā imperatora māņticības izpausmes. Pētnieki uzskata, ka šāda titula pieņemšana ļāva viņam saistīt savu dinastiju ar iepriekšējo legendāro laiku daļēji dievišķotajiem valdniekiem. Līdz ar to Cjiņ Šihuandi tituls bija kas vairāk nekā tikai politiska aprēķina elements. Imperatora māņticīgā daba sliecās ticēt daoisma pārdabiskajiem elementiem. Viņš uzskatīja, ka Dzeltenais imperators aizgāja no pasaules tikai pēc tam, kad bija savā valstīs ieviesis tādu kārtību, kāda vēl nekad uz zemes nebija redzēta. Bez tam pastāvēja arī nostāsti, ka legendāro valdnieku, kopā ar viņa sievām un ministriem, uznesa debesīs pūķis, uz kura muguras viņi jāja. Balstoties uz šīm legendām, arī Cjiņ Šihuan ticās panākt mūžīgu nemirstību, un 219. g. p.m.ē. uzsāka centienus komunicēt ar mirušajiem, lai iegūtu „nemirstības eliksīru” (*sjendaņ* 仙丹).¹²⁰

Tajā pat laikā, kad viņš sev piešķīra titulu *di*, viņš uzskatīja, ka pat spokiem un dieviem būtu jābaidās no viņa, un viņam būtu tiesības sodu piemērot arī ārpus mirstīgās pasaules. Šajā idejā ļoti atspoguļojas viņa ticība dažādām pārdabiskām parādībām. Piemēram, 28 gadu vecumā (219. g.p.m.ē.) viņš devās uz Taišaņa kalnu (*Taišaņ* 泰山), bet tajā brīdī kalnā sākās spēcīgs lietus, un viņu no šī lietus pasargāja kāds koks. Tādēļ viņš šo koku nosauca par "Pieciem ārstiem" (*Vu daiфу*

¹¹⁹ Turpat. 93 lpp.

¹²⁰ **Cotterell, Arthur.** The Imperial Capitals of China: A Dynastic History of the Celestial Empire. New York: Abrams Press, 2008.

五大夫). Tajā pašā gadā viņš devās arī uz dienvidiem un šķērsoja Jandzi (Čadzjan 长江) upi līdz Sjanšaņa kalnam (Sjanšaņ 湘山), kas tagad pazīstams kā Džuņšaņa kalns (Džuņšaņ 君山). Pārejot pāri upei, viņš saskārās ar spēcīgu vēju. Viņš domāja, ka šādus sarežģījumus sagādājis Sjanšaņa kalna dievs, tāpēc par sodu imperators nosūtīja 3000 noziedzniekus, lai tie izcērt visus kokus, kas atradās šajā kalnā. Pēc viņa domām, gan debesīm, gan zemei bija jākalpo un jāpakļaujas viņam.
121

Pirmais imperators izbaudīja slavu un bagātību, tāpēc viņš nekādi nebija gatavs pamest šo pasauli. Visvairāk viņš baidījās no nāves. Neviens viņa priekšā pat neuzdrošinājās ieminēties par nāvi. Pirmais imperators visiem spēkiem centās meklēt nemirstības zāles un pat sūtīja alķīmiķus tās meklēt jūrā. Vēl viņš ļoti bijās no citu sazvērestībām, jo tās varētu novest pie viņa nogalināšanas. Tāpēc tika noteikts, ka sēžu laikā ministriem pilī nav atļauts ienest nekādus ieročus, un sargi var atrasties tikai ārpus pils un nevar ieiet pilī bez viņa pavēles. Pat tad kad Dzjin Ke¹²² (Dzjin Ke 荆轲) viņu mēģināja viņu noslepkavot, sargi varēja vien gaidīt ārpus pils. Pašā pilī neviens, izņemot pavadoņus, nezināja imperatora precīzu atrašanās vietu. Reiz, nonācis pilī, viņš kritizēja premjerministru Li Si 李斯 par pārāk daudz transportlīdzekļu esamību. Kad Li Si par to izdzirdēja, viņš uzreiz samazināja transportlīdzekļu skaitu. Pirmais imperators nevarēja atrast nevienu, kurš būtu nopludinājis viņa teikto, tāpēc viņš nogalināja visus miesassargus, kuri tajā brīdī bija viņam apkārt.¹²³

Cjiņ Šihuan gribēja ne vien mūžīgi dzīvot, bet arī spēt uz visiem laikiem nodot troni saviem pēcnācējiem. Viņš sevi nodēvēja par sākuma imperatoru, jo, saskaņā ar Sima Cjiņ pierakstiem, sākot ar viņu:

[Cjiņ dinastija] valdīs nākamajās divās un nākamajās trīs paaudzēs, tāpat arī nākamajās desmit tūkstoš paaudzēs.

二世三世，至于万世。¹²⁴

Tāpēc viņš izmēģināja visus līdzekļus, lai novērstu opozīcijas rašanos gan valsts iekšienē, gan

¹²¹ **Fu Lecheng** /傅乐成. Zhongguo tongshi (shangxia ceng) /中国通史（上下册）. Beijing: Zhongxin Chubanshe/北京：中信出版社, 2014, 271-272 lpp.

¹²² Precīzi dzīves gadi nav zināmi. Viņš neveiksmīgi mēģināja nogalināt Cjiņ valsts imperatoru. Viņa stāsts ir aprakstīts Sima Cjiņ "Lielā vēsturnieka piezīmēs" nodaļā "Slepkavu biogrāfijas" (*Cike Liedžuan* 刺客列傳).

¹²³ **Fu Lecheng** /傅乐成. Zhongguo tongshi (shangxia ceng) /中国通史（上下册）. Beijing: Zhongxin Chubanshe/北京：中信出版社, 2014, 273-274 lpp.

¹²⁴ **Sima Qian** /司马迁; **Huang Jianhua** /黄建华 (ed.). Shi ji (jingzhuang diancang ben) /史记（精装典藏本）. Tianjin: Tianjin Renmin Chubanshe/天津：天津人民出版社, 2016, 59 lpp.

ārupus tās. ¹²⁵

Pirmo imperatoru ļoti ietekmējusi piecu elementu teorija un daoisms. Senatnē Ķīnas valdnieki vienmēr atsaucās uz „debesu mandātu” (*tieņmin* 天命), lai izskaidrotu valstu un valdību nomaiņu. Balstoties uz šo shēmu, jauns valdības cikls sākās ar pozitīvām iezīmēm un labām reformām, kuru pārvalda tikumīgs un vieds imperators. Saskaņā ar šo teoriju, pastāvēja uzskats, ka laika gaitā dinastijas sākotnējā labklājība pakāpeniski pasliktinās, un Debesu valdnieks (*tieņdi* 天帝) atsauc dievišķās valdīšanas tiesības jeb debesu mandātu, izraisot dabas katastrofas un citus traucējumus esošās valdības pastāvēšanai. Tikmēr parādās cits valdnieks, kuru izvēlas Debesu imperators un piešķir tam valdīšanas tiesības, lai aizstātu esošo degradējušos dinastiju, un tādējādi sāktu jaunu valdības periodu un mandāta piešķiršanas ciklu. Lai piešķirtu papildu teorētisko pamatojumu, skaidrojot debesu mandāta maiņu, daži Karojošo valstu perioda filozofi ierosināja izmantot piecu elementu ciklu, lai pamatotu un izskaidrotu valdību maiņu. Tieši Cjiņ Šihuan bija tas, kurš aktīvi izmantoja šo saistību ar pieciem elementiem.¹²⁶ Cjiņ bija pirmā dinastija, kas savā politiā oficiāli izmantoja Dzou Jeņ piecu elementu shēmu. Cenšoties leģitīmēt savu valdību, pirmais imperators apgalvoja, ka viens no viņa senčiem reiz medībās noķēris melnu pūķi. Šī propaganda nodeva divus vēstījumus, pirmkārt, pūķa parādīšanās, kas parasti ir labvēlīga zīme, paredzēja Cjiņ par jauno Ķīnas vadošo dinastiju. Otrkārt, melnā krāsa, kas bija saistīta ar Cjiņ pieņemto ūdens elementu, balstoties uz piecu elementu teoriju, pamatoti izspieda iepriekšējās Džou dinastijas uguns elementu. Tomēr, balstoties uz augstāk minēto citātu, šim ciklam bijā jābeidzas, jo Šihuan pasludināja, ka viņa pēcteči valdīs mūžīgi.¹²⁷

Kā jau augstāk minēts, ūdens bija Cjiņ Šihuan elements. Patiesībā jau pirms pēdējā Džou dinastijas valdnieka gāšanas no troņa pastāvēja uzskats, ka uguns laikmets ir beidzies un ūdenim ir laiks to nomainīt. Vadoties pēc piecu elementu teorijas, katram vēstures posmam tika piešķirts savs elements - zeme, koks, metāls, uguns un ūdens - un šie elementi viens otru aizstāja nebeidzamā ciklā. Ūdens elements, kas nāk uzreiz pēc uguns, bija pašas Cjiņ dinastijas pamatā, tādēļ padotie atbalstīja Pirmā imperatora centienus, gan saistībā ar impērijas politiku, gan arī nemirstības jomā.

128

¹²⁵ **Fu Lecheng** /傅乐成. Zhongguo tongshi (shangxia ceng) /中国通史（上下册）. Beijing: Zhongxin Chubanshe/北京：中信出版社, 2014, 274 lpp.

¹²⁶ **Chen Yuan**. Legitimation Discourse and the Theory of the Five Elements In Imperial China: The Society for Song, Yuan, and Conquest Dynastic Studies. “Journal of Song-Yuan Studies” Vol.44, 2014, 325-326 lpp.

¹²⁷ Turpat.

¹²⁸ **Cotterell, Arthur**. The Imperial Capitals of China: A Dynastic History of the Celestial Empire. New York: Abrams Press, 2008.

Cjiņ Šihuan apņēma ieviest kārtību savā valstī, arī balstījās viņa ticībā pieciem elementiem. Lai ieviestu sava ūdens elementa spēku, Cjiņ Šihuan uzskatīja, ka ir jāveic stingras represijas un visam jābūt noteiktam ar likumu. Tikai nežēlīga un nepielūdzama stingrība varēja panākt visu piecu elementu saskaņotību. Šajā laikā melnā krāsa kļuva par galveno apgērbā, bet skaitlis seši (6) kļuva par svarīgāko skaitli, jo, balstoties uz *fenšui*, skaitlis seši (6) nes svētību no debesīm. Tāpēc, piemēram, karietes bija sešas mērvienības platas, bet imperiālās karietes vilka seši zirgi. Par kārtību, kādu Cjiņ Šihuan ieviesa, iespējams lasīt arī Sima Cjeņ¹²⁹ “Vēsturnieka pierakstos”.¹³⁰

Visā savā pilngadības laikā pirmais Cjiņ imperators alka pēc nemirstības un nopietni uz to ticās. Tajā laikā pastāvēja uzskats par fizisko nemirstību, un uzskatīja, ka lai pagarinātu savu dzīvi, jāuzņem zāles vai tabletes materiālā veidā. Tā nu imperators aktīvi uzklusēja padomus no visiem zinātniekiem un ārstiem, kas viņam bija pieejami, un pat sūtīja pētniekus uz dažādiem pasaules nostūriem, lai atrastu nemirstības zāles. Tās, saskaņā ar tā laika ticību, bija pagatavojamas no augiem, kas atradās kalnos vai austrumu jūtu salās, piemēram, *Penlai* 蓬莱¹³¹ salā. Cilvēki pat ticēja, ka tur mītot nemirstīgas būtnes.¹³²

Agrākās atsaucis par nemirstību atrodamas daoisma otrajā ievērojamākajā darbā, kas ir traktāts „Džuandzi” (莊子), un ir sarakstīts vēlīnā Karojošo valstu periodā. Tur sniegts apraksts par nemirstīgu vientuļnieku ar ādu kā ledus, bet maigu un kautrīgu kā jaunu meiteni, kurš neko neēd, staigā pa mākoņiem un lido ar pūķiem. Daoisti izšķīra trīs nemirstības veidus:

1. debesu nemirstīgie, kuri spēja pacelt savu ķermeni un dvēseli debesīs;
2. zemes nemirstīgie, kuri apdzīvoja kalnus un mežus;
3. bezķermeņa nemirstīgie, kuri pēc nāves savu ķermeni pameta.

Kur atradās šie trešie nemirstīgie, nav īsti skaidrs, bet pētnieki pieļauj, ka tieši šis ir tas nemirstības veids uz kuru ticās Cjiņ Šihuan.¹³³

Var apgalvot, ka dēļ tiekšanās pēc nemirstības, viņš kļuva ļoti mānīcīgs un vairs nespēja saskatīt realitāti. Viņš uzskatīja nāvi par vienkāršu neveiksmi un galu galā maldināja sevi ar to, ka var kļūt nemirstīgs. Meklējot ilgmūžību, imperators izvēlējās dzīvsudraba preperātu un sāka lietot

¹²⁹ Sima Qian 司馬遷 (135. g. - 86. g. p.k.) bija Han dinastijas vēsturnieks, *shiji* 史記 jeb “Vēsturnieka pierakstu” autors, pazīstams arī kā ķīniešu histogrāfijas tēvs.

¹³⁰ Turpat.

¹³¹ Penlai ir leģendāra sala ķīniešu mitoloģijā, kurā dzīvo nemirstīgie.

¹³² **Afshari, Reza.** Mercury Poisoning, Emperor Qin Shi Huang and his Terracotta Army. “Asia Pacific Journal of Medical Toxicology”. Canada: University of British Columbia, Vol.8, 2019. 1-3 lpp.

¹³³ **Cotterell, Arthur.** The Imperial Capitals of China: A Dynastic History of the Celestial Empire. New York: Abrams Press, 2008.

dzīvsudraba tabletes, kuras šim nolūkam bija sagatavojuši viņa alķīmiķi un galma ārsti. Imperators Cjiņ regulāri lietoja nelielu dzīvsudraba devu un pamazām apreibināja sevi ar šo elementu. Viņš nomira pēkšņi 49 gadu vecumā, kas, iespējams, saistīts ar saindēšanos ar dzīvsudrabu. Papildus nemirstības meklējumiem ir arī citi pierādījumi, kas apliecina dzīvsudraba ietekmi uz viņa dzīvi.¹³⁴

2.3. Cjiņ Šihuan un viņa nāve

Cjiņ imperators Šihuan jeb Cjiņ Šihuandi, īstajā vārdā Jin Džen 嬴政, pazīstams arī kā pirmais cilvēks, kurš apvienoja Ķīnu un vēlāk ieņēma pirmā Ķīnas imperatora titulu. Pirms valstu apvienošanas, Ziemeļķīna sastāvēja no aptuveni pusduca atsevišķām valstīm, kur katra cīnījās par varu. Lai gan viņš pats bija dzimis Cjiņ konkurentu Džao valsts galvaspilsētā Haņdaņ,¹³⁵ tikai trīspadsmit gadu vecumā, 247. g. p.m.ē., viņš kļuva par Cjiņ valsts valdnieku, bet 221.gadā p.m.ē viņš uzvarēja visas kaimiņvalstis, pievienojot to teritorijas Cjiņ impērijai. Lai gan Cjiņ Šihuan valdīja tikai līdz 207. g. p.m.ē., nepilnus 15 gadus viņš bija viens no izcilākajiem valsts vadoņiem un spilgtākajām personībām Ķīnas vēsturē.¹³⁶

Vēsturiski viņš tiek ļoti pretrunīgi vērtēts, jo, lai gan apvienoja Ķīnu, ar ko izbeidzot Karojošo valstu periodu, savu mērķu sasniegšanai un varas centralizācijai viņš izmantoja nežēlīgus paņēmienus. Tā, piemēram, viņš piespieda valsts iedzīvotājus veikt smagus būvniecības darbus, no kuriem vispazīstamākie ir Lielais Ķīnas mūris un imperatora kapenes, kas iekļauj Terakotas armiju.¹³⁷ Ķīniešu arheologi tikai 1974. gadā nonāca pie viena no lielākajiem 20. gs. atklājumiem, netālu no Cjiņ Šihuan kapenēm atrodot vairāk nekā 8000 dzīva izmēra karotāju un zirgu terakotas figūras. Visas figūras tika apraktas vienlaicīgi ar imperatoru, kā simboliski pavadoņi, kas viņu sagaidīs tālākajā dzīvē. Eksperti, kas ir pārbaudījuši figūras, atklāja, ka, kapu veidojot, tās no daudzām mazām terakotas daļām kopā ir salikuši īpaši amatnieki. Pēc šāda atklājuma var spriest, ka jau tad ir pastāvējusi kāda agrīnā rūpnīcas stila masveida produkcijas forma, lai izveidotu tik lielu daudzumu figūru. Bet, neskatoties uz figūru izgatavošanas mehānisko raksturu, tās atspoguļo

¹³⁴ **Afshari, Reza.** Mercury Poisoning, Emperor Qin Shi Huang and his Terracotta Army. "Asia Pacific Journal of Medical Toxicology". Canada: University of British Columbia, Vol.8, 2019. 1-3 lpp.

¹³⁵ **Berit, Ase; Strandskogen, Rolf.** Lifelines in World History: The Ancient World, The Medieval World, The Early Modern World, The Modern World. New York: Routledge, 2009, 93-96 lpp.

¹³⁶ **Zhang Wenli.** The Qin Terracotta Army: Treasures of Lintong. London: Scala Books, 1998. 12 lpp.

¹³⁷ **Berit, Ase; Strandskogen, Rolf.** Lifelines in World History: The Ancient World, The Medieval World, The Early Modern World, The Modern World. New York: Routledge, 2009,93-96 lpp.

apbrīnojamu reālismu un individualitāti. Piemēram, kareivji ir dažāda garuma un smaguma, attiecīgi pakāpei, tiem ir dažādas uniformas un pat matu griezumus. Kapenes un Terrakotas armija, lai cik nežēlīgs arī nebūtu bijis to celšanas process, atklāj Cjiņ Šihuan talantu militārajā un arhitektūras jomā. Tiek pieļauts, ka Terakotas armija ir vissenākais ķīniešu imperatora armijas atainojums materiālā formā.¹³⁸

Cjiņ Šihuan ir slavens arī ar standartizētas naudas vienības, svaru un mēru izveidi. Monētu standartizēšanai pēc impērijas nodibināšanas 221. g. p.m.ē. bija nevien ekonomiska jēga, bet tā bija būtiska arī jaunās birokrātiskās pārvaldes veiksmīgai darbībai. Pirmais Ķīnas imperators bija pazīstams arī ar to, ka viņš ļoti daudz ko iznīcināja. Viens no viņa briesmīgākajiem darbiem bija grāmatu dedzināšana un pētnieku iznīcināšana. Viņš bija skarbs valdnieks un visus, kas nepakļāvās viņa politikai un idejām, sodīja ar nāvessodu.¹³⁹

Visvairāk informācijas par pirmo imperatoru ir pieejams no galma vēsturnieka Sima Cjieņ 司马迁 (apm. 145-90 p.m.ē.) vēsturiskajiem pierakstiem, kurš bija pirmais izcilais ķīniešu vēsturnieks. Viņa monumentālajā darbā “Vēsturnieka pieraksti” (*Šidzji* 史记) dokumentēta Senās Ķīnas un tās kaimiņvalstu vēsture no senākajiem laikiem līdz pat 122. g. p.m.ē., lai arī viņš pats dzīvoja vismaz 100 gadus pēc Cjiņ Šihuan. Šīs ir senākās piezīmes uz kurām mūsdienā vēsturnieki un pētnieki atsaucas.¹⁴⁰

Pirmā imperatora patoloģiskā psiholoģija viņa pēdējos dzīvos gados bija stipri pasliktinājusies, bet galma lokā skaļi netika apspriesta. Pēc tam, kad pirmais imperators bija apvienojis Ķīnu, šķita, ka jūtama nemiera sajūta. Mēdz sacīt, ka imperatora zaudēšana salīdzināma ar politisko mērķu zaudēšanu, bet imperatora nemiers salīdzināms ar nemieru ikkatra iedzīvotāja dzīvē. Kad pasaule vēl nebija vienota, visa tauta strādāja kopā, lai likvidētu sešas valstis un apvienotu pasauli viena mērķa sasniegšanai. Pēc panākumiem un valsts apvienošanas atlika tikai saglabāt stabilitāti. Kopš Cjiņ dinastijas nākšanas pie varas simtiem gadus ilgušie agresīvie uzbrukumu un 20 gadu kara situācija pēkšņi bija norimusi. Pirmajā ceļošanas tūrē Cjiņ Šihuan devās godināt savus senčus un jau tad žilbinošās dzīves krāšņums sāka zust. Ķermenis, kas daudzus gadus bija spēcīgs, kļuva vājš, un to sāka piemeklēt visdažādākie simptomi. Pirmais imperators, kurš bija tikai savas ceturtās desmitgades sākumā, pēkšņi saskārās ar nopietnām patoloģiskām un

¹³⁸ **Berit, Ase; Strandskogen, Rolf.** Lifelines in World History: The Ancient World, The Medieval World, The Early Modern World, The Modern World. New York: Routledge, 2009, 96-97 lpp.

¹³⁹ **Wood, Frances.** China's First Emperor and his Terracotta Warriors. New York: St. Martin's Press, 2008, 68-90 lpp.

¹⁴⁰ **Man, John.** The Terra Cotta Army: China's First Emperor and The Birth of a Nation. Cambridge: Da Capo Press, 2008, 17 lpp.

garīgās veselības problēmām.¹⁴¹

Zināms, ka Cjiņ dinastijas pirmais imperators 210. g.p.m.ē. smagi saslima sava piektā ceļojuma laikā. Neilgi pēc aizdošanās uz templi kāpu reģiona Džjulu 巨鹿 apgabala dienvidos (tagad Hebei 河北 provinces Guandzuna 广宗 apgabala ZR pusē), viņam jau bija priekšnojauta, ka viņš ir smagi slimis un ilgāk neizdzīvos, tāpēc viņš, atrazdamies uz savas nāves gultas, diktēja pēcnāves rīkojumu, kas tika nosūtīts viņa vecākajam dēlam Fu Su 扶苏, kurš bija atbildīgs par armiju ziemeļu pierobežā. Imperatora rīkojuma galvenais saturs bija lūgums Fu Su 扶苏, uzticēt armiju ģenerālim Men Tiaņ 蒙恬 un steigties uz galvaspilsētu Sjeņjanu 咸阳 rīkot bēres. Tā pirmais imperators nomira 50 gadu vecumā.¹⁴²

To cilvēku veselība, kuriem ir visaugstākā vara, ir saistīta ar valsts galvenajiem noslēpumiem. Vīrieši, kas valda valsti, bet patiesībā ir slimi un pat traki un stulbi, ir tikuši piesegti jau kopš seniem laikiem. Mūsdienās nav iespējas uzzināt, kas tad īsti bija slimība ar ko Cjiņ Šihuan saslima pēc 40 gadu vecuma. Vēlākajos gados viņš salīdzināja sevi ar īsto jeb patieso cilvēku (*džeņžeņ* 真人)¹⁴³, slepeni ceļoja, apmeklēja ārstus dažādu zāļu iegūšanai, cerēja sastapt alķīmiķus, tiecās uz Penlai paradīzi (*Penlai sjeņdzjin* 蓬莱仙境) un ilgojās pēc nemirstības eliksīra. Viņa prāts bija ieslodzīts nāves bailēs, kā arī depresijas un paranojas pazīmes bija acīmredzamas. Parasti lielāko daļu agrīno nāves baiļu rada ilgstoša fizisko slimību neizpratne. Daži cilvēki, savukārt, domā, ka pirmajam imperatoram bija astma. Tomēr, spriežot pēc viņa pēkšņās nāves, iespējams viņam bija paaugstināts asinsspiediens un smadzeņu asiņošana. Tā kā pirmā imperatora nāve bija pārāk pēkšņa, papildus vairākām personām, kas bija atbildīgas par kalpošanu Cjiņ Šihuan, vienīgie cilvēki, kas par šo notikumu zināja, bija Hu Hai 胡亥, pirmā imperatora jaunākais dēls, premjerministrs Li Si un Džao Gao 赵高. Valsts drošības dēļ Li Si nekavējoties pieņēma lēmumu nesērot, un pat nevienam nestāstīt par to, kas noticis. Pirmā imperatora ķermeni viņi ievietoja labi vēdināmā karietes veida transportlīdzeklī (*veņ lian če* 辘轳车), kurā iespējams gulēt, tam ir logi, tas notur siltumu, bet ielaiž vēsu gaisu. Karieti vadīja pirmā imperatora tuvie einuhi, regulāri piedāvājot imperatoram ēdienu, un izliekoties, ka viss ir kārtībā. Pārtikas uzņemšanu un politisko lietu kārtošanu veica automašīnā paslēptais einuhs, un viss notika tieši tā pat kā tad, kad pirmais imperators bija dzīvs. Kariete ātri brauca uz rietumiem un devās tieši uz galvaspilsētu Sjeņjanu 咸

¹⁴¹ Li Kaiyuan/李开元. Qin beng: Cong qinshihuang dao liubang/秦崩：从秦始皇到刘邦. Beijing: Shenghuo dushu xinzhi sanlian shudian/北京：生活读书新知三联书店, 2015, 177 lpp.

¹⁴² Turpat, 176 lpp.

¹⁴³ Termins daosmā, kas apzīmē cilvēku, kurš sasniedzis apgaismību vai nemirstību, kurš sasniedzis *dao*.

阳.¹⁴⁴

Senie ķīniešu pieraksti vēsta, ka Cjiņ imperatora kapa celtniecība jau tika uzsākta līdz ar imperatora stāšanos tronī, bet turpinājās arī pēc Šihuan nāves, jo viņa ķermeņa atgriešana galvaspilsētā prasīja vairākas nedēļas.¹⁴⁵ Kad viņa ķermenis tika nogādāts galvaspilsētā Sjenjanā, sākās bērū sagatavošanās darbi. Bet, kad pats kaps jau bija aizvērts, tuvumā tika izrakti vairāki desmiti dažādu bedru upurējamajiem dzīvniekiem, bronzas karietēm, akmens bruņām, ierēdņiem un daudz kam citam, kas imperatoram varētu būt noderīgs aizkapa dzīvē. Kapa forma bija kā pakāpiena piramīda, bet tā apmēri bija tik grandiozi, ka kaps tā arī netika līdz galam pabeigts pat Cjiņ dinastijas beigās, kad kopš Cjiņ Šihuan nāvēs jau bija pagājuši četri gadi.¹⁴⁶

Runājot par jautājumu, kāpēc kapenes tika atklātas tikai 1974. gadā, Džons Mans¹⁴⁷ savā grāmatā min, ka senajos tekstos kapa vieta un Terakotas armija nemaz nav pieminēta.¹⁴⁸ Simts gadus pēc Cjiņ Šihuan nāves izcilais vēsturnieks Sima Cjieņ rakstīja, ka viņa kapa kalnā atrodas dārgumu krājums, ko salīdzināja ar Visumu, kur dzīvsudrabs attēloja upes un okeānus, bet dārgakmeņi pie griestiem attēloja zvaigznes. Tomēr Sima Cjieņ nevienā brīdī neminēja paša kapa atrašanās vietu, nemaz nerunājot par to, ka varētu pastāvēt tāda Terakotas armija.¹⁴⁹ Apbedot Cjiņ Šihuan, viņam pēc nāves sekoja plašs pulciņš konkubīņu Arī daudzie strādnieki, kas bija cēlušī viņa kapu, tika apglabāti kopā ar viņu, lai neviens nezinātu par noslēpumiem, ko šīs kapenes glabā. Ieeja bija aizsprostota un maskēta, un viss kapa kalns tika apstādīts ar zāli un krūmiem, lai tas izskatītos pēc parasta kalna.¹⁵⁰

¹⁴⁴ **Li Kaiyuan/李开元.** Qin beng: Cong qinshihuang dao liubang/秦崩：从秦始皇到刘邦. Beijing: Shenghuo dushu xinzhi sanlian shudian/北京：生活读书新知三联书店, 2015, 178lpp.

¹⁴⁵ **Wood, Frances.** China's First Emperor and his Terracotta Warriors. New York: St. Martin's Press, 2008,128 lpp

¹⁴⁶ **Man, John.** The Terra Cotta Army: China's First Emperor and The Birth of a Nation. Cambridge: Da Capo Press, 2008, 169 lpp.

¹⁴⁷ John Man, (1941-). Britu vēsturnieks, kas specializējies orientālajās zinātnēs.

¹⁴⁸ Turpat, 154 lpp.

¹⁴⁹ **Afshari, Reza.** Mercury Poisoning, Emperor Qin Shi Huang and his Terracotta Army. "Asia Pacific Journal of Medical Toxicology". Canada: University of British Columbia, Vol.8, 2019. 1-3 lpp.

¹⁵⁰ **Yuning Li.** The First Emperor of China. New York: Routledge, 2018, 305 lpp.

3. Kapenu celtniecība

3.1. Apbedīšanas tendences līdz Cjiņ dinastijai un tās laikā

Jau Šan un Rietumu Džou dinastijas laikā tempļi un kapenes līdzpastāvēja kā senču pielūgšanas vietas, taču literārie teksti un arheoloģiskie izrakumi pierāda, ka sākotnēji tempļi bija daudz svarīgāki par kapenēm. Tradicionālais apbedīšanas stils Ķīnā no neolīta perioda līdz Karojošo valstu periodam bija vertikālās bedres koka zārka kaps. Cilvēka personīgā statusa pakāpe tika atspoguļota bedres lielumā, zārka slāņu daudzumā, kā arī bērū priekšmetu dažādībā. Kaut arī apbedījumu vieta noteikti tika uzskatīta par mirušā mājvietu, tā tika uzcelta, lai atspoguļotu mirušā personīgo sociopolitisko stāvokli. Piemēram, kapā ievietoto trauku vai citu apbedīšanas priekšmetu skaits un zārka slāņu daudzums atspoguļoja hierarhisko stāvokli.¹⁵¹ Šī situācija krasi mainījās Austrumu Džou dinastijas laikā. Pastiprināto uzmanību bērū rituāliem un kapu iekārtošanai atklāj literatūra par bērū rituāliem, liela mēroga virszemes konstrukciju parādīšanās kapos, kā arī arvien vairāk priekšmetu došana līdzī pēcnāves dzīvei. Austrumu Džou un īpaši Karojošo valstu periods, ir izšķirošs pārejas periods Ķīnas mākslas un arhitektūras vēsturē, kura laikā rituālās mākslas uzmanības centrs pārgāja no tempļiem uz kapenēm.¹⁵²

Karojošo valstu periodā pakāpeniski notika izmaiņas, parādoties ķieģeļu kapiem, kas norāda uz akcentu maiņu kapa funkcijas uztverē. Agrākajā formā ķieģeļu kaps tika uzbūvēts ar lieliem ķieģeļiem, kas aizstāja vertikālās bedres kapa koka ārējo zārku. Vēlāk šis apbedīšanas stils pamazām kļuva populārs, un kapa struktūra sāka attīstīties sarežģītākās formās. Ķieģeļu apbedījumu kamera kļuva lielāka, un tajā bieži bija priekšnams, no kuriem dažos kapos tika ietvertas arī citas sānu kameras bērū priekšmetu glabāšanai vai pat simboliskas virtuves un staļļi. Kaps bija vairāk kā mirušā pazemes māja. Līdz ar ķieģeļu kapu parādīšanos un arvien vairāk ikdienas lietošanai paredzētiem bērū priekšmetiem to iekšpusē, var noprast, ka pēcnāves dzīve tika uzskatīta par ļoti līdzīgu reālajai dzīvei.¹⁵³

Līdzīgas tendences var novērot arī tradicionālajā vertikālo bedru koka zārka kapu formā, it īpaši bijušajos Ču valsts apgabalos. Līdz ar vēlīnu Karojošo valstu periodu, kapi attīstījās no

¹⁵¹ **Mu-chou Poo.** "Afterlife: Chinese Concepts." Encyclopedia of Religion. <https://www.encyclopedia.com>, 2005, [skatīts 03.05.2021.]

¹⁵² **Loewe, Michael; Shaughnessy, Edward L.** The Cambridge History of Ancient China: From the Origins of Civilization to 221 B.C. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 707-710 lpp.

¹⁵³ **Mu-chou Poo.** "Afterlife: Chinese Concepts." Encyclopedia of Religion. <https://www.encyclopedia.com>, 2005, [skatīts 03.05.2021.]

vienlīmeņa līdz divlīmeņu konstrukcijai ar durvīm, logiem un kāpnēm, kas savienoja augšējo un apakšējo līmeni. Dažu kapu zemākajos līmeņos bija pat cūkas, kas neapšaubāmi bija īsto māju¹⁵⁴ atspoguļojums. Apbedīšanas objekti, piemēram, rīsu laukumu, laivu, ratu, liellopu, pat vistu un zivju māla modeļi, radīja labi nodrošinātas māsaimniecības sajūtu. Daži elementi, kas agrāk bija norādījuši uz kapa īpašnieka politisko statusu, piemēram, bronzas trauki, šajā periodā iztrūka.¹⁵⁵

Apbedījumu stilos novērotās izmaiņas no Karojošo valstu perioda līdz Haņ dinastijas sākumam atklāj pēcnāves dzīves koncepta maiņu. Rakstiskie pierādījumi liek domāt, ka līdz ar Haņ impērijas izveidošanos, apbedījumu stila maiņa norāda uz reālāku pēcnāves pasaules iztēlēšanas - tā bija pilnībā balstīta uz laicīgo pasauli. Arheoloģiskie pierādījumi nepārprotami liek domāt, ka līdz Austrumu Haņ perioda sākumam šis uzskats jau bija plaši izplatīts. Ar pēcnāves atdusas vietas padarīšanu par identisku laicīgajai dzīvesvietai, iespējams, domāja, ka mirušie (vai mirstošie) ir atbrīvoti no bailēm par nenoteiktību.¹⁵⁶

Kopš Karojošo valstu perioda vidus valdnieka kaps tika celts tikpat augstu kā kalns, tāpēc kapa vietu sāka saukt par "kapakalnu" jeb "kapenēm" (*lin* 陵¹⁵⁷). 335. g. p.m.ē. Džao Suhou 趙肅侯 uzcēla "Ilgmūžības kapenes" (*Šoulin* 寿陵). Šis ir senākais nosaukums Ķīnas vēsturē, kur valdnieka kaps tiek nosaukts par "kapenēm" *lin*. Cjiņ pirmā imperatora vēsturiskajos rakstos minēts, ka Cjiņ valdnieks Huiveņ 秦惠文王 apglabāts "Hercoga kapenēs" (*Gunlin* 公陵), bet viņa dēls Cjiņ valdnieks Vu 秦武王 apglabāts "Mūžības kapenēs" (*Junlin* 永陵). Valdnieks Huiveņ nomira 311. g. p.m.ē., bet valdnieks Vu nomira 307. g. p.m.ē., kas bija kādu laiku pēc Džao Suhou apglabāšanas Ilgmūžības kapenēs. Pašlaik gan tās nav atklātas publikai, un arī abu Cjiņ dinastijas valdnieku Huiveņ un Vu kapenes joprojām ir neskartas. Valdnieka Huiveņ kapenes atrodas uz ziemeļiem no Sjeņjanas, bet valdnieka Vu Mūžības kapenes atrodas 200 metrus uz ziemeļiem no Hercoga kapakalna. Tomēr, uzskata, ka Cjiņ Šihuan kapenes tika celtas ievērojot Ilgmūžības kapeņu celtniecības sistēmu.¹⁵⁸

Ilgmūžības kapeņu komplekss celts ne vien kā kapenes, bet gan kā vesela pilsēta. Tās ir arī senākās zināmās kapenes, kas celtas pēc šāda principa un arī ir pabeigtas. Tajās atrodas piecas apbedījumu vietas, kas atrodas piecās kalnu virsotnēs. Visi pieci kapi atrodas rietumos un ir vērsti

¹⁵⁴ Ķīnāzīme "māja" (*dzja* 家), sastāv no divām hieroglifu atslēgām - "jumta" (*mieņ* 宀) un "cūkas" (*ši* 豕).

¹⁵⁵ Turpat.

¹⁵⁶ **Mu-chou Poo.** "Afterlife: Chinese Concepts." Encyclopedia of Religion. <https://www.encyclopedia.com>, 2005, [skatīts 03.05.2021.]

¹⁵⁷ Nozīme 1. kapakalns. Nozīme 2. kapenes.

¹⁵⁸ **Yang Kuan/杨宽.** Zhongguo guandai lingqin zhidu shi jianjiu/中国古代陵寝制度史研究/杨宽著. Shanghai: Shanghai renmin chubanshe 上海: 上海人民出版社, 2016. 197-201 lpp.

uz austrumiem. Tās sastāv no kapeņu platformas, norobežojuma, galvenā ceļa, galvenā kapa, pavadošās apbedījumu bedres, pavadošā apbedījumu kapa un pašas kapeņu celtniecības vietas. Visas šīs daļas atrodas kalnu augstienēs, kas izceļ kapeņu varenību. Platformas augšdaļa ir 156-342 metrus gara no ziemeļiem uz dienvidiem un 74-215 metrus plata no austrumiem uz rietumiem. Galvenais kaps atrodas platformas augšdaļas vidū, bet ap pašām kapenēm ir norobežojošās sienas. Kapu struktūru var iedalīt divos veidos: koka zārka un klints alu tipa. Uz platformas ir daudz apbedīšanas bedru, kas pildītas ar, piemēram, ratiem un zirgiem, bet zem platformas ir atšķirīgs apbedījumu kapu skaits.¹⁵⁹

“Džou rituāli” (*Džouli* 周礼), savukārt, norāda, ka Džou dinastijas laikā pastāvēja divu veidu kapi. Vieni bija “valdnieku kapi” (*gunmu* 公墓), kuros atdusējās valdnieki un viņu pēcnācēji. Otri bija “publiskie kapi” (*banmu* 邦墓), kuros atdusējās attiecīgo dzimtu pārstāvji. “Džou rituāli” vēsta, ka senie cilvēki veidoja tikai kapus un necēla tiem virsū nekādus uzkalnus. Arheoloģiskie izrakumi pierāda, ka Rietumu Džou kapa vietām bija ļoti ierobežotas virszemes arhitektūras sastāvdaļas. Kaut arī dažreiz virs kapa bedres tika uzbūvēta koka karkasa ēka, iespējams, kā ziedošanas svētnīca, bet tā tomēr bijaniecīga un stāvēja uz līdzenas zemes vai uz zema pamata. Šī pamata konstrukcija saglabājās Pavasaru un Rudeņu periodā, kā arī Karojošo valstu sākumā. Runājot tieši par Cjiņ dinastijas kapenēm, tad 32 Cjiņ aristokrātu kapenes, kas sadalītas 13 kapsētās, atrodas netālu no tā laika Cjiņ valsts galvaspilsētas, tagadējā Šāņsi provincē.¹⁶⁰

Kapsētām bija kopīgs arhitektūras plāns, un lielāko “kapeņu parku” (*linjuan* 陵园) var ņemt par galveno paraugu. Šī kapsēta atradās 200 000 km² platībā, un to ieskauj grāvis. Šajā teritorijā ir ļoti daudzi mākslīgi uzbērumi, kuru pašā centrā atrodas milzīgas kapenes. To pazemes kamera ir 40 m plata, 60 m gara un 24 m dziļa, ar divām slīpām rampām, kas izstieptas uz austrumiem un rietumiem. Stabu caurumi un citas arhitektūras paliekas liecina par lielu koka rāmja struktūru, kas kādreiz atradās kapa bedres priekšā.¹⁶¹

1950. gadā Henaņas provincē tika atklātas vēl vienas kapenes, kuras uzskata, ka celtas valdniekam Vei 魏, kurš nomira Karojošo valstu vidū. Kapeņu pamats bija 135 m plats no ziemeļiem uz dienvidiem un 150 m plats no austrumiem uz rietumiem, un tas savulaik balstīja trīs atsevišķas kapeņu ēkas, kas bija uzceltas virs trim kapu bedrēm. Zīmīgi, ka mirušā sociālo statusu

¹⁵⁹ **Yang Kuan/杨宽**. Zhongguo guandai lingqin zhidu shi jianjiu/中国古代陵寝制度史研究/杨宽著. Shanghai: Shanghai renmin chubanshe 上海: 上海人民出版社, 2016. 202 lpp.

¹⁶⁰ **Loewe, Michael; Shaughnessy, Edward L.** The Cambridge History of Ancient China: From the Origins of Civilization to 221 B.C. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 707 lpp.

¹⁶¹ Turpat, 708 lpp.

simbolizēja viņa kapeņu lielums un forma. Sākotnējie Cjiņ un Vei pārstāvji sekoja vecajiem apbedīšanas paradumiem, ierīkojot virs zemes tikai koka rāmju rituālu zāli. Tādējādi viņi saglabāja tradicionālo izskatu, savukārt daudzas vēlāka laika apbedījuma vietas tika veidotas daudz dziļākas, uzliekot gar kapu bedrēm augstas arhitektūras formas, izveidojot mākslīgus pakalpus vai terases paviljonus.¹⁶²

Līdz šim ir atklātas vairākas Cjiņ dinastijas valdnieku kapes. Cjiņ pārstāvji nodrošināja vispilnīgākos kapus arī Austrumu Džou sabiedrības augstākajiem slāņiem. Cjiņ kapes atrodas aptuveni sešdesmit Veihe upes baseina apdzīvotajās vietās.¹⁶³ Līdz cjiņ dinastijas beigām 206. g.p.m.ē., no pēdējo 600 gadu arheoloģiskajiem atradumiem ir zināms, ka Cjiņ dinastijas laika cilvēki izveidoja četras lielas kapeņu vietas, proti, “Li apkabala kapes” (*Lisjeņ lincju* 礼县陵区), “Junčenas kapes” (*Junčen lincju* 雍城陵区), “Džijanas kapes” (*Džijan lincju* 芷阳陵区) un “Cjiņ Šihuan kapes” (*Cjiņ Šihuan linjuan* 秦始皇陵园).¹⁶⁴

Li apgabala kapes atrodas Džaopina 赵坪 ciemata Dabaodzišana kalnā 大堡子山. Tās atrodas 13 kilometrus uz austrumiem no Lisjeņa apgabala. Tā ir kalnu grēda ar notekām austrumos, rietumos un dienvidos. Kapeņu ziemeļos ir līdzenumi, bet Sjihaņšui upe 西汉水 dienvidos un Gučenhe upe 固城河 rietumos. Kopumā teritorijā atklātas 14 kapes, bet divām no tām ķīnīzīmes “vidus” (*džun* 中) forma vēl divām citām ar “rokamās lāpstas” (*vadao* 瓦刀) forma. Arheoloģisie pētījumi liecina, ka tās ir apmēram 250 metrus garas no austrumiem uz rietumiem un 140 metrus platas no ziemeļiem uz dienvidiem. Lai gan Cjiņ valdnieki Sjangun 襄公, Veņgun 文公 un Sjangun 宪公 savas galvaspilsētas jau bija pārcēlušies citur, viņi joprojām tika apglabāti tieši šajā kapeņu kompleksā.¹⁶⁵

Junčenas kapeņu zona tika izveidota, paplašinoties Cjiņ varai un Cjiņ virzoties galvaspilsētas austrumu virzienā. Cjiņ dinastija Junčenu kā galvaspilsētu pārņēma uz vairāk nekā 250 gadiem. Lai arī valdnieki mainīja savas dzīvesvietas, viņi tāpat tika apglabāti Junčēnā. Tāpēc Junčenas kapeņu apgabala vēsture ir vairāk nekā 300 gadu ilga. Junčenas kapes ir arī vienas no

¹⁶² **Loewe, Michael; Shaughnessy, Edward L.** The Cambridge History of Ancient China: From the Origins of Civilization to 221 B.C. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 709 lpp.

¹⁶³ **Lagerwey, John.** Religion and Chinese Society. Hong Kong: The Chinese University of Hong Kong Press, 2004, 109 -115 lpp.

¹⁶⁴ **Loewe, Michael; Shaughnessy, Edward L.** The Cambridge History of Ancient China: From the Origins of Civilization to 221 B.C. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. 707 lpp.

¹⁶⁵ **Xu Weimin/徐卫民.** Qingong diwang ling/秦公帝王陵. Beijing: Zhongguo qingnian chubanshe/北京: 中国青年出版社, 2002.

tām, kurā tika apglabāti visvairāk Cjiņ valdnieki.¹⁶⁶ No Junčenas kapeņu apgabala ir atrasti 22 lieli kapi ar ķīnīšes “vidus” formu. Saskaņā ar vēsturiskajiem datiem "Cjiņ valdnieku kapeņu apgabala" (*Cjiņgun lincju* 秦公陵区) ir bijuši lieli kapi, kas apbērti ar zemi. Tā kā valsts kļuvusi arvien spēcīgāka, valdnieka kapeņu forma ir mainījusies no divu pamata ceļu ķīnīšes “vidus” formas uz četrpamatceļu “Āzija” (*ja* 亞) formu. Līdz ar Cjiņ dinastijas valdnieku Džao Li 赵立 ap "kapa kalnu" (*fentu* 封土) sāka celt citas papildinošās kapeņu ēkas.¹⁶⁷

Džijanas kapenes atrodas Cjiņlinas kalnu nogāzē uz austrumiem no Lintuna apgabala, un arheoloģiskie pētījumi tur atklāja četrpamatceļu valdnieku kapu kopu atrašanās vietas. Katra kapu kopa ievietota atsevišķā nodalījumā, no kuriem lielākais nodalījums ir 8,8 km², un kapa vietas norobežotas ar grāvjiem. Šie kapi ir izlaupīti jau kopš Cjiņ dinastijas beigām, un tie nav atvērti arheoloģiskai izpētei, bet virsmas zondēšana ir noteikusi kapa vietu formu un vismaz vienā kapa kopas gadījumā arī dziļumu. Daži no kapiem ir krustveida, ar četrām slīpām ejām, kas ved uz apbedīšanas kameru, līdzīgi kā Šan dinastijas valdnieku kapenēs Anjanā. Iespējams, ka šis plāns tika apzināti pieņemts pēc tam, kad Cjiņ valdnieks Huiveņ, 325. gadā pirms mūsu ēras bija ieguvis valdnieka titulu. Džijanas kapenes, kuru izmērs ir līdz 278 m. garumā un līdz 3107 km² Tās ir lielākās starp zināmajām kapeņu konstrukcijām Ķīnā Karojošo valstu periodā, kas ir ievērojami, ņemot vērā, ka Karojošo valstu valdnieku kapenes parasti bija ļoti lielas. Tajā laikā bija pieņemts kapenes ieskaud ar zemes pakalniņiem, un arī Cjiņ valdnieku kapenes pie Džijanas bija ar tādiem ieskaudām. Tomēr pretstatā Austrumķīnas tradīcijām, uz šiem pakalniem netika celti tempļi. Apbedīšanas tempļu pamati, savukārt, atrasti katrā no četriem kapeņu kompleksiem.¹⁶⁸

3.2. Cjiņ Šihuan kapeņu ģeogrāfiskais novietojums

Fenšui mācībā ļoti svarīgs ir ģeogrāfiskais novietojums. Nodaļā par ģeomantiju jau aprakstīts kā saistās ģeomantija un ģeogrāfija. Šajā nodaļā tiks apskatīta dabiskā vide, kur celtas Cjiņ dinastijas pirmā imperatora kapenes. Cilvēka kultūra un vides mijiedarbība Cjiņ kapenēs ir

¹⁶⁶ **Xu Weimin/徐卫民.** *Qingong diwang ling/秦公帝王陵*. Beijing: Zhongguo qingnian chubanshe/北京: 中国青年出版社, 2002.

¹⁶⁷ **Xu Weimin/徐卫民.** *Shanxi diwang lingmuzhi/陕西帝王陵墓志*. Xian: Sanqin chubanshe/西安: 三秦出版社, 2017.

¹⁶⁸ **Lagerwey, John.** *Religion and Chinese Society: Taoism and local religion in China*. Hong Kong: The Chinese University of Hong Kong Press, 2004. 120-121 lpp.

tipisks vides arheoloģijas gadījums. Tā kā Cjiņ Šihuan vēlējās kapeņas turēt noslēpumā, lai tās netiktu izlaupītas, tad senajos tekstos nav nekādu norāžu par tiešu kapa atrašanās vietu, tāpat nav arī nekādu tekstu, kuros būtu aprakstīts kā tieši šī kapa vieta izskatījās un kur tā atradās, tāpēc to iespējams pētīt tikai no mūsdienu viedokļa.¹⁶⁹

Pirmā imperatora kapa vieta atrodas mūdienu Lintuna rajonā, Šāņsi provinces Sjiaņas pilsētā. Tas ir arheoloģiskais piemineklis, kas vairāk nekā divus tūkstošus gadu ir bijusi viena no dominējošajām apkārtējās ainavas iezīmēm. Cjiņ Šihuan kapeņas atrodas starp Veihe upi un Lišaņa kalnu. Tās atrodas 35 kilometrus uz austrumiem no senās Cjiņ dinastijas galvaspilsētas Sjeņjanas.¹⁷⁰ Precīza atrašanās vieta ir Lišaņa kalna ziemeļu pakājē, apmēram 5 km uz austrumiem no Lintuna rajona. Lišaņa kalns ir Cjiņlinas¹⁷¹ kalnienes atzars. Kalnienes atzars stiepjas apmēram 25 kilometrus no austrumiem uz rietumiem un 7 kilometrus no ziemeļiem uz dienvidiem, vidējais augstums ir aptuveni 1000 metri. Kapeņu augstākā virsotne, atrodas 1302 metrus virs jūras līmeņa. Pats Lišaņa kalns ir horsts¹⁷², kas izveidojies Himalaju kalnu orogēnijas¹⁷³ laikā. Tas atrodas starp Lišaņa kalna austrumu-rietumu lūzuma zonas ziemeļu malu un Veihe upes ieleju. Pjemontas¹⁷⁴ jeb kalna nogāzes ziemeļu daļa ir augsta dienvidaustrumos un zema ziemeļrietumos, un tai ir kāpņu forma. Ziemeļpjemontas kalni un notekas mijas viens ar otru, veidojot ziemeļu-dienvidu ieleju un attīstoties ziemeļu-dienvidu straumē. Tagad lielākā daļa strautu ir kļuvuši par upēm. Tikai dažas no sezonālajām mazajām upēm joprojām ir ilgstoši tekoša ūdens stāvoklī. Ziemeļu nogāzes upes ir īsas, un katru reizi, kad izlaužas kalnu straume, ielejas grīvā sablīvējas smiltis, akmeņi un zeme, veidojot aluviālos¹⁷⁵ konusus un aluviālos ventilatorus.

Cjiņ dinastijas pirmā imperatora kapeņu kultūras relikviju galvenā daļa ir sadalīta tieši šajā aluviālajā joslā. Apgabala stratigrāfiskā¹⁷⁶ struktūra sastāv no lesa, grants, smilšmāla, smiltis un māla. Cjiņlinas kalnienes dienvidu apgabala virsmā ir biezi smilšu un akmens slāņi ar dažiem milzīgiem akmeņiem. Straumes no Lišaņa kalna ziemeļu pjemontas ziemeļu-dienvidu vai

¹⁶⁹ **Duan, Qingbo/ 段清波.** Qin Shihuangdi lingyuan kaogu yanjiu/ 秦始皇帝陵园考古研究. Beijing: Beijing daxue chubanshe/ 北京: 北京大学出版社, 2011.

¹⁷⁰ **Wood, Frances.** China's First Emperor and his Terracotta Warriors. New York: St. Martin's Press, 2008, 128 lpp.

¹⁷¹ Cjiņlinas kalnu grēda Šāņsi veido dabisku barjeru starp Guandžuna līdzenumu un Haņsui upes ieleju.

¹⁷² Zemes garozas daļa, kuru vismaz no divām pusēm ierobežo bojājumi, kas ir pacēlušies attiecībā pret blakus esošajām daļām.

¹⁷³ Oroģēnija īpaši attiecas uz deformāciju, kas notikusi kalna rašanās laikā. Lai arī kalni veidojas dažādos veidos, lielākā daļa ģeologu asociē orogēniju ar kontinentāla lieluma kalnu sistēmām, kas divu vai vairāku tektonisko plāksņu konverģences un akrēcijas rezultātā attīstās gar visu kontinentālo robežu.

¹⁷⁴ Maiga nogāze, kas ved no kalnu pakājes līdz līdzenas zemes reģionam.

¹⁷⁵ Tāds, kas radies no upju strauņiem sanestām nogulām.

¹⁷⁶ Zemes garozas struktūra.

dienvidaustrumu ziemeļrietumu virzienā sadala pjemontu sešos garos un šauros plato¹⁷⁷ ziemeļ-
dienvidu virzienā. Imperatora Cjiņ Šihuan 2.13 km² kapakalns atrodas uz visplašākā no tiem.
Lintuna rajons atrodas kontinentālā mērenā musona klimata joslā, un gada vidējais nokrišņu
daudzums ir 553,5 mm. Nokrišņu daudzums pašā kapeņu zonā ir nedaudz lielāks par vidējo
daudzumu reģionā, sasniedzot 662 mm, un nokrišņi visvairāk ir vasarā. Cjiņ dinastijas laikā klimats
bija nedaudz siltāks un mitrāks nekā mūsdienās, un nokrišņu daudzums bija bagātāks. Kā liecina
klimata ekspertu pētījumi, Cjiņ un Haņ dinastiju laikā Guandžunas apkaimē bija daudz mežu.
Lišaņa kalna ziemeļu pakājes priekšā bija reti meži, un kalna nogāze bija bagātīga.¹⁷⁸

Par Lišaņa kalna apkārtni “Haņ dinastijas biogrāfijās” (*Haņsjindži* 汉辛氏) “Trijās Cjiņ
piezīmēs” (*Saņcjiņdzji* 三秦记) teikts, ka no Laņtieņšaņa kalna 蓝田山

*Trīsdesmit kilometru attālumā ir upe, un tās ūdens plūst uz ziemeļiem. Tur ir nefrīts, varš,
dzelzs un akmens.*

有川，方三十里，其水北流。出玉，铜，铁，石。

Savukārt, darbā "Komentāri Klasikai par Ūdeni" (*Šuidzjiņ Džu* 水经注) minēts:

*Nažuna kalnā (saukts arī par Laņtieņšaņa kalnu) tika apglabāts pirmais Cjiņ dinastijas
imperators. Šī kalna jiņ [ēnainā ziemeļu puse] ir bagāta ar zeltu, bet jan [saulainā jeb dienvidu
puse] ir daudz nefrīta. Pirmais imperators tik ļoti alka pēc reputācijas, ka tika apglabāts tieši šeit.*

秦始皇大兴厚葬，营建家扩于哪戎之山（一名蓝田山）。其阴多金，其阳多玉。始
皇贪其美名，因而葬焉。¹⁷⁹

Pēc tā var spriest, ka Lišaņa kalna apgabals ir ģeomantisko pazīmju dārgumu zeme, kas
patiešām ir pelnījis šādu apzīmējumu. Mūsdienu Laņtieņa rajons atrodas Lišaņa kalna *jan* jeb
saulainajā jeb dienvidu pusē. Senos laikos vieta bija slavēta ar to, ka kalnā atradās daudz nefrīta.
Tas ir aprakstīts Haņ dinastijas ģeogrāfiskajos ierakstos un vēlākās Haņ dinastijas biogrāfijās, kur
Laņtieņšaņa kalns pat ir nosaukts nefrīta vārdā. “Juaņhe prefektūras reģistrā” (*Juaņhe dzjuņsjien
tudži* 元和郡县图志) otrajā nodaļā ir ieraksts:

*Skaists nefrīts nāk no šī apgabala, tāpēc Laņtieņa apgabala Laņtieņšaņa kalna cits
nosaukums ir Nefrīta kalns [jušaņ 玉山].*

¹⁷⁷ Zemes virsas pacēlums, kam ir līdzena vai viļņota virsa un ko no apkārtējām zemienēm
norobežo izteikts kāpums. *Kalnu plato* - augsts zemes virsas pacēlums ar samērā līdzenu virsu.

¹⁷⁸ **Duan Qingbo/ 段清波.** Qin Shihuangdi lingyuan kaogu yanjiu/ 秦始皇帝陵园考古研究. Beijing: Beijing
daxue chubanshe/ 北京: 北京大学出版社, 2011, 60-63 lpp.

¹⁷⁹ **Chen Qiaoyi/陈桥驿; Wang Dong/王东.** Shui jing zhu/水经注. Beijing: Zhonghua shuju/北京: 中华书局,
2009. 152,153 lpp.

以县出美玉，故曰蓝田蓝田山一名玉山。¹⁸⁰

Laņtieņa apgabals kļuva apdzīvots Džijņ valsts valdnieka Sjņgun 献公 6. gadā jeb 379. g.p.m.ē. Tas liecina, ka Karojošo valstu periodā visiem bija labi zināms, ka šajā kalnā atrodas daudz nefrīta. To, ka kalns ražo nefrītu, apstiprina arī šodienas ģeoloģiskā izpēte. No Lišaņa kalna rietumu puses līdz Bašui upes baseinam atrodas Cjiņ dinastijas Džijana 芷阳 apgabals, kur vairākās paaudzēs apglabāti tādi Cjiņ valdnieki kā, piemēram, valdnieks Džao 昭王, valdnieks Sjiaoveņ 孝文王, valdnieks Džuansjan 庄襄王 un citi. Tiek uzskatīts, ka tur bija jāapglabā arī pirmais Cjiņ imperators, bet viņš par savu kapa vietu izvēlējās Lišaņa kalna virsotni. Šāda izvēle daudziem lika domāt, ka viņš bija alkatīgs un tiecās pēc vēl vairāk zelta un vēl vairāk nefrīta.¹⁸¹

Lišaņa kalns ir ļoti skaista vieta. Karojošo valstu, kā arī Cjiņ dinastijas un pēc tam arī Haņ dinastijas laikā Lišaņa kalna apgabals bija silts un mitrs ar daudzveidīgu veģētāciju un siltu klimatu. Nokrišņu daudzums tajos laikos šeit bija lielāks, un gruntsūdens līmenis arī bija augstāks nekā šodien, radot reti sastopamu mežu un zālāju ainavu. Lišaņa kalns stiepjas no austrumiem uz rietumiem, tas ir zaļš kā nefrīts, un tas veido barjeru uz dienvidiem. Veihe upe plūst uz austrumiem, tās ūdens ir ļoti dzidrs. Uz austrumiem no Čaohe upes atrodas Haņjugoušui, Šuiduihešui, Lenšuihe, Tunšui, Liņhe, Fenvangu, Jučišui, Sjiņfenhe un citas upes. No dienvidiem uz ziemeļiem, tās visas ķemmes veidā ietek Veihe upē vai satekas ziemeļos. Lišaņa kalna ģeogrāfiskā vide ir skaista, eleganta un klusa, it īpaši, kad ir lietus un migla. Lišaņa kalnu grēdas Sjiulin virsotne ir kā nomazgāta, spoža tur ir rietošā saule, zaļie kalni atspoguļojas krāsaini, padarot to par vienu no astoņām Čanaņas¹⁸² ainaviski skaistākajām vietām. Lišaņa kalna apkārtnē ir ļoti bagātīgi ūdens krājumi, kas ir ļoti svarīgi *fenšui* formu skolā.¹⁸³

Pēc tā var spriest, ka ģeogrāfiskā situācija Lišaņa kalnā ir ļoti piemērota kapa vietai. Šobrīd Pirmā imperatora kapenes atrodas atklātā vietā starp Lielo Ūdens kanālu un Fenvana kanālu. Lišaņa kalna ziemeļu nogāzē, un uz plakankalnes starp trim terasēm Veihe upes dienvidu krastā. Lielais Ūdens kanāls ir ieplaku sadalījuma līnija kalna ziemeļos. Kalna rietumos esošās notekas tek virzienā no dienvidaustrumiem uz ziemeļrietumiem, savukārt austrumos esošās - no dienvidrietumiem uz ziemeļaustrumiem. Lai gan Cjiņ Šihuan kapenes izvietotas no Sjiņfenas līdz

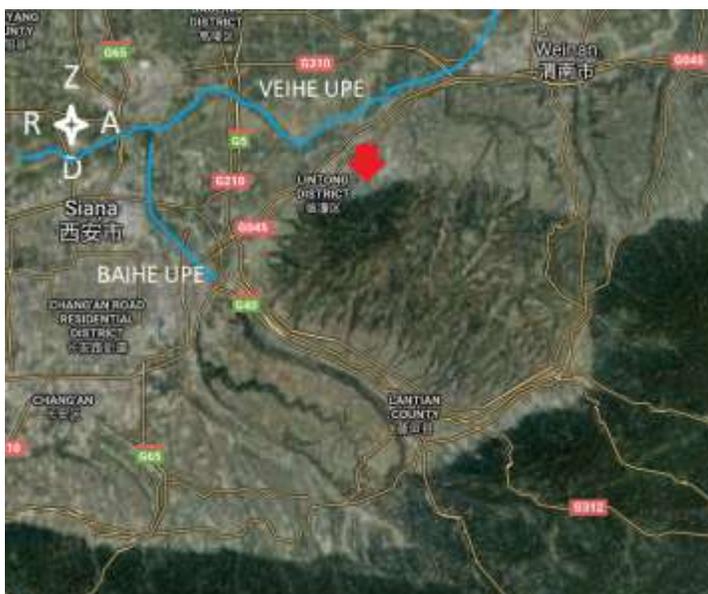
¹⁸⁰ Li Jifu/李吉甫. Yuanhe junxian tuzhi/元和郡县图志. Gong ban shu/公版书. 2015. 25lpp.

¹⁸¹ Wang Xueli/王学理. Qin Shihuangdi ling shihua/秦始皇帝陵史话. Beijing: Shehui kexue wenxian chubanshe/北京: 社会科学文献出版社, 2017, 27-38 lpp.

¹⁸² Haņ un Tan dinastiju laika galvaspilsēta, mūsdienu Sjiaņ 西安.

¹⁸³ Wang Xueli/王学理. Qin Shihuangdi ling shihua/秦始皇帝陵史话. Beijing: Shehui kexue wenxian chubanshe/北京: 社会科学文献出版社, 2017, 21-22 lpp.

Maehuanas plakanklancei, tās ir lielākā aluviālā ventilatora priekšpuse Lišaņa kalna ziemeļu pakājē. Kapenes ir aizsargātas ar ūdens plūsmu abās pusēs, tādā veidā izvairoties no plūdu draudiem.¹⁸⁴

Att. nr. 7. Cjiņ Šihuan kapeņu ģeogrāfiskais novietojums.¹⁸⁵

Šajā reģionā atrastajos orākulu kaulu rakstos ir liels skaits “mājas” ierakstu, kas faktiski ir agrākie pieraksti par fenšui ietekmi un darbībām, kad Dzjiņ valsts (Dzjiņguo 晋国) valdnieks šeit pirmo reizi uzcēla pilsētu. Tātad jau tajā laikā šī vieta par pilsētu tika izvēlēta fenšui iespaidā, vēlāk, šī paša iemesla dēļ, tā kļuva par pirmā imperatora atdusas vietu. Senos laikos cilvēki lielu vērību pievērsa māju un kapeņu būvniecībai un izkārtojumam. Šeit atklājas gan ģeogrāfiskās zināšanas, gan arī māņticības klātbūtne. Nāve ir dzīves turpinājums - šāds uzskats valdīja seno cilvēku apziņā. Apbedījumu vietas atrašana senajā Ķīnā tika veikta balstoties uz fenšui teoriju. Tā, piemēram, vietas, kur var "atspieties pret kalnu un lūkoties līdzenumā" jeb "atspieties pret kalnu un lūkoties uz ūdeni", tiek sauktas arī par pūķu un tīģeru paslēptuvēm, un ir ideālas apbedīšanas vietas (skat.att. nr. 7, kur. kartē ar sarkanu ir atzīmēta Cjiņ Šihuan kapa atrašanās vieta.) Dienvidaustrumu pusē atrodas kalni, bet ziemeļrietumu pusē ir līdzenums un upes. Cjiņ Šihuan kapenes atrodas dienvidu pusē netālu no Lišaņa kalna, bet tām ziemeļu pusē atrodas Veihe upe. Rietumos, savukārt, ir kalni. Var teikt, ka tās ir augstākās kapenes Ķīnā, kurām aizmugurē ir kalni, bet priekšā ir ūdens. Tas apstiprina fenšui ietekmi Cjiņ Šihuan kapeņu celtniecībā, jo, balstoties uz fenšui, cji cirkulē tieši

¹⁸⁴ Wang Xueli/ 王学理. Qin Shihuangdi ling shihua/秦始皇帝陵史话. Beijing: Shehui kexue wenxian chubanshe/北京: 社会科学文献出版社, 2017, 22-23 lpp.

¹⁸⁵ Attēls ņemts no google maps [19.04.2021]. Rediģēja - Arita Braķe

starp kalniem un upēm.¹⁸⁶

3.3. Cjiņ Šihuan kapeņu struktūra

Cjiņ imperators Šihuan apzinājās, ka, kapeņēs upurējot tikai dzīvus cilvēkus, kā to darīja agrākos laikos, tie tikai sapūtu un satrūdētu, tādej viņš tiecās izveidot sev armiju, kas sekotu viņam aizsaulē un būtu mūžīga. Tas ir viens no iemesliem, kāpēc viņš lika kapā līdzās viņam ne tikai aprakt dzīvus cilvēkus, bet arī izgatavot kareivjus no māla. Šis mākslīgās armijas izvietojums pilnībā atspoguļo imperatora laika standarta militāro stratēģiju, un šiem kareivjiem bija jāsargā Ķīnas pirmā imperatora mirstīgās atliekas. Skatīt att. nr. 6.¹⁸⁷ Terakotas armija sastāv no karotājiem, zirgiem, ratiem un ieročiem, un kapeņas ir izgatavotas no zemes un koka sijām. Māla karotāji (kaut arī tikai atsevišķu māla lausku veidā) ir „spējuši izdzīvot” vairāk nekā 2000 gadus, neskatoties uz to, ka uz tiem jau sen sabrukuši koka griesti. Galvenais kapa kalns vēl nav atrakts, bet ir ziņas, ka tas esot krāšņs un masīvs ar bronzas statujām un dzīvsudraba upēm, kā to aprakstīja Sima Cjeņ arī savā vēstures grāmatā.¹⁸⁸

Pāri kapeņēm ir uzbērts zemes kalniņš aptuveni 51 m augstumā, bet, iespējams, ka tā ir tikai puse no sākotnējā augstuma. Tas aizņem kapeņu kopējā laukuma centrālo daļu, un šīs centrālās daļās izmērs 2165x940 m. Cjiņ Šihuan kapeņu struktūra atbilst formu skolas kapa meklēšanas modelim. Balstoties uz formu skolas modeli, aizmugurē ir pirmais simbols pūķis (kalni), kam seko otrais formu skolas simbols - smilts (pakalni). Pēc tam ir trešais simbols - *fenšui* punkts jeb ideālā kapa atrašanās vieta. Ceturtais simbols ir ūdens, kas atbilst Veihe upei. Skatīt att. nr. 4.

¹⁸⁶ Wang Xueli/ 王学理. Qin Shihuangdi ling shihua/秦始皇帝陵史话. Beijing: Shehui kexue wenxian chubanshe/ 北京: 社会科学文献出版社, 2017, 24-25 lpp.

¹⁸⁷ Man, John. The Terra Cotta Army: China's First Emperor and The Birth of a Nation. Cambridge: Da Capo Press, 2008, 130 lpp.

¹⁸⁸ Zhang Wenli. 1998. The Qin Terracotta Army: Treasures of Lintong. London: Scala Books, 12 lpp.

Attēls nr.4. Cjiņ Šihuan kapeņu struktūra.¹⁸⁹

Traktātā "Ūdeņu kanona komentāri" (*Šuidzjiņ džū 水经注*) ir šāds ieraksts:

Upe izplūst no Lišaņa kalna ziemeļaustrumiem, sakotnēji tā tecēja uz ziemeļiem. Bet vēlāk kalna ziemeļos tika apglabāts Cjiņ Šihuan, tāpēc tagad upes ūdens tek tam apkārt, jo austrumos ceļš ir aizsprostots, tad met loku, pagriežoties uz ziemeļiem. Šihuan kapa celtniecībai [šeit] tika ņemta zeme, tāpēc izveidojās dziļa ieplaka, kur uzkrājās ūdens, veidojot dīķi, ko sauc par Zivju dīķi.

水出骊山东北，本导源北流，后秦始皇葬于山北，水过而曲行，东注北转，始皇造陵取土，其地于深，水积成池，谓之鱼池也。¹⁹⁰

Atsaucoties uz *fenšui* formu skolu un balstoties uz augstāk minēto informāciju, paša kapa priekšā, starp ideālo *fenšui* punktu un ūdeni, kas ir *mintan* laukums, no malām saplūstot dažādām straumēm, veidojas dīķis. Pēc tā var izdarīt secinājumus, ka šajā aspektā kapeņu atbilst *fenšui* formu skolas pamatprincipiem un šie pamatprincipu esamība kapeņēs nav sakritība.¹⁹¹

Cjiņ Šihuan kapeņu atrodas Lišaņa kalna dienvidos un Veihe upes ziemeļos, un kapeņu austrumu pusē ir arī dīķis, kas veidojas no kalnā esošajām straumēm. Dīķa ūdens sākotnēji nāca no Lišaņa kalna ziemeļaustrumiem, un ūdens plūda no dienvidiem uz ziemeļiem. Vēlāk, kad tika uzbūvētas kapeņu, to dienvidrietumos tika uzbūvēts aizsprosts. Tieši šis aizsprosts mainīja

¹⁸⁹ Daqian shijie, jin zai qizhong/ 大千世界,尽在其中. Qin Sihuangling xuan zhi zai juli jiaoyuande Lishan, zhi yinci dike huiju xianqi, shouhuqinchao/ 秦始皇陵选址在距离较远的骊山, 只因此地可汇聚仙气, 守护秦朝. <https://www.daqiank.com/news/history/311369.html>. 2020. [skatīts 21.04.2021] Rediģēja: Arita Braķe

¹⁹⁰ **Chen Qiaoyi/陈桥驿; Wang Dong/王东.** Shui jing zhu/水经注. Beijing: Zhonghua shuju/北京: 中华书局, 2009. 120 lpp.

¹⁹¹ **Creightmore, Richard.** Feng Shui: Secrets of Chinese Geomancy. Glastonbury: Wooden Books Ltd. 2011. 12,13 lpp.

sākotnējo diĶa ūdens plūsmu no Lišaņa ziemeļaustrumiem uz ziemeļrietumu, un šķērsoja ap ziemeļaustrumiem no Cjiņ dinastijas pirmā imperatora kapeņēm. Papildus tam, kapeņu austrumu pusē plūst karstā avota ūdens. Cjiņ dinastijas pirmā imperatora kapeņu vēja un ūdens īpašības ir tādas, ka ūdens plūsma ir izveidota austrumu un rietumu pusē un ziemeļos, kas ir viena no *fenshui* pazīmēm.

Cjiņ kapeņes ir ievērojamas arī ar “apbedīšanas priekšmetu” (*minczi* 明器) klātbūtni, kas tika speciāli izgatavoti priekš apbedīšanas. Tie ir dažādi no māla vai koka izgatavoti dzīvnieku, cilvēku vai cita veida modeļi. Cjiņ dinastijas kapeņēs atrastas gan cilvēku figūras, gan arī miniatūras klētīm, ratiem u.c. ikdienas lietām. Šāda struktūra Cjiņ dinastijas kapeņēs bija raksturīga līdz vēlīnajam Karojošo valstu periodam. Šie elementi norāda, ka kapu iekārtojums tika veidots ļoti līdzīgi laicīgajai dzīvei. Apbedīšanas priekšmetu esamība, paša kapa forma, kas atspoguļo mājas formu, koka vai māla figūras - visi elementi ietekmēja vēlāko Cjiņ un Haņ dinastiju tradīcijas. Cjiņ valstī bērū praksei bija arī ekonomiska nozīme - izvairīties no liekiem izdevumiem, bet tajā pašā laikā kapos ir daudz simbolisku aspektu, kas pārstāv mikrokosmosa idejas. Cjiņ valsts sākuma posmā kapeņēs netika dotas līdzī ļoti daudz lietas, un tās nebija pārāk bagātīgas, atšķirībā no, piemēram, tā laika Ču valsts kapeņēm.¹⁹²

Paša Cjiņ Šihuan kapeņēs kopā ar daudziem citiem apkārtnes atklājumiem atrodas arī mūsdienās tā dēvētā Terakotas armija, kas apglabāta vairākās bedrēs, apmēram 1 km attālumā līdz paša imperatora kapa vietai. Tā ir neatņemama daļa no kopējā kapeņu simboliskā attēlojuma imperatora valstībai. Karavīri ir sakārtoti kaujas secībā, simboliski aizstāvot imperatora pilsētu vai atainojot Cjiņ karagājienu uz austrumu valstīm. Cjiņ imperatora kapa koncepcija ir unikāla, tā izmēri un atainojums nelīdzinās nevienai citai iepriekš vai vēlāk radītai kapu konstrukciju. Tās atklāj Cjiņ valsts un tās valdnieka politisko identitāti impēriskās kulminācijas periodā, kā arī centralizācijas un valstu apvienošanas idejas. Tāpat kā Sjeņjan galvaspilsētā, kurā atradās pirmā imperatora iekaroto valstu valdnieku piļu replikas, arī viņa kapeņēs apzināti apvienoti dažādu reģionālo tradīciju elementi.¹⁹³

Pavisam kapeņu komplekss sastāv no vairākām daļām (skatīt att. nr. 5). Kapeņes celtas pēc pilsētas parauga un tām ir gan iekšējā, gan ārējā pilsēta. Iekšējā un ārējā nodalījuma esamība, kur katram nodalījumam ir sarežģīti tornīši un vārti, iespējams, papildus iekšējai pilsētai un ārējai

¹⁹²Lagerwey, John; Kalinowski, Marc. Early Chinese Religion, Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD) (2 vols.) Leiden: Koninklijke Brill 2009. 131-132 lpp.

¹⁹³Lagerwey, John. Religion and Chinese Society. Hong Kong: The Chinese University of Hong Kong Press, 2004, 122-123 lpp.

pilsētai, simbolizē teritoriju starp augstdzimušajiem un vienkāršās tautas pārstāvjiem Austrumu Džou galvaspilsētā; pats kaps un kalna uzbērums virs tā attiecīgi simbolizē imperatora pili. Pirmā Imperatora kapa bedres kontūras, kas noteiktas ar virsmas zondēšanu, ir krustveida formas. Kapa kambari Sima Cjiņ raksturo kā mehānisku kosmosa modeli ar tekošām dzīvsudraba straumēm un planētām, kas virzās pāri debess malai. Tā kā kapenes tika izdemolētas un iznīcinātas drīz pēc Pirmā imperatora bojāejas, nav skaidrs, vai un cik lielā mērā pilnīga izrakumu veikšana apstiprinātu šo informāciju.¹⁹⁴

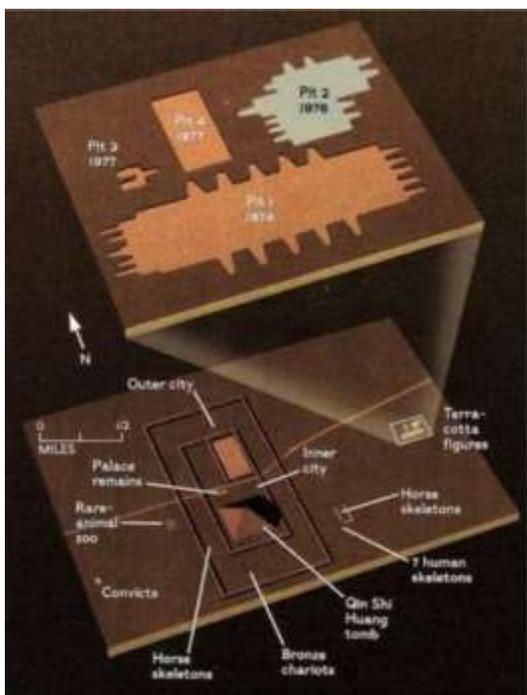
Starp iekšējo pilsētu un ārējo pilsētu arheologi atklājuši zirgu apbedījumu bedres, keramikas bedres, retu putnu un dzīvnieku bedres, kā arī cilvēku mocekļu bedres, staļļu bedres, ieslodzīto bedres un kapa celtnieku kapu kameras. Atrasti vairāk nekā 400 kapi. Ap kapenēm ir divas sienas. Iekšējās sienas perimetrs ir 3870 metri, bet ārējās sienas perimetrs ir 6210 metri. Saskaņā ar vēsturiskajiem datiem Cjiņ Šihuan kapenes ir sadalītas divās daļās: kapeņu parks un apbedījumu zona. Kapeņu zonā ir vairākas liela apjoma ēkas.¹⁹⁵

Kapeņu kompleksa pašā vidū atrodas kapakalna uzbērums, zem kura apglabāts Cjiņ imperators. Līdztekus galvenajai piramīdas struktūrai, zem kuras tiek uzskatīts, ka ir apglabāts pats Cjiņ imperators Šihuan, veiktie arheoloģiskie pētījumi ir atklājuši daudzas instalācijas, kas uzceltas, lai nodrošinātu ideālu vidi valdnieka pēcnāves dzīvei. Ir dažādas bedres ar dabīga izmēra kalpu, akrobātu un mūziķu atveidojumiem; ūdens kanāli ar smalkiem bronzas putniem; no bronzas darināti rati, kas aprīkoti ar zelta un sudraba piederumiem un grezni dekorēti ar polihromiem pigmentiem, kā arī, ir vēl daudz citu priekšmetu, kas vēl nav atrakti. Tomēr Terakotas armija kopš tās atklāšanas ir kļuvusi par šīs vietas emblēmu - neapšaubāmu Ķīnas impērijas ievērojamās militārās varas, bagātību un māksliniecisko sasniegumu izpausmi. Domājams, ka terakotas karotāji, kas izvietoti trīs bedrēs uz austrumiem no imperatora kapa, ir tur ievietoti, lai sagaidītu imperatoru un pasargātu viņu no daudzajiem ienaidniekiem viņa pēcnāves dzīvē (skatīt att. nr. 6.) Papildus detalizētiem karotāju individualizēto sejas vaibstiem un frizūrām, karotāji bija arī pilnībā aprīkoti ar tā laika modernākajiem bronzas ieročiem. Līdz šim izrakti ir vairāk nekā 40 000 bultu uzgaļu, kā arī simtiem arbaleta sprūdu, zobenu, spieķu, šķēpu, aļģu, āķu, goda ieroču un uznavas, kas bija piestiprinātas garāko ieroču koka galos. Daudzi no šiem militārā aprīkojuma elementiem ir tik labi saglabājušies, ka tie joprojām būtu letāli. Diemžēl lielākā daļa ieroču nav saglabājušies, jo kapenes

¹⁹⁴ Lagerwey, John. Religion and Chinese Society. Hong Kong: The Chinese University of Hong Kong Press, 2004, 121 lpp.

¹⁹⁵ Wu Tinghai/ 武廷海. Wang Xuerong/ 王学荣. Qin Shihuangling guihua chushen/ 秦始皇陵规画初深. "Chengshi yu quyue yanjiu"/"城市与区域研究" 18 izd., Shangwu yin shuguan/ 商务印书馆, 2015, 133 lpp.

daudzkārt aplaupīja zagļi, aiznesot visus vērtīgākos priekšmetus.¹⁹⁶

Att. nr. 5. Cjiņ Šihuan kapeņu struktūra.¹⁹⁸

Att. nr. 6. Terakotas armija.¹⁹⁷

Blakus Cjiņ Šihuan kapa kalnam ir četras svarīgas apbedījumu vietas, kur jau ir veikti arheoloģiskie izrakumi.¹⁹⁹ Pirmā izrakumu bedre (att. nr. 5 - Pit 1) tika atklāta 1974. gada maijā un ir lielākā no trim galvenajām bedrēm, un tā ir vairāk nekā 14 000 m² liela. Šajā bedrē atrodas Cjiņ galvenā armijas daļa, kas galvenokārt sastāv no kājniekiem un bedrē kopumā ir aptuveni 8000 kareivju statuju. Lielākā daļa no statujām ir ierindotas garās, paralēlās kolonnās gaidīšanas režīmā - kareivji gaida valdnieka pavēles. Priekšpusē ir trīs strēlnieku rindas, kas ir avangards²⁰⁰ un gatavojas uzsākt uzbrukumu ienaidniekam. Tie ir izkārtoti tā, it kā kareivji pirmajā rindā jau šautu, kamēr pārējie, kas ir aizmugurējās rindās, pārlādētu savus ieročus. Starp loka šāvējiem un

¹⁹⁶ **Martinón-Torres, Marcos; Li Xiuzhen; Bevan, Andrew; Yin Xia; Zhao Kun; Rehren, Thilo.** Making Weapons for the Terracotta Army". *Archaeology International*, 2011, 65-75 lpp.

¹⁹⁷ **Claudius Cornelius Müller.** *Encyclopedia Britannica*. Terracotta Soldiers and Horses.

<https://www.britannica.com/biography/Qin-Shi-Huang#/media/1/540412/162822> 2020. [skatīts 05.05.2021]

¹⁹⁸ **Death and the Afterlife; Early Chinese art (Tomb Art of the Qin and Han dynasties).**

<https://www.fusd.net> [skatīts 21.04.2021]

¹⁹⁹ **Ciarla, Roberto.** *The Eternal Army: The Terracotta Soldiers of the First Chinese Emperor.* Vercelli: White Star Publishers, 2005, 187 lpp

²⁰⁰ Karaspēka daļa, kuras funkcijas ir pārvietošanās laikā nosegt galvenos spēkus pret pēkšņu uzbrukumu, virzoties tiem pa priekšu, attīrot un izlūkojot pārvietošanās virzienu; pirmajiem stājoties pretī ienaidniekam, tādējādi dodot pamatspēkiem laiku sagatavoties kaujai.

kājniekiem ir kara rati, un katram no tiem ir savs vadītājs. Papildus, katros ratos ir pa vienam vai diviem karavīriem. Viņi ir bruņojušies ar 6 metru šņorēm, lai varētu turēties pietiekamā attālumā no ienaidnieka un novērstu zirgu ievainojumus.²⁰¹

1976. gadā arheologi atrada vēl divas lielas kapu bedres. Otrā bedre (att. nr. 5 - Pit 2) ir aptuveni 6000 m² liela, un tajā ir daudz dažādu figūru, tostarp kājnieki, jātnieki un zirgi. Karavīru izkārtojums rāda, ka Cjiņ militāristi kaujas apstākļiem piemēroja dažādus veidojumus - galveno armiju nostādot pirmajā bedrē, tā nodrošināja stabilu cilvēku pretspēku, un, papildu specializētās vienības nostādot otrajā bedrē, nodrošināja elastību neparedzētos apstākļos.²⁰²

Trešā bedre (att. nr. 5 - Pit 3), kas ir apmēram 520 m², ir vismazākā no trim. Tā ir projektēta U burta formā, un saturs liecina, ka šeit ir bijis armijas štābs. Tajā atrodas 68 vīriešu figūras, ieskaitot virsniekus, kā arī komandieru kaujas rati. Tāpat ir arī dzīvnieku atliekas, kas norāda, ka pirms kaujas tiek veikti upurēšanas rituāli, iespējams, lai gūtu labu kaujas iznākumu. Vēlāk tika atklāta arī ceturtā bedre (att. nr. 5 - Pit 4), bet tā bija tukša. Zinātniekiem nav skaidrs, kāpēc, bet viena teorija apgalvo, ka Cjiņ strādniekiem pietrūka laika, jo Cjiņ imperators nomira pēkšņi, un viņi to atstāja nepabeigtu. Cita teorija liecina, ka bedre varētu būt arī apzināti neizmantota, jo tā simbolizē kaujas lauku.²⁰³

3.4. Cjiņ Šihuan kapeņu celtniecība

Imperatora kapeņu būvniecības darbi Lišana kalnā sākās uzreiz pēc tam, kad Cjiņ Šihuan kļuva par imperatoru. Kamēr viņš valdīja pār impēriju, uz darbiem kapeņu celtniecībā tika iesaukti vairāk nekā septiņi simti tūkstoši cilvēku no visām valsts daļām. Viņi raka cauri trim pazemes straumēm un ārējais zārks tika izliets no kausēta vara, kas bija pretstatā iepriekšējo valdnieku koka zārkiem. Tas tika veidots izturīgs, lai kalpotu mūžīgi. Kaps bija papildīts ar smalkiem traukiem, dārgakmeņiem un citiem retumiem. Amatniekiem tika dots rīkojums uzvilkt arbaletus, lai ielaušanās gadījumā zagļi tiktu nonāvēti. Dzeltenā upe un Jandzi upe tika atainotas ar dzīvsudrabu un ar dažiem mehāniskiem līdzekļiem tika izveidots, ka tās ieplūst miniatūras okeānā. Debesu zvaigznāji tika atainoti virs zemes reģioniem. Svecas tika izgatavotas no vaļu eļļas, lai nodrošinātu

²⁰¹ **Bailey, Diane.** Emperor Qin's Terra-Cotta Army. Minnesota: Abdo Publishing, 2015, 45 lpp.

²⁰² Turpat, 46 lpp.

²⁰³ Turpat.

pēc iespējas ilgāku degšanu.²⁰⁴

Pirmā Cjiņ imperatora kapenes tika celtas, pamatojoties uz Karojošo valstu kapeņu sistēmu. Karojošo valstu periodā, mainoties sociālajai un ekonomiskajai sistēmai, mainoties šķiru attiecībām, nostiprinoties muižnieku klases centralizētai varai un īstenojot feodālo hierarhiju, pamazām izveidojās kapu hierarhija. Kapu forma, augstums, izmērs un tur iestādīto koku skaits kļuva par galvenajiem kapu hierarhijas simboliem. Tomēr Cjiņ imperators Šihuan neievēroja Džou, Cjiņ, Ču un citu Karojošo valstu perioda apbedīšanas nosaukumu sistēmu, kur valdnieka kapa vieta tika dēvēta vienkārši par kapeņēm vai kapakalnu. Savu kapa vietu viņš nosauca par kalnu, kura nosaukums bija Lišaņa kalns, bet visu kapeņu kompleksu par "Lišaņa kalna parku" (*Lišaņ juan* 骊山园). To var pierādīt ar uzrakstiem uz bronzas zvaniem un keramikas podiem, kas atklāti "Lišaņa kalna parkā". Iemesls, kāpēc viņš kapeņas izvēlējās saukt par kalnu (*šaņ*) nevis par vienkārši par kapeņēm/kapakalnu (*lin*), iespējams ir tāds, ka viņš ar to vēlējās parādīt, ka imperatora atdusas vietas līmenis Karojošo valstu periodā bija augstāks nekā citiem valdniekiem. Ideja par "Lišaņa kalna" nosaukumu, ir aizņemta burtiski no tur esošā Lišaņa kalna, jo nosaukums tika uzskatīts par ļoti skaistu. Protams, kapeņu atainojums arī atbilst izpratnei par parku.²⁰⁵

Runājot par Cjiņ Šihuan kapeņu celtniecību ļoti svarīgi pieminēt visas iesaistītās puses, jo, kā zināms, kapeņu celtniecība sākās līdz ar pirmā imperatora kļūšanu par valdnieku, bet 13 gadu vecumā viņš pats vēl nebija gatavs domāt par savu nāvi un sākumā pār kapeņu celtniecību viņam nebija nekādas ietekmes. Šo kapeņu celtniecība Cjiņ dinastijas laikā bija ļoti apjomīgs projekts, un pirms būvniecības noteikti bija jābūt pilnīgi izstrādātai dizaina koncepcijai un shēmai. Vēl pirms Cjiņ dinastijas dibināšanas Cjiņ valstī premjera amatu ieņēma Ļu Buvei 吕不韦²⁰⁶, tāpat arī pēc impērijas nodibināšanas viņam bija daudz lielāka ietekme nekā citiem, viņš dominēja Cjiņ pirmā imperatora kapeņu celtniecības procesā. Bet no "Ļu kunga Pavasaru un Rudeņu hronikas: apbedīšanas nodaļas" (*Ļuši Čuņcju-Dzjiedzaņ* 吕氏春秋·节葬) zināms, ka Ļu Buvei iestājās par vienkāršu apbedīšanu. Karojošo valstu perioda zinātnieks savā hronikā par dzīves kultivēšanu raksta šādi:

²⁰⁴ Yu Ning Li. The First Emperor of China. New York: Routledge, 2018, 287 lpp.

²⁰⁵ Yang Kuan/杨宽. Zhongguo guandai lingqin zhidu shi jianjiu/中国古代陵寝制度史研究/杨宽著. Shanghai: Shanghai renmin chubanshe 上海: 上海人民出版社, 2016. 355 lpp.

²⁰⁶ Ļu Buvei/吕不韦 (291.p.m.ē. – 235.p.m.ē.), Cjiņ valsts politiķis, valdnieka padomnieks.

Cilvēka dabā ir dzīvot ilgi, bet tajā iejaucas materiālās lietas, tāpēc ilgmūžība nav sasniedzama. Materiālās lietas jāizmanto, lai kultivētu cilvēka dabu, nevis cilvēka daba jāizmanto, lai kultivētu materiālās lietas.

人之性壽，物者扣之，故不得壽。物也者，所以養性也，非所以性養也。²⁰⁷

Pēc šī var spriest, ka viņa paša uzskati ļoti atšķirās no reālās kapeņu situācijas. Ļu Buvei hronikā apraksta savu uzskatu par to, ka cilvēks pats par sevi dabiski ir ilgmūžīgs, bet materiālu apstākļu dēļ tam nav iespējams dzīvot tik ilgu laiku kā paredzēts dabā.²⁰⁸ Sākumā Šihuan kapeņu celtniecību vadījis Ļu Buvei, tomēr kapeņu galējai uzbūvei un izvietojumam ir maz kā kopīga ar paša Ļu Buvei uzskatiem. Bez tam kapeņu celtniecībā atspoguļojas arī valstu apvienošanas un centralizācijas ideja, ko realizēja pirmais imperators. Par to var spriest, jo Šandzjao 上焦 ciematā Cjiņ Šihuan kapeņu austrumu pusē ir atrasti seši alas veida kapi, kas varētu apzīmēt Cjiņ imperatora sešu valstu pakļaušanu.²⁰⁹

Saskaņā ar “Haņ dinastijas senajām piezīmēm” (*Haņ Dzjiuji* 汉旧仪) premjerministrs Li Si 李斯 bija nākošais Cjiņ Šihuan kapeņu celtniecības darbu pārraudzītājs. Li Si ir dzimis Ču valstī 楚国 247. g.p.m.ē. Kad nomira Cjiņ valsts valdnieks Džuanšjan 庄襄, Li Si nonāca Cjiņ valstī. Šajā gadā par Cjiņ valsts valdnieku bija kļuvis 13 gadus vecais Jin Džen. Li Si pamazām kļuva par augsta līmeņa ministru un pat premjeru. Balstoties uz pieejamo literatūru, Li Si kļuva par Cjiņ dinastijas premjerministru ne agrāk kā Cjiņ Šihuan 28. gadā (219. g.p.m.ē.), iespējams kaut kad starp 28. un 34. gadu. Četrdesmit gadu vecums, savukārt, bija Cjiņ Šihuan personīgās karjeras un nobriedušās domāšanas periods. Viņam bija svarīgi pašam vadīt kapeņu dizaina koncepciju. Tomēr, Li Si bija persona, kas spēja izprast imperatora domas, un arī bija iesaistīta kapeņu koncepcijas izstrādē.²¹⁰ Ir divi dokumenti par Li Si lomu kapeņu celtniecībā. Viens no tiem ir dokuments, kur Li Si, cietumā esot, lūdza apžēlošanu, sacīdams, ka vairāk nekā 30 savas dzīves gadus viņš ir ieguldījis Cjiņ valsts izveidē un pārvaldē. No Pirmā Cjiņ imperatora vēsturiskajiem ierakstiem redzams, ka Li Si spēlēja svarīgu lomu Cjiņ politiskajā sfērā. Ieguldījumi iekļauj arī darbu pie Cjiņ imperatora kapenēm.²¹¹

²⁰⁷ Ļu Buvei/ 吕不韦. Lushi chungqiu / 吕氏春秋 2008-2018 Yi wenyan wang / 易文言網. <http://www.ewenyan.com/contents/more/lscq.html>, 2008-2021.[skatīts 22.04.2021]

²⁰⁸ Duan Qingbo/ 段清波. Qin Shihuangdi lingyuan kaogu janjiu/ 秦始皇帝陵园考古研究. Beijing: Beijing daxue chubanshe/ 北京: 北京大学出版社, 2011, 147 lpp.

²⁰⁹ Turpat, 148 lpp.

²¹⁰ Turpat, 149 lpp.

²¹¹ Turpat, 150-151 lpp.

Vēl viens avots ir “Haņ dinastijas senās piezīmes”. Tā kā Pirmais imperators kādā sava ceļojuma laikā negaidīti nomira, tad projekta pilnīgai izpildei vairs nebija laika. Laiks līdz tika apglabāts pirmais imperators, tāpat tikai novilcināts aptuveni līdz vienam gadam un projekts tika sasteigts. Saskaņā ar projekta rasējumiem kapenes ir uzbūvējuši daudzi kapu celtnieki. Kad kapenes jau bija uzbūvētas, bija nepamatoti mainīt un pielāgot pazemes pils būvniecības plānu. Saskaņā ar Cjiņ dinastijas pirmā imperatora vēsturiskajiem ierakstiem, imperatora Cjiņ Šihuan 35. valdīšanas gadā bija vairāk nekā 700000 ieslodzīto, kas strādāja pie imperatora celtniecības darbiem. Viņi tika sadalīti divās daļās: Afangunas pili (*Afangun* 阿房宫) vai Lišaņa kalnā.²¹²

Cjiņ Šihuan dēļ bojā vairāk nekā desmit tūkstoši cilvēku, tostarp pat viņa konkubīnes, kuras bija bez bērniem. Patiesībā dzīvu cilvēku apbedīšanu atcēla līdz ar Džou dinastijas beigām un šai nežēlīgajai parādībai vairs nevajadzēja parādīties Cjiņ Šihuan kapenēs, taču tur tika atrasti vairāki upuru kauli. Balstoties uz “Vēsturiskajiem pierakstiem par Cjiņ Šihuan” (*Šidzji: Cjiņ Šihuan benji* 史记·秦始皇本纪), kad tika apglabāts pirmais Cjiņ imperators, otrs Cjiņ imperators Jin Huhai 嬴胡亥 deva šādu pavēli:²¹³

Pirmā imperatora konkubīnēm, kurām nav bērnu, nav piemēroti šeit atrasties. Viņām visām ir jāmirst.

先帝后宫非有子者，出焉不宜，皆令从死。²¹⁴

Tāpēc radnieku skaits, kas nomira Cjiņ Šihuan apglabāšanas laikā, neapšaubāmi ir lielākais Ķīnas vēsturē. Kapenēs tika iesprostoti arī Cjiņ dinastijas augsti kvalificētie amatnieki, kas strādāja pie kapeņu celtniecības. Šie amatnieki bija labākie Cjiņ dinastijas amatnieku vidū, bet Cjiņ otrs imperators uztraucās, ka šie amatnieki atklās Cjiņ Šihuan kapeņu atrašanās vietas noslēpumu un tāpēc viņus visus nonāvēja, iesprostojot kapenēs. Kopumā dzīvi tika apglabāti vairāk nekā desmit tūkstoši cilvēku.²¹⁵

Saskaņā ar principu, ka pirmajam imperatoram pēc savas nāves jāturpina baudīt slava un bagātība, kapenes tika celtas ķīnizīmes “atgriezties” (*hui* 回) formā, atdarinot Cjiņ impērijas galvaspilsētas Sjienjanas izvietojumu. Kapenes tika celtas balstoties uz tā laika pilsētu celtniecības

²¹² **Duan Qingbo/ 段清波.** Qin Shihuangdi lingyuan kaogu janjiu/ 秦始皇帝陵园考古研究. Beijing: Beijing daxue chubanshe/ 北京: 北京大学出版社, 2011, 151-153 lpp.

²¹³ **Lagerwey, John.** Religion and Chinese Society. Hong Kong: The Chinese University of Hong Kong Press, 2004, 121 lpp.

²¹⁴ **Sima Qian/司马迁; Huang Jianhua/黄建华.** Shiji (Jingzhuang dian zangben)/史记 (精装典藏本). Tianjin: Tianjin renmin chubanshe/天津: 天津人民出版社. 2016. 93 lpp.

²¹⁵ **Lagerwey, John.** Religion and Chinese Society. Hong Kong: The Chinese University of Hong Kong Press, 2004, 122 lpp.

pamatnostādņēm. Tās ir sadalītas iekšējā un ārējā teritorijā jeb pilsētās. Tās apkārtmērs ir 2525. 4 m², bet ārējais perimetrs ir 6264 metri. Kapenes aizņem gandrīz 8 km² lielu teritoriju, iekļaujot ārējo un iekšējo pilsētu. Cjiņ Šihuan kapeņu uzbērums veido trīs pakāpienus, kur augšējā daļa ir apaļa, bet apakšējā ir kvadrātveida. Pēc vēsturiskajiem datiem, apakšējā platība ir bijusi aptuveni 250000 m², bet augstums ir 115m. Tomēr vairāk nekā 2000 gadu vēja un lietus erozijas, un cilvēku radīto postījumu dēļ uzbēruma apakšējais laukums ir samazinājies uz aptuveni 120000 m², bet augstums - 87 m. Kapeņu kompleksa kopējā platība ir 56,25 km². Būvmateriāli celtniecībai tika transportēti no Hubei, Sičuāņas un citām vietām. Lai nepieļautu, ka upe izskalo kapenes, Cjiņ Šihuan pavēlējis mainīt ziemeļu-dienvidu plūsmu uz austrumu-rietumu plūsmu.²¹⁶

Ķīnas pirmais imperators Cjiņ Šihuan vēlējās iegūt nemirstību un valdīt mūžīgi. Kapenēm, kas tika celtas līdzīgi kā mikrokosmos, bija jāklūst par viņa jauno mājvietu. Tās bija ievērojamas un celtas pēc pilsētas parauga, jo viņš bija Cjiņ dinastijas valdnieks un šādā veidā tika atspoguļota viņa vara. Lišaņa kalns tika izvēlēts par apbedīšanas vietu, jo tas ģeogrāfiski atbilst *fenšui* teorijai par kalniem un ūdeņiem. Tāpat pašu kapeņu struktūra atbilst *fenšui* formu skolas kapeņu celtniecības modelim. Lišaņa kalns jau kopš Karojošo valstu perioda bija plaši pazīstams ar to, ka tajā ir daudz nefrīta. Tas viss norāda uz Cjiņ Šihuan tiekšanos pēc ilgmūžības un nemirstības iegūšanas, un kapenēs šādā veidā atspoguļojās šie nemirstības sasniegšanas centieni. Pēc tā laika filozofijas spriežot, kamēr ir cilvēki, kas pirmo imperatoru atceras, tikmēr ir dzīva viņa dvēsele, kas nozīmē, ka viņš savā veidā turpina dzīvot, tādēļ arī pašas kapenes var uzskatīt par viņa nemirstības simbolu.

²¹⁶ Lagerwey, John. Religion and Chinese Society. Hong Kong: The Chinese University of Hong Kong Press, 2004, 123 lpp.

Secinājumi

Fenšui termins pirmo reizi minēts “Cjiņ Vu kanonā”, kurš, saskaņā ar leģendu nāk no Dzeltenā imperatora laika, t.i. 2700-2500 g. p.m.ē., bet faktiski dokumentēts tikai sākot ar Haņ dinastiju (2.gs.p.m.ē.). Tomēr pirmo reizi sīkāk šis termins skaidrots Guo Pu darbā „Apbedīšanas grāmata”, kas tapa tika 3.-4.gs.m.ē.

Fenšui māksla sākotnēji tika apzīmēta ar dažādiem citiem nosaukumiem (piemēram, zīlēšana par laukiem, zemes zinātne, kalnu un ūdeņu māksla) un tā tika izmantota tikai valdošās elites apbedīšanas praksē. Visi priekšraksti bija slepeni un pārsvarā tika nodoti tikai mutiski, tāpēc līdz mūsdienām saglabājušies materiāli ir ļoti ierobežotā daudzumā.

Divas senākās *fenšui* skolas ir formu skola un virzienu skola. Lai gan oficiāli tās izveidojušās tikai pēc Cjiņ Šihuan nāves, to pamata teorijas, piemēram, teorija par *cji*, sastopama “Cjiņ Vu Dzi apbedīšanas kanonā” no apm. 2700-2500 g. p.m.ē.. Tāpat teorija par *jin* un *jan*, kā arī uzskats, ka visam jābūt harmonijā, sastopams „Sacerējumā par Dao un De”, kura oriģinālteksts domājams sarakstīts apm. 600 g.p.m.ē.

Fenšui “dzīvā *cji*” teorija apgalvo, ka, nomirstot, cilvēka *cji* atdalās no fiziskā ķermeņa. Līdzīgi daoisti izšķīra trīs nemirstības veidus, no kuriem viens bija bezķermeņa nemirstīgie, kuri pēc nāves savu ķermeni pameta. Kur atradās šie nemirstīgie, īsti skaidrs nebija, bet tiek pieļauts, ka tieši šis bija tas nemirstības veids, uz kuru tiecās Cjiņ Šihuan.

Cjiņ Šihuan ļoti iespaidojās no Karojošo valstu filozofa Dzou Jeņ teorijas par pieciem elementiem. Viņš to izmantoja, lai nostiprinātu savu varu un gāztu iepriekšējo varu. Viņš kā ūdens elementa valdnieks, izdzēsa iepriekšējo - uguns elementa dominanci. Tāpat viņš lika visiem valkāt melnas drēbes, kapenes tika celtas ar galveno ieeju uz ziemeļiem - šie visi ir ūdens elementa simboli.

Karojošo valstu periodā iezīmējās jaunas tendences kapeņu būvniecībā, kas bija pilsētas stila kapeņu būvniecība. Tā kā pilsētas tajā laikā tika būvētas balstoties uz *fenšui* teoriju, tad arī kapenes tika būvētas balstoties uz tādiem pašiem principiem, jo pēcnāves dzīvi tā laika cilvēki uzskatīja par pēc iespējas līdzīgāku laicīgajai dzīvei, un tika darīts viss, lai to nodrošinātu pēc iespējas labāku. Pētnieki apgalvo, ka pirmā imperatora kapenes tika celtas, ievērojot Džao Suhou "Ilgmūžības kapeņu" celtniecības sistēmu, kas arī bija balstīta uz pilsētu celtniecības sistēmu.

Cjiņ Šihuan kapeņu ģeogrāfiskais novietojums atbilst *fenšui* uzstādījumam par kalniem *šan* un ūdeni *šui*, jo kapenes ir ar muguru vērstas pret kalniem, kur var “atspieties” un priekša ir vērsta uz Veihe upi, kurā “lūkoties”. Tomēr, Ķīnas pirmā imperatora kapeņu ģeogrāfiskās pazīmes

kalniem un ūdeņiem varētu būt arī seno laiku animisma pazīmes, kas Cjiņ pirmā imperatora laikā bija plaši izplatītas, jo teorētiski *fenšui* prakse oficiāli nostiprinājās ilgu laiku pēc Cjiņ Šihuan kapeņu celtniecības. Tāpat Cjiņ Šihuan laikā eksistēja kults par kosmiskām dievībām un nozīmīgām dabas vietām, īpaši kalniem un upēm, un ticēja, ka tiem visiem ir savs gars.

Cjiņ Šihuan kapenes ir celtas Lišaņa kalna ziemeļu pakājē un, balstoties uz “Haņ dinastijas biogrāfiju” “Trīs Cjiņ piezīmēm”, kalna ziemeļu puse bija bagāta ar zeltu. Tāpat Lišaņa kalns jau kopš Karojošo valstu perioda bija zināms ar to, ka tas bagāts ar nefrītu. Pat “Juaņhe prefektūras reģistrā” bija ieraksti, ka kalns tiek dēvēts arī par Nefrīta kalnu. Cjiņ Šihuan bija ļoti apsēsts ar varu, un pat kapa vietai tika izvēlēts Lišaņa kalns, kas viennozīmīgi bija varas un tiekšanās pēc nemirstības atspoguļojums.

Pirmā imperatora kapeņu struktūra atbilst *fenšui* formu skolas uzstādījumiem par pieciem slepenajiem faktoriem jeb simboliem - pūķi, smiltīm, ūdeni, alām un virzieniem. Tie visi seko secīgi viens pēc otra. Bet virziens, kurā kapenes celtas, balstās uz piecu elementu teoriju (ūdens - ziemeļu virziens). Ziemeļu virziens nesakrīt ne ar *fenšui* formu skolas, ne virzienu skolas norādījumiem.

Formu skolas modelī starp ideālo *fenšui* punktu un ūdeni atrodas *mintan* laukums, kur jāuzkrājas ūdenim. Pēc pieejamajiem avotiem, arī starp Cjiņ Šihuan kapa vietu un Veihe upi, pašā kapa priekšā, dažādas Lišaņa kalna ūdens straumes saplūst dīķī.

Cjiņ Šihuan vēlējās sasniegt nemirstību un valdīt mūžīgi, tāpēc viņa kapenēm bija jāatspoguļo mūžīgās valdīšanas iezīmes. Piemēram, šis ir lielākās kapenes visā Ķīnas vēsturē, viņa zārks tika izliets no kausēta vara, kas bija atšķirīgi no citu Cjiņ dinastijas valdnieku zārkiem, kas bija darināti no koka un nebija izturīgi. Tāpat, pēc Sima Cjiņ vēsturiskajiem pierakstiem, kapenes tika veidotas kā mikrokosmos, kur no dzīvsudraba tika izlietas upes un zvaigznes.

Cjiņ Šihuan laikā valdīja šāds uzskats: kamēr cilvēku atceras, tikmēr ir dzīva viņa dvēsele, kas nozīmē, ka savā veidā viņš turpina dzīvot. Kopš pirmā imperatora nāves ir pagājuši vairāki tūkstoši gadu, bet viņš joprojām dzīvo cilvēku atmiņās, tādēļ var apgalvot, ka vismaz daļēji viņa mērķis ir sasniegts.

Kopumā pirmā imperatora kapenēs atrodami vairāki aspekti, kam ir saistība ar *fenšui*, bet daži no tiem tomēr līdz galam nesakrīt ar *fenšui* teoriju. Var apgalvot, ka kapenes celtas, balstoties gan uz *fenšui* teorijām, gan uz citiem tā laika ķīniešu kultūras un kapeņu celtniecības aspektiem, kurus atbalstīja pirmais Cjiņ imperators Šihuan.

Izmantotā literatūra

Avoti

1. **Chen Qiaoyi/陈桥驿, Wang Dong/王东.** Shuijing zhu/水经注. Beijing: Zhonghua shuju/北京: 中华书局, 2009.
2. **Chen Yifeng/陈益峰.** Guo Pu “Zang shu” yuanwen /郭璞《葬经》原文. https://www.sohu.com/a/125277993_558923 , 2017. [skatīts 31.03.2021.]
3. **Chu Lizi/ 樽里子.** Qing Vu jing/青鸟经. Gong ban shu/ 公版书, 2015.
4. **Dai Sheng/戴圣, (ed.)Wang Xuedian /王学典.** Li ji (Guoxue da shuyuan) /礼记 (国学大书院). Nanjing: Jiangsu fenghuang kexue jishu chubanshe /南京: 江苏凤凰科学技术出版社, 2018.
5. **Guo Pu/ 郭璞.** Tujie zangshu/图解葬书. Beijing: Hualing chubanshe/北京: 华龄出版社, 2010.
6. **Lao Zi/老子.** Daodejing /道德经. Beijing: Beijing lianhe chuban gongsi/北京: 北京联合出版公司, 2015.
7. **Li Jifu/李吉甫.** Yuanhe junxian tuzhi/元和郡县图志. Gong ban shu/公版书, 2015.
8. **Li Xueqin/ 李學勤 (ed.).** Shangshu zhengyi /尚書正義. Shisan jing zhushu/ 十三經註疏 Beijing: Beijing daxue chubanshe /北京: 北京大学出版社, 1999.
9. **Lu Buwei/吕不韦.** Lushi chunqiu /吕氏春秋 2008-2018 Yi wenyan wang / 易文言網. <http://www.ewenyan.com/contents/more/lscq.html>, 2008-2021.[skatīts 22.04.2021]
10. **Sima Qian/司马迁, Huang Jianhua/黄建华 (ed.) .** Shi ji (Jingzhuang diancang ben) /史记 (精装典藏本). Tianjin:Tianjin renmin chubanshe/天津:天津人民出版社, 2016.
11. **Staburova, Jelena (Tulk.)** Laodzi. Dao un De kanons. Rīga: Neputns, 2009.
12. **Yang Yunsong/楊筠松.** Bazhai mingjing/八宅明鏡. Beijing: Shijie zhishi chubanshe/北京: 世界知识出版社. 2010.
13. **Zeng Yunchao/曾运乾.** Shang shu: Hong fan/ 尚书:洪范. Shanghai: Shanghai guji chubanshe/上海: 上海古籍出版社, 2016.

Zinātniskie pētījumi

1. **Afshari, Reza.** Mercury Poisoning, Emperor Qin Shi Huang and his Terracotta Army. "Asia Pacific Journal of Medical Toxicology". Canada: University of British Columbia, Vol.8, 2019. 1-3 lpp.
2. **Bailey, Diane.** Emperor Qin's Terra-Cotta Army. Minnesota: Abdo Publishing, 2015.
3. **Berit, Ase; Strandskogen, Rolf.** Lifelines in World History: The Ancient World, The Medieval World, The Early Modern World, The Modern World. New York: Routledge, 2009.
4. **Bruun, Ole.** Fengshui in China: Geomantic Divination between State Orthodoxy and Popular Religion. New York: Cambridge University Press, 2011.
5. **Chang Juan/常娟.** Kaiyuan fengshui daquanji/开运风水大全集. Beijing: Zhongguo huaqiao chubanshe/北京: 中国华侨出版社, 2012.
6. **Chen Yuan.** *Legitimation Discourse and the Theory of the Five Elements In Imperial China: The Society for Song, Yuan, and Conquest Dynastic Studies.* "Journal of Song-Yuan Studies" Vol.44, 2014, 325-364 lpp.
7. **Ciarla, Roberto.** The Eternal Army: The Terracotta Soldiers of the First Chinese Emperor. Vercelli: White Star Publishers, 2005.
8. **Cotterell, Arthur.** The Imperial Capitals of China: A Dynastic History of the Celestial Empire. New York: Abrams Press, 2008.
9. **Creightmore, Richard.** Feng Shui: Secrets of Chinese Geomancy. Glastonbury: Wooden Books ltd., 2011.
10. **Duan Qingbo/ 段清波.** Qin Shihuangdi lingyuan kaogu yanjiu/ 秦始皇帝陵园考古研究. Beijing: Beijing daxue chubanshe/ 北京: 北京大学出版社, 2011.
11. **Feuchtwang, Stephan.** An Anthropological Analysis of Chinese Geomancy. Bangkok: White Lotus, 2002.
12. **Lagerwey, John.** Religion and Chinese Society: Taoism and local religion in China. Hong Kong: The Chinese University of Hong Kong Press, 2004.
13. **Lagerwey, John; Kalinowski, Marc.** Early Chinese Religion, Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD) (vol.2) Leiden, Koninklijke Brill, 2009.
14. **Levitt, Susan.** Taoist Feng Shui: The Ancient Roots of the Chinese Art of Placement. Vermont: Destiny books. 2000.

15. **Lewis, Mark Edward.** The Early Chinese Empires: Qin and Han. London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007.
16. **Li Kaiyuan/李开元.** Qin beng: Cong qinshihuang dao liubang/秦崩：从秦始皇到刘邦. Beijing: Shenghuo dushu xinzhi sanlian shudian/北京：生活读书新知三联书店, 2015.
17. **Lu Yulin/ 陆玉林; Tang Youbo/ 唐有伯.** Zhongguo yinyang jia/ 中国阴阳家. Beijing: Zhongguo Renmin Daxue Chubanshe/北京：中国人民大学出版社, 2019.
18. **Madeddu, Manuela; Zhang Xiaoqing.** *Harmonious spaces: the influence of Feng Shui on urban form and design.* "Journal of Urban Design" Vol. 22, 2017, 729-731 lpp.
19. **Mak Michael Y., So Albert Ting-pat.** Research in Scientific Feng Shui and the Built Environment - Theories and applications. Hongkong, City University of HK Press, 2015.
20. **Mak Michael Y.; So Albert Ting-pat.** Research in Scientific Feng Shui and the Built Environment. Hongkong: City University of HK Press, 2009.
21. **Man, John.** The Terra Cotta Army: China's First Emperor and The Birth of a Nation. Cambridge: Da Capo Press, 2008.
22. **March, Andrew L.** An Appreciation on Chinese Geomancy. "The Journal of Asian Studies", Vol. 27, 1968, 253-267 lpp.
23. **Martinón-Torres, Marcos; Li Xiuzhen; Bevan, Andrew; Yin Xia; Zhao Kun; Rehren, Thilo.** Making Weapons for the Terracotta Army. "Archaeology International", Vol.13 2011, 65-75 lpp
24. **Morton, Sott W.; Lewi, Charlton M.** China: It's history and culture, 4th Edition. New York: McGraw-Hill Inc., 2004.
25. **Ros, Pierfrancesco; Parancola, Stefano.** FENG SHUI: the Earth Way and the Sky Way. Milan: Editoriale Delfino Srl, 2020.
26. **Sang, Larry.** The Principles of Fengshui. California: American Feng Shui Institute, 1995.
27. **Wang Xueli/ 王学理.** Qin Shihuangdi ling shihua/秦始皇帝陵史话. Beijing: Shehui kexue wenxian chubanshe/ 北京：社会科学文献出版社, 2017.
28. **Wood, Frances.** China's First Emperor and his Terracotta Warriors. New York: St. Martin's Press, 2008.
29. **Wu Shih-Jung.** Feng Shui: A Comparison of the Original Concept and Its Current Westernized Version. New York: Rochester Institute of Technology, 2019.
30. **Wu Tinghai/ 武廷海. Wang Xuerong/ 王学荣.** Qin Shihuang ling guihua chushen/ 秦始皇

- 皇陵规画初探. "Chengshi yu quyu yanjiu"/"城市与区域研究", Shangwu yin shuguan/ 商务印书馆, Vol. 18, 2015, 132-187 lpp
31. **Xu Weimin/徐卫民.** Qingong diwang ling/秦公帝王陵. Beijing: Zhongguo qingnian chubanshe/北京: 中国青年出版社, 2002.
 32. **Xu Weimin/徐卫民.** Shanxi diwang lingmuzhi/陕西帝王陵墓志. Xian: Sanqin chubanshe/西安: 三秦出版社, 2017.
 33. **Yang Kuan/杨宽.** Zhongguo gudai lingqin zhidu shi yanjiu/中国古代陵寝制度史研究/杨宽著. Shanghai: Shanghai Renmin Chubanshe/上海: 上海人民出版社, 2016.
 34. **Yoon Hong-key.** Chinese geomancy and the urban design. "Journal of Urban Design", Vol. 22, 2017, 735-737 lpp.
 35. **Yu Ning Li.** The First Emperor of China. New York: Routledge, 2018.
 36. **Zhang Wenli.** The Qin Terracotta Army: Treasures of Lintong. London: Scala Books, 1998.

Sekundārā literatūra

1. **Chen Guo-Ming.** The Impact of Feng Shui on Chinese Communication. "China Media Research", Vol. 3, 2007, 102-109 lpp.
2. **Chung Sue Fawn; Wegars, Priscilla.** Chinese American Death Rituals: Respecting the Ancestors. Oxford: AltaMira Press, 2005.
3. **Field, Stephen L.** The Numerology of Nine Star Fengshui: A Hetu, Luoshu Resolution of the Mystery of Directional Auspice. "Journal of Chinese Religions" Vol.27, 1999, 13-33 lpp.
4. **Theobald, Ulrich.** Chinese Thought and Philosophy - Fengshui 風水, "An Encyclopaedia on Chinese History, Literature and Art", <http://chinaknowledge.de/Literature/Daoists/fengshui.html>, 2013. [skatīts 10.03.2021.]
5. **Theobald, Ulrich.** Zou Yan 鄒衍. An Encyclopaedia on Chinese History, Literature and Art. <http://www.chinaknowledge.de/History/Zhou/personszouyan.html> 2012. [skatīts 10.03.2021.]
6. **Yuan Ding.** Kanyu (feng-shui) : The Forgotten Perspective In The Understanding Of Intangible Setting In China's Heritage Sites. "Scientific Symposium (ICOMOS General Assemblies)" 2005. [skatīts 04.03.2021.]
7. **Niantian/念田.** Zhongguo gudai sidafaming de huangyan: sinan luopan zengzhen cunzaima/

- 中国古代四大发明中的谎言：司南曾真实存在吗. Fenghuang wang zhi zhi/ 凤凰网知之.
https://known.ifeng.com/a/20180408/44941455_0.shtml [skatīts: 11.04.2021.]
8. **Chen, Otto; Han, Dawei.** Rediscovering the Idea of Cultural Heritage and the Relationship with Nature: Four Schools of Essential Thought of the Ancient Han Chinese. *"Heritage"* Vol 2. 2019. 1825 lpp
 9. **Fu Lecheng /傅乐成.** Zhongguo tongshi (shangxia ceng) /中国通史（上下册）. Beijing: Zhongxin Chubanshe/北京：中信出版社, 2014.
 10. **Loewe, Michael; Shaughnessy, Edward L.** The Cambridge History of Ancient China: From the Origins of Civilization to 221 B.C. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Uzziņu literatūra

1. **Claudius Cornelius Müller.** Encyclopedia Britannica. Terracotta Soldiers and Horses. <https://www.britannica.com/biography/Qin-Shi-Huang#/media/1/540412/162822> 2020. [skatīts 05.05.2021]
2. **Harper, Douglas.** Online Etymology Dictionary: geo. https://www.etymonline.com/word/geo-?ref=etymonline_crossreference, 2001-2021. [skatīts 11.02.2021.]
3. **Harper, Douglas.** Online Etymology Dictionary: geomancy. <https://www.etymonline.com/word/geomancy>, 2001-2021.[skatīts 11.02.2021.]
4. **Harper, Douglas.** Online Etymology Dictionary: mancy. https://www.etymonline.com/word/-mancy?ref=etymonline_crossreference 2001-2021.[skatīts 11.02.2021.]
5. **Lotha, Gloria.** Shujing. Encyclopedia Britannica. <https://www.britannica.com/topic/Shujing>, 2016. [skatīts 12.02.2021.]
6. **Mu-chou Poo.** "Afterlife: Chinese Concepts." Encyclopedia of Religion. <https://www.encyclopedia.com>, 2005. [skatīts 03.05.2021.]
7. **Nemeth, David J.** "Geomancy." Encyclopedia of Geography. SAGE Publications, http://www.sage-ereference.com/geography/Article_n483.html, 2010. [skatīts 24.04.2021.]
8. **Pildegovičs, Pēteris.** Lielā ķīniešu-latviešu vārdnīca. Beijing: Commercial Press. 2010.
9. **Pregadio, Fabrizio.** The Encyclopedia of Taoism Volume 1&2. London: Routledge, 2008.

10. **Raphals, Lisa.** Science and Chinese Philosophy. Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://plato.stanford.edu/entries/chinese-phil-science/>, 2015-2020.[skatīts 10.01.2021]
11. **Spektors, Andrejs.** Tēzauris: ģeomantija. <https://tezaurs.lv/%C4%A3eomantija>, 2009-2021.
[skatīts 11.02.2021.]
12. **Kohn, Livia.** Daoism Handbook. Leiden: Brill, 2000.

Kopsavilkums

Maģistra darba tēma ir „Nemirstības fenomens: ķīniešu tradicionālā ģeomantija (*fenšui*) un tās iezīmes Ķīnas pirmā imperatora Cjiņ Šihuan kapeņu celtniecībā”. Cjiņ Šihuan ievērojamākais celtniecības projekts bija kapenes un terakotas armija, kas speciāli tika veidotas, lai sasniegtu nemirstību. *Fenšui* sākotnēji izmantoja tieši ideālās kapa vietas atrašanai. Tas bija uzmanīgi glabāts noslēpums un sākotnēji pieejams tikai valdošajai elitei. *Fenšui* jēdziens mūsdienās ir ļoti izplatīts visā pasaulē, bet tas tiek lietots pārāk plaši un nekonkrēti. Līdz ar to Rietumos cilvēkiem bieži vien pat nav pareizas izpratnes, ko tas īsti nozīmē, vai kāda bijusi tā sākotnējā nozīme Ķīnā. Tāpēc ir svarīgi parādīt vienu no pirmsākumu piemēriem, šajā gadījumā Ķīnas pirmā imperatora kapenes, skaidrojot vissenākās *fenšui* nozīmes un izcelsmi.

Šī darba mērķis ir iepazīties ar Ķīnas tradicionālo ģeomantiju un izpētīt vai un kādā veidā Ķīnas pirmā imperatora kapeņu celtniecībā izmantotas *fenšui* metodes. Līdz ar to darba gaitā pētīta *fenšui* teorija un vēsture, sniegts ieskats Ķīnas senajos uzskatos par pēcnāves dzīvi, kā arī pētītas Cjiņ Šihuan kapenes un *fenšui* iezīmes tajās.

Maģistra darbs sastāv no trīs daļām. Darba pirmā daļa veltīta ģeomantijas un *fenšui* jēdziena izpētei. Darba otrajā daļā apskatītas pēcnāves teorijas pirms Cjiņ un Cjiņ dinastijas laikā, kā arī Cjiņ Šihuan nemirstības ideoloģija. Darba trešajā daļā tiek sniegts ieskats seno Ķīnas kapeņu celtniecībā vispār un *fenšui* iezīmēs tieši pirmā imperatora kapenēs.

Darba apjoms ir 62 lpp.

Atslēgvārdi: *fenšui*, Cjiņ Šihuan, nemirstība, kapenes.

Summary

The title of this master's thesis is "Phenomenon of Immortality: Chinese Traditional Geomancy (Feng Shui) and Its Features in Building the Tomb of China's First Emperor Qin Shihuang." Qin Shihuang's most notable construction project was a tomb and a terracotta army specially designed to achieve immortality. Feng shui was originally used to find a perfect grave site. It was a carefully kept secret and was initially available only to the ruling elite. The concept of feng shui is very common today all over the world, but it is used too widely and vaguely. As a result, people in the West often do not even have a correct understanding of what this really means or what its original meaning was in China. It is therefore important to show one example of the origins, in this case the tomb of China's first emperor, explaining the most important meanings and origins of feng shui.

The aim of this thesis is to introduce this traditional concept in China and to study whether and how the methods of feng shui were used in the construction of the tombs of China's first emperor. Thus, in the course of the work, theory and history of feng shui are studied, as well as an insight into China's ancient views on immortality is provided. The specifics of the of Qin Shihuang tomb construction and its features of feng shui is also studied.

Thesis consists of three parts. The first part of the work is devoted to the study of the concept of geomancy and feng shui. The second part of the work deals with afterlife theories before the Qin and during the Qin dynasty, as well as the ideology of immortality of Qin Shihuan. The third part of the work provides an insight into the construction of ancient Chinese tombs in general and into features of feng shui in the tomb of the First Emperor.

The thesis consists of 62 pages.

Keywords: feng shui, Qin Shihuang, immortality, tomb.

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs „Nemirstības fenomens: ķīniešu tradicionālā ģeomantija (*fenšui*) un tās iezīmes Ķīnas pirmā imperatora Cjiņ Šihuan kapeņu celtniecībā” izstrādāts LU Humanitāro zinātņu fakultātes Āzijas studiju nodaļā.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Arita Karīna Braķe _____ 14.05.2021.

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Agita Baltgalve _____ 14.05.2021.

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Āzijas studiju nodaļā 2021. gada 14. maijā.

Komisijas sekretāre: lekt. Ildze Šķestere

Darbs aizstāvēts Orientālistikas maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____.____.2021. prot. Nr. _____, vērtējums ____ (_____)

Komisijas sekretāre: lekt. Ildze Šķestere

Orientālistikas MSP studiju metodiķe

Natālija Ambrosova